

ӘЛЕУМЕТ

АЗЫҚ-ТҮЛІКТІҢ ҚЫМБАТТАУЫНА ӘКІМДЕР КІНӘЛІ

Былтырдан бері, жалақы, зейнетақы, әлеуметтік жәрдемдер өседі деп жар салған биліктегілердің сөздерін естіген саудагерлер, делдалдар, түрлі өнім өндіріп отырған ірі кәсіпорындар мен халыққа коммуналдық қызмет көрсететін мекемелер екі қолдарын ысқылап қуанды.

«Құдай берем десе терезеден де береді екен» дегендей, әуелі базарлардағы жеміс-жидек, киім-кешек, азық-түліктердің бағасы біртіндеп көтеріле бастады. Жергілікті биліктегі тақиялы періштелер әлеуметтік дүкендерге назар салып, сенбі күндері жәрмеңке ұйымдастырып, базардағы бағадан төменірек, халық тұтынатын тауарларды бақылаған болды. Алайда, ол жердегі саудагерлер де, тіс қаққан қала орталығындағы базарларда отырғандар да сенбі күні ауылдан өздері өндірген өнім әкеп сатқандай жылпылдайды. Әкім-қаралар келгенде көзбояушылыққа барып, көздері тая бергенде өз бағаларына саудалап таразыдан қағып қалатындарын тамыртаныстарына айтып шаттанады екен. Сонда, ұтқан кім, ұтылған кім? Басқа-басқа шыбық қада-

саң шынарға айналатын Жетісу өңірінде өндірілетін жеміс-жидектер мен көкөністің бағасы, сырттан келетін өнімдердің бағасынан анағұрлым қымбат. Мұның да себебін тұтынушылар біле алмай дал болуда. Қытай мен арадағы шекара жабылғалы «барахолка» базарындағы саудагерлер күнделікті тұтынатын тауарлардың бағасын шарықтатқан. Мұны Үкімет отырысына келген сауда министрі Бақыт Сұлтанов: «Сатушылар бағаны көтеріп отырса, бұл ақпаратты бізге беру қажет. Біз тиісті органдармен бірлесіп, антимонополия, салық органдары талдау жасап, бағаны себепсіз көтергендерді заң аясында жазалайтын боламыз», — деді. «Үп десе өзі де зытайын деп тұрған қоян еді» демекші, «коронавирус індеті тарайды» деген дабыраға үрке қараған Қытайдан тау-

ар тасымалдаушылардың бұл жөнсіз әрекетіне шынымен тоқтау бола ма?

Басқаны қайдам, Қазақстанда бір көтерілген баға ешуақытта түскен емес. Мәселен, қаңтар айына дейін азық-түлік бағасы 7-рет өскенін тілге тиек еткен Бақыт Сұлтанов бұл келеңсіздіктерге өңір әкімдері кінәлі екенін айтты. Себеп, саудагерлер арасында жүрген делдалдардың «жұмыртқадан жүн қырыққандай» үш-төрт есе пайда тауып жүргендер қарапайым халықтың қалтасын қағып жатқанын ақпарат құралдарынан естіді. Жекеменшіктерге біздің құзыретіміз жетпейді деп жалтаратын әкімдер сонда нені бақылауда ұстап отыр. Үкімет басшысы Асқар Мамин де әкім-қараларға қатаң ескерту жасады. Індет шығып, іркілісте тұрған көрші қытайда «баға комитеті» бұрыннан қызмет жасап келеді екен. Солар азық-түлік бағасын қатаң бақылауда ұстайтын көрінеді. «Егер, саудагерлер, Үкімет қойған талаптан шығып, сауда бағасын шарықтататын болса, қатаң жазаланады», — дейді арғы беттен келген қандастар. Ал, бізде Үкіметтің де, солардың құрамындағы шенді-шекпенділердің де, жеке саудагерлерге құзыры жүрмейді. Сонан соң, министрлер әкімдерді кінәласа, әкімдер саусақтарын шошайтып жоғары жақты көрсетеді. Ал, «екі түйенің ортасында шыбын өліпті» демекші, қара халық қара базардағы бағаларды көріп, жағаларын ұстап, таңдайларын қағып, бастарын шайқап жүр.

ӨЗ ТІЛШІМІЗ

ЖАҢА АЙДАР: НЕГЕ?

Бәрібір өлетін еді...

Текелі қалалық ауруханасы дәрігерлерінің қателігінен көз жұмған келіншек жақын құрбымның туған әпкесі еді. Әлеуметтік желідегі жазбасында оның өлімі жайындағы оқиғаны егжей-тегжейлі баяндады да. Диагнозды дұрыс қоймағандықтың салдарынан комаға түскен келіншек аурухана төсегінде көз жұмды. Бұл мәселені «31 арна» журналистері, жалпы республикалық біраз басылым көтеріп, кінәлілердің жазасыз қалмауына тілекші де болған болатын.

Осы орайда қарапайым тамақтан улану мен инсультты ажырата алмағандарға қатысты Алматы облысының Денсаулық сақтау басқармасындағылар ақ халаттыларға жаза қолданды ма деген заңды сауал туындайды. Алайда, адам өлімі бола тұра дәрігерлерді кінәлі емес деп тапқан сараптамадан соң өз ісіне жауапсыздық танытқандар дым болмағандай жұмыс істеп жатуы көңілге қонымсыз дүние емей не дерсің?! Гипократ анттына адал боламын деп ант-су ішкен ақ желеңділердің адалдығы қайда дейсің, осындайда? Ақ халатына кір келтірмеуге ант беріп, ең алдымен аурудың қамын ойлайтын дәрігерлердің қалмағаны ма?..

Қате диагнозымен әпкесінің өліміне себепші болған дәрігерлер басқаларға зиянын тигізбесе екен деп үмітті Денсаулық сақтау министрі Елжан Біртановқа артқанымен де бұл мәселе тек ақ халаттыларға қатаң сөгіс жариялаумен ғана шектеліпті.

Фейсбук желісіндегі Денсаулық сақтау министрлігінен келген хатты сала отырып жазған құрбымның жазбасы ғана емес, министрлік берген жауаптың мәтінін оқып жүрегім қан жылады. Онда тексеру нәтижесі

бойынша бірқатар кемшіліктің орын алғанын ашық жазады да, артынша барлық дәрігерге қатаң сөгіс, тәртіптік жаза қолданылды депті. Бұл қалай сонда? Дәрігердің кінәсінен адам өлсе қылмыстық іс қозғалмай ма? Жұмыстан шығарып қана қоя салу, ол не деген жеңіл жаза сонша? Адам өлтіріп осылай жазасыз жүре берсе, не болады сонда. Әйтпесе ботулизм деген дер уағында емдесе, жазуға болатын ауру емес пе. Егер дәл осылай бір дөкейдің баласы өлер болса, онда бірден қамап тастар еді ғой.

...Біраз жыл бұрын тағы бір жақсы адамның баласы осы ақ халаттылардың білместігінен көз жұмды. Онда да берген жазалары жұмыстан шығарумен ғана қалып, бұл істі де жаба салды. Біраз уақыттан кейін сол дәрігердің өзге мекемеде жұмыс істеп жүргенін көрдім.

Мұның бәрін неге жаздым. Білесіз бе, дәрігер қателігінен өмірден тағы да бір жақсы адам жан тапсырды. Бұлай жалғаса берсе, қателік жасаған дәрігер ісін жылы жауып, жаза қолданбайтын болсақ, біз қайтіп оңамыз, қандай ел боламыз?!

Текеліде орын алған мәселеге қатысты оқиғаның мән-жайын білмек болған әріптеске айтқан мына бір жауапты естіп, есеңгіреп қалдым. «Ол бәрібір өлетін еді, мұны неге қозғай бересіңдер?»

Білесіз бе, күншығыс елінде қате жіберген дәрігерді абақтыға қамамайтын көрінеді. Мұндай жағдайда БАҚ өкілдерінің назарын аударып, қате жіберген дәрігерді барынша масқара етуге тырысады екен. Сөйтіп дәрігердің кәсіптік қызметіне нүкте қойылады. Ал бізде олай емес. Неге???

Сарби ӘЙТЕНОВА

САПАР

**АЛМАТЫ ОБЛЫСЫНЫҢ
ӘКІМІ АМАНДЫҚ БАТАЛОВ
ТАЛДЫҚОРҒАН ҚАЛАСЫНДАҒЫ
БІРНЕШЕ НЫСАНДЫ АРАЛАП,
КӨРДІ. БҰЛ ЖОЛЫ ДА ӨЗІНІҢ
СЫН-ЕСКЕРТПЕСІН АЙТТЫ, ТИІС-
ТІ САЛА БАСШЫЛАРЫНА ТАП-
СЫРМА ЖҮКТЕДІ.**

Алдымен І.Жансүгіров көшесі, №71 үй ауласындағы балалар алаңқайы және Красина Көшесіндегі №23 үйдің абаттандырылуымен танысты. Екі көшедегі жасалып жатқан жұмыстардың сапасына қатысты ойларын да ортаға салды.

Мұнан кейін қала шетіндегі Ұйтас сая-

жайына барып, тұрғындардың өтініштері мен сауалдарын тыңдады. Ұйтаста бүгінде 4 мыңнан аса адам тұрады. Қазына қоржынынан 2 млрд. теңге қаражат ауыз-су жүйесін салуға бөлінсе, оның 603 млн. теңгесі игеріліпті. Ұзындығы 43,4 шақырым болатын су жүйесінің қалған 16 шақырымы ағымдағы жылы аяқталмақ. Тұрғындар тарапынан егін суғаратын су мәселесіне қатысты сауал қойылып, бұған басшылық тарапы реттейтіндіктерін айтып, сендірді.

Қазір қай елді мекенде болмасын проблема шаш етекпен. Ұйтастықтар ұрлық

мәселесінің өршіп тұрғанын айтты.Тағы бірі саяжайда бейіт жоқтығын тілге тиек етті. Мектепке баратын бала санының көптігіне байланысты білім ошағын жобалау жұмыстарын бастау керектігі де айтылды.Түйткілді дүниелерді түрткі еткен елдің сөзіне құлақ түрген аймақ басшысы барлық мәселе шешімін табатынын жеткізді.

Облыс әкімі Ынтымақ тұрғын үй алабындағы жол құрылысымен танысты. 800-ден аса адам тұратын Ынтымақта 42,9 шақырым электр желісі тартылса, көшеге қиыршық тас төсеуге 200 млн.теңге қаражат

бөлініпті. Сонымен қатар, жол құрылысы 18 көшеде аяқталып, 12-сі биылғы жылдың жоспарында тұрғаны да белгілі болды. Күн жылынысымен жөндеу жұмыстары жанданбақ.

«Жастар-2» ықшамауданына табан тіреген тұста да Амандық Ғаббасұлы елдің елеңіне құлақ асты. Түйткілді дүниелерге қатысты мәселелерді шешуді, жоспарланған жұмыстардың сапасын бақылауды жауапты тұлғаларға жүктеді.

С. НҮСІП.

ҚҰЛАҚҚАҒЫС

25 ПАЙЫЗ ЖЕҢІЛДІК

Қазақстанда алғашқы рет Halyk Bank-тің Homebank мобильдік банктік қосымшасында NFC функциясы бар кез келген Android смартфондарының көмегімен контактісіз төлеу мүмкіндігі жүзеге асырылды.

Halyk Bank арнайы Homebank Pay қызметі қосылуына орай жаңа бонустық акцияны бастады – демалыс және мереке күндері 25%-ға дейін бонус (мейрамханалар мен кафелерде) және 10% бонус (супермаркеттерде және жылдам тамақтану мейрамханаларында).

Енді NFC-ді қолдайтын Android құрылғыларының жүз мыңдаған қолданушы Homebank қосымшасы арқылы бүкіл әлем бойынша контактісіз төлеу функциясы бар POS-терминалдармен сауда және сервис орындарында төлем жасай алады.

Бұл ретте қосалқы қосымшаларды жүктеу қажет емес. NFC-төлемді бүгіннен бастап қолдануға болады, ол үшін Google Play Market-те Homebank қосымшасының соңғы нұсқасын жаңарту ғана қажет.

Нақты нұсқаулықпен сайтта <https://halykbank.kz/homebankpay> мекенжай бойынша танысуға болады.

Жаңа қызмет қосылғалы өзімен бірге төлем карталар мен қолма-қол ақшаны алып жүру қажет емес. Сіздің смартфонныңыз әмбебап контактісіз төлем құралына айналады. NFC-төлем технологиясын пайдалану қауіпсіз, өйткені қосымшаға қосылған құрылғы банк картасының нөмірін сақтамайды.

Жаңа технология төлеу үшін Halyk Bank-тің Visa картасымен Homebank мобильдік қосымшасы орнатылған, NFC функциясы бар Android құрылғыларын пайдалануды мүмкін етеді.

Төлеу үшін бар болғаны:

- Homebank қосымшасына кіру,
- NFC төлем белгісін таңдау,
- Смартфоныңызды контактісіз төлеу функциясы бар POS терминална жақындату керек,
- Төлем жүргізілді.

Бүгінгі күні Homebank Pay төлемдері Samsung, LG, Sony, Huawei, Xiaomi, Meizu құрылғыларында және танымал маркалы басқа да Android смартфондарында табысты жүргізілуде.

«Қазақстанда алғашқы рет бір банктік қосымшада пайдаланушының таңдауына төлеудің бірнеше нұсқасы ұсынылды: NFC және QR-төлем модулімен жабдықталған смартфон арқылы Android төлемдер. Бұл Қазақстанда алғашқы және әзірше жалғыз шешім, – деді Halyk Bank Басқарма Төрағасының орынбасары Асқар СМАҒҰЛОВ, – Halyk Bank өз клиенттеріне тауарлар мен қызметтер үшін төлеу процесін айтарлықтай жеңілдететін тағы бір ыңғайлы технологияны ұсынуға қуанышты».

«Біз ұзақ мерзімді серіктесіміз Halyk Bank-тің қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамытудағы құлшынысын құптаймыз және де тұтынушылар үшін тағы бір ыңғайлы төлем шешімін қосқанына қуаныштымыз. Қазақстан инновациялық даму жолымен нық қадам басуда және тұтынушыларға ұсынылған ыңғайлы және қауіпсіз төлем қаншалықты көп болса, олар бұл қызметті соншалықты жиі қолданатынына сенемін», – деп Visa-ның Орталық Азия елдеріндегі Бас менеджері Әлия Чыныбаева атап өтті.

* NFC (near field communication — ағылш. «жақын контактісіз байланыс») — әрекет ету шеңбері үлкен емес (10 см. дейін) сымсыз байланыс интерфейсі. Смартфонның көмегімен контактісіз төлемдер жүргізуге мүмкіндік беретін технология. Банктік картаны клиент арнайы мобильдік қосымшаға (Wallet) қосады.

МӘСЕЛЕ

ҚАЗАҚСТАН ҚАТЕРЛІ ІСІККЕ ҚАРСЫ

4 АҚПАН –
ДҮНИЕЖҮЗІЛІК
РАКҚА ҚАРСЫ
КҮРЕС КҮНІ.
ОСЫҒАН ОРАЙ,
ҚАЗАҚ ОНКО-
ЛОГИЯ ЖӘНЕ
РАДИОЛОГИЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ
БАСПАСӨЗ
МӘСЛИХАТЫН
ӨТКІЗДІ.

Қазақстанның Бас онкологы Диляра Хайдарованың айтуынша, қазір еліміз бойынша 180 мың адам онкологиялық тіркеуде тұр. Олардың көпшілігі Шығыс Қазақстан, Қарағанды, Түркістан облыстары мен Алматыдан екен.

Обырдың ең көп тараған түрі: сүт бездері, өкпе, тоқішек, жатыр мойны мен асқазан рагы. Ресми мәліметтерге сүйенсек, былтыр 36 345 адам қатерлі ісікке шалдыққан. Аты жаман аурудан қаза тапқандар саны – 14060 адам. Рактың алғашқы кезеңінде дәрігерлікке көмекке жүгінетіндердің қатары өскен (26,8 пайыз). Осының нәтижесінде, дертінен құлан-таза айығып кететіндер көбейген. Егер дерт енді басталғанда емделе бастаса, дәрі-дәрмекпен-ақ құлан-таза жазылады. Онкологтардың айтуынша, адамдар еш жері ауырмай тұрғанда дәрігерлерге алдын ала тексеруден өтуі тиіс. Егер бір жері қатты мазалап, тыным бермесе, көп жағдайда ауру асқынып кетті деген сөз. Өкініштісі сол, адамдар өз денсаулығына жауапкершілікпен қарамайды. Осының салдарынан рақтың 3 не 4-кезеңіне дейін асқынып кетеді.

Дәрігерлердің айтуынша, өкпе рагына көбінесе темекі тарататын азаматтар ұшырайды екен. Соңғы кездері әйелдер мен қыздардың арасында темекі тартатындар көбейген. Бұл – өкпе рагының басталуына себеп болатын ең басты қауіп. Қазақ онкология және радиология ғылыми-зерттеу институты мамандары осы дертті ерте анықтау үшін рентген, КТ жасау қажеттігін айтты.

Қазір еліміздегі емханаларда сүт бездері рагына 40-70 жас аралығындағы әйелдер; жатыр мойны қатерлі ісігіне 30-70 жастағы әйелдер мен тоқішек қатерлі ісігіне 50-70 жастағы әйелдер мен ерлерге онкологиялық скрининг тегін өткізіледі және емделеді. ҚР «Халықтың денсаулығы мен денсаулық сақтау жүйесі туралы» жаңа заң жобасында жұмыс берушілерге жаңа міндет жүктелген: қарамағындағы қызметкерлердің тегін скринингтен

өтуіне жағдай жасау. Былтырғы мәліметтерге келсек, жатыр мойны қатерлі ісігіне – 954 322 әйел (30-70 жас); сүт бездері қатерлі ісігіне 859 877 әйел (30-70) шалдыққан.

2019 жылдан бастап елімізде алғаш рет өкпе рагы, тері меланомасы мен колоректалды қатерлі ісігімен (тоқішек пен тікішек рагы) ауыратындарға жекелеген ем тағайындау үшін молекулярлық-генетикалық зерттеулер жүргізу қолға алынды. Сондай-ақ, қатерлі ісік бар деген күдік туған жағдайда пациенттерге КТ мен МРТ жасалады. Бұрын бұл тексеру саны тым шектеулі болған.

Онкологиялық науқастарға паллиативтік көмекті оңтайландыру үшін арнайы 19 жедел бригада ұйымдастырылған. Сондай-ақ, Гинекологиялық обырдың халықаралық ұйымы, Сүт бездері қатерлі ісігінің Еуропалық-Азиялық қоғамы, Мадрид онкологиялық қоғамы сияқты бірқатар жетекші ұйымдармен өзара тиімді Меморандумдарға қол қойылып, халықаралық деңгейдегі тәжірибелі мамандармен телеконсультациялар енгізілген. Осының нәтижесінде, былтыр 2126 кеңес өткізілген.

Соңғы кездері рақтың таралуына тосқауыл қоюға жергілікті билік өкілдері де белсене араласа бастаған. Мысалы, Нұр-Сұлтан қаласының әкімі қатерлі ісікке қарсы күресті қолдайтынын білдіріп, «Бәйтеректің» шамын жаққан. Дәл осындай қолдауды басқа өңірлердің басшылары да көрсетсе, игі. Өйткені, аты жаман аурумен күресті бүкіл қоғам болып қолға алуымыз шарт. Дертке ұшыраудың басты себептерінің бірі – экологиялық проблема-лар, халықтың әлеуметтік ахуалының төмендігі, денсаулығына жауапкершілікпен қарамауы. Кез келген адам ұзақ өмір сүргісі келсе, жүйелі түрде тексеруден өтіп тұруы тиіс. Құны тым қымбат тұратын тексерулер, скринингтерді Үкімет халыққа тегін жасап жатыр. Демек, осы мүмкіндікті пайдаланып қалу қажет.

«АЛАТАУ-АҚПАРАТ»

ҚЫЛМЫС

КҮДІКТІ ҚОЛҒА ТҮСТІ

Талдықорғанда 36 жастағы әскери қызметкерді басынан атқан күдікті ұсталды.

Ұсталған күдікті де – әскери қызметкер болып шыққан. Талдықорған қалалық полиция басқармасының басшысы Асқар Нұрсапаның айтуынша, күдікті қайтыс болған азаматпен бір әскери бөлімде қызмет еткен. Сондай-ақ Қаратал өзеніне лақтырып жіберген 16-шы калибрлі аңшы шолақ мылтығы табылып, іске айғақ зат ретінде тіркелген. Полиция департаментінің баспасөз қызметі сотқа дейінгі тергеу облыстық тергеу басқармасының өндірісінде екенін айтты. Естеріңізге сала кетейік, екі ай бұрын Талдықорғандағы Қаратал шағынауданында әскери қызметкердің денесі табылды. Оқиға орына келген жедел тергеу тобы азаматтың басына атылған оқтан қаза болғанын растады. Полицейлер ҚР ҚК 99-бабы «кісі өлтіру» дерегі бойынша қылмыстық іс қозғап, жедел топ жылдам әрекет етуге кірісті. Бұл іс облыстық полиция департаменті басшыларының қадағалауында болды.

QAZINFORM.KZ

ПЛАНИРУЮТ СОЗДАТЬ 6 НОВЫХ СЗЦ

Как сообщает пресс-служба СПК «Жетысу», с руководителями крестьянских хозяйств обсуждены вопросы создания сервисно-заготовительных центров (СЗЦ) и закупа сельхозтехники.

В Талдыкоргане состоялось рабочее совещание по созданию и организации деятельности СЗЦ под председательством председателя Правления АО «РИР «СПК «Жетысу» Талгата Малыбаева.

На встрече приняли участие заместитель председателя Правления АО «РИР «СПК «Жетысу» Ергазы Орымбасаров, заместители акимов Балхашского, Ескельдинского, Коксуского, Райымбекского районов, руководители крестьянских хозяйств районов и официальные представители компаний-производителей сельскохозяйственной техники.

В своем выступлении глава СПК «Жетысу» Талгат Малыбаев подчеркнул, что сервисно-заготовительные центры занимают важную роль в развитии сельского хозяйства и консолидации предпринимательского сообщества Алматинской области. СПК «Жетысу» с 2011 по 2019 годы в целях развития свекловичной и смежных отраслей в области было создано 45 СЗЦ по сахарной свекле, зерновым культурам, овощам, кукурузе, рису, картофелю и кормам. Данным СЗЦ в финансовый лизинг было передано 1 116 единиц сельхозтехники.

Талгат Малыбаев также отметил, что все процедуры по созданию СЗЦ должны быть проведены прозрачно согласно требованиям закона.

С руководителями крестьянских хозяйств обсуждены планы дальнейшей работы, финансовые возможности хозяйств, наличие земельных участков, планируемый закуп техники, условия лизинга.

«Одной из задач сервисно-заготовительных центров является обеспечение продуктами первой необходимости стабилизационный фонд Алматинской области. В случае наличия

готовой продукции стабфонд намерен закупить данную продукцию, либо можем предоставить торговые точки в социальных магазинах для их реализации по цене ниже рыночной стоимости», - предложил Талгат Малыбаев.

В ходе обсуждения руководитель ТОО «Агрофирма Бірлік» - одного из крупных рисовых хозяйств области Абдижаппар Кыстаубаев рассказал, что в целях дальнейшего развития предприятия, снижения затрат и обновления машинно-тракторного парка, необходимо создать СЗЦ по рисовому направлению.

«Мы ежегодно на более 5 тысячах гектарах сеем рис и являемся одним из крупных хозяйств, занимающихся выращиванием риса в Балхашском районе. Начали поставлять рис в стабилизационный фонд области. Теперь хотим развиваться еще дальше. Сейчас большинство техники, которая у нас имеется, сильно устарела. Чтобы быть более конкурентоспособными нам нужно обновить машинно-тракторный парк», - пояснил директор ТОО «Агрофирма Бірлік» Абдижаппар Кыстаубаев.

Руководитель свекловодческого хозяй-

ства «Дюсенбинов А.К.» Айдын Дюсенбинов отметил, что в нынешнем году планирует расширить сферу деятельности и начать разводить скота молочных и мясных пород. Создав на базе хозяйства СЗЦ, намерен закупить сельхоз технику для подготовки кормов.

«Мы сеем сахарную свеклу на площади свыше 400 га. В прошлом году мы собрали и сдали на завод 19 000 тонн. На базе хозяйства функционирует МТФ на 100 голов КРС и откормочная площадка на 1000 голов МРС», - добавил фермер.

Заместитель акима Ескельдинского района Ермак Аюков также подтвердил результаты и планы хозяйства.

В рамках нового СЗЦ в Райымбекском районе крестьяне планируют взяться за заготовку кормовой базы и выращивания картофеля. Заместитель акима Райымбекского района Самат Сатылганов сообщил, что у участников создаваемого СЗЦ имеется порядка 2000 га земель. В связи с чем, требуется сельскохозяйственная техника.

«Райымбекский район является наиболее

отдаленным районом, и парк сельхозтехники хозяйств на сегодняшний день сильно устарел. Для поднятия хозяйств района руководством области оказывается всевозможная поддержка, в том числе в 2018 году были завезены элитные семена картофеля в семеноводческие хозяйства, которые показали хорошие результаты по урожайности. Для дальнейшего развития данного направления, а также развития кормозаготовки для имеющегося поголовья скота на районе есть необходимость в получении на льготных условиях сельхозтехники кормового и картофельного направлений», - отметил Самат Сатылганов.

По итогам совещания стало известно, что в 2020 году в Алматинской области планируется создать 6 новых СЗЦ. В частности, по кормовому направлению - в Жамбылском, Коксуском, Ескельдинском районах; по кормовому и картофельному направлениям - в Райымбекском районе; по рисовому направлению в Балхашском и Каратальском районах.

Официальным представителям производителей сельскохозяйственной техники были заданы вопросы относительно стоимости и своевременной доставки техники, а также были озвучены предложения по созданию сервисных центров компаний в городе Талдыкорган. Руководителями хозяйства заявили, что часть техники необходимо получить до весенне-полевых работ. Также для крестьянских хозяйств будут проведены теоретические и практические обучения с поставленной техникой.

«Мы не должны подвести наших крестьян. Технику вы должны доставить вовремя до начала весенне-полевых работ», - обратился глава СПК Талгат Малыбаев к представителям компаний-производителей.

Ш. ХАМИТОВ.

«ҰЛЫ ДАЛА АҚЫНДАРЫ»

По проекту «Ұлы дала ақындары» в Назарбаев Интеллектуальной школе города Талдыкорган состоялся поэтический конкурс «Жұлдыз жүрек», посвященный акыну, писателю Сырбаю Мауленову.

В этот день собрались те, кто по-настоящему любит и ценит поэзию.

Ученики Интеллектуальной школы познакомили гостей поэтического состязания с основными вехами жизни казахстанского писателя, его творчеством, поэзией. Со сцены прозвучали не только душевные стихотворения, но и стихи собственного сочинения.

- О творчестве Сырбая Мауленова я узнал благодаря школьному проекту «Ұлы дала ақындары». Он не просто акын, он журналист, публицист, а также является участником Великой Отечественной войны. Большинство его статей, очерков, стихотворений посвящены фронтовикам. Вдохновившись его историей, я посвятил акыну несколько строк, - поделился своими впечатлениями Жомарт Жексенбай, ученик 10 класса Интеллектуальной школы.

По итогам поэтического конкурса I место занял Оспан Думан, ученик 10 класса, II место - Марал Аскарова, ученица 10 класса и III место - Алишер Бекмустафаев, ученик 9 класса.

Все участники конкурса были награждены грамотами и сертификатами.

СОБ.КОРР.

ЧАСТНОЕ ОБВИНЕНИЕ

Согласно правил статьи 408 УПК Республики Казахстан частное обвинение возбуждается лицом (несколькими лицами) путем подачи в суд с соблюдением правил о подсудности жалобы о привлечении лица к уголовной ответственности. При подаче жалобы в орган дознания, следователю или прокурору она подлежит направлению в суд.

Поводом к возбуждению частной жалобы является жалоба потерпевшего физического лица, достигшего 18-летнего возраста, законного представителя, представителей потерпевшего, то есть лиц указанных в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Казахстан.

Жалоба должна содержать наименование суда, в который она подана, описание события уголовного правонарушения, место и время его совершения с указанием доказательств, просьбу к суду о принятии дела к производству, сведения о лице, привлекаемом к уголовной ответственности, список свидетелей, вызов которых в суд необходим. Жалоба подписывается лицом, ее подавшим. Анонимные жалобы к производству не принимаются.

Жалоба может содержать также просьбу о рассмотрении гражданского иска, если к жалобе приложено исковое заявление и необходимые материалы в подтверждение исковых требований.

Жалоба подается в суд в соответствии с территориальной подсудностью дела с копиями по числу лиц, в отношении которых возбуждается дело частного обвинения.

Если частное обвинение возбуждается несколькими лицами в отношении одного и того же лица, они подают одну жалобу совместно или каждый в отдельности независимо друг от друга.

Если в отношении одного и того же уголовно наказуемого деяния правомочны возбудить частное обвинение несколько лиц и по заявлению одного из них оно уже возбуждено, остальные лица вправе вступить в уже начатое производство. В этом случае не требуется возбуждение самостоятельного производства по заявлению каждого из указанных лиц.

Обвиняемый вправе предъявить обвинителю встречное обвинение, если оно связано с предметом уголовно наказуемого деяния, по которому возбуждено производство. Обвинение и встречное обвинение должны быть разрешены одновременно. Отзыв обвинения не влияет на производство по встречному обвинению.

Частное обвинение не может быть вновь возбуждено, если оно ранее было отозвано.

Адилет БАКЫТОВ,
судья СМУС Алматинской области.

ГАРАНТИЯ СОХРАНЕНИЯ САМОБЫТНОСТИ НАРОДА, КУЛЬТУРЫ

В связи с обретением казахским языком статуса государственного заметно изменились и его роль и функции в различных сферах науки. Особенно стала отмечаться роль казахского языка в процессе терминологизации, т.е. все больше стали использоваться в качестве тер-минов исконно казахские слова. Интернациональные термины стали заменяться казахскими вариантами, возросла активность архаизмов, пассивных слов и т.д. Таким образом казахское терминообразование стало на новый путь развития, так как оно было продиктовано требованиями нового времени в истории независимого государства.

Являясь важнейшим средством коммуникации и выражения мысли, язык служит инструментом постоянного, активного освоения мира человеком и превращения опыта в знание. В основе этого процесса лежит номинативная деятельность людей, которая представляет собой целостную, системно-содержательную языковую интерпретацию действительности, создание особого информационно-языкового видения мира.

Во все времена каждый гражданин своей страны должен знать и чтить законы и традиции своей страны. Государственный язык - не только яркий, ни с чем не сравнимый символ нашей государственности, но и одно из главных условий укрепления независимости страны, надёжная га-

рантия сохранения самобытности народа, культуры, залог успешного взаимообогащающего сотрудничества всех национальностей и народностей, населяющих нашу страну.

«Государственный язык — это язык, объединяющий все народы Казахстана», «Будущее Казахстана — в казахском языке», «Пусть казах с казахом говорит на казахском языке», «Первый механизм укрепления нации — это язык», «Родной язык — это родной язык для нас всех, так как — это язык всей нации». Автором этих крылатых выражений является сам Первый Президент Республики Казахстан — Елбасы Н.А. Назарбаев.

Государственный язык — это язык государственного управления, законодательства, судопроизводства и делопроизводства, действующий во всех сферах общественных отношений на всей территории государства. Сегодня востребованность казахского языка является фактом, который не требует аргументов или каких-либо доказательств.

В Доктрине национального единства государственный язык определен ключевым приоритетом, главным фактором духовного и национального единства. Овладение им должно стать долгом и обязанностью каждого гражданина Казахстана, стимулом, определяющим личную конкурентоспособность и активное участие в общественной жизни.

Манат КАСБАКБАЕВ,
главный специалист-секретарь судебного
заседания Талдыкорганского городского суда.

МЕДИЦИНА

ҚАҢТАРДАН БАСТАП
ЕЛІМІЗДЕ МІНДЕТТІ ӘЛЕУМЕТТІК
САҚТАНДЫРУ ЖҮЙЕСІ ІСКЕ
ҚОСЫЛДЫ. СОҒАН СӘЙКЕС
ЕНДІ ЕЛІМІЗДІҢ ӘР АЗАМА-
ТЫ ТЕГІН МЕДИЦИНАЛЫҚ
ҚЫЗМЕТТЕРГЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗЕ
АЛАТЫН БОЛДЫ. МЕМЛЕ-
КЕТ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ
САЛАСЫНДАҒЫ ОСЫН-
ДАЙ КҮРДЕЛІ ӨЗГЕРІСТЕРГЕ
ХАЛЫҚТЫ БІРНЕШЕ ЖЫЛ
БОЙЫ ДАЙЫНДАДЫ.
АРТЫҚШЫЛЫҒЫН ТІЗІП,
САҚТАНДЫРУҒА СЕНІМДІ
КҮШЕЙТТІ. АЛ ЕНДІ СӨЗДІ
ҚОЙЫП, ІСКЕ КІРІСЕТІН УАҚЫТ
ЖЕТТІ. ЖАРНАСЫ ТӨЛЕНІП,
ЖҮЙЕ ІСКЕ ҚОСЫЛҒАНДА,
ХАЛЫҚ САҚТАНДЫРУҒА НЕГЕ
ӘЛІ ДЕ СЕНІМСІЗДІК ТАНЫТА-
ДЫ?

Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру (МӘМС) жүйесі толықтай күшіне енгелі бір ай өтті. Қазіргі күннің өзінде 80 пайыздан астам қазақстандық сақтандырылған. Десек те, халықтың басым бөлігі ескертпелерді елемей жаңа сақтандыру жүйесінің қатысушысы болуға асықпайтын сыңайлы. «Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру» қоры Алматы облыстық филиалының берген ақпаратына сүйенсек, қазіргі таңда Жетісу өңірінің өзінде 300 мыңнан астам адам шартты сақтандырылмаған болса, 27893 адам ешбір медициналық мекемелерде тіркелмеген. Еске сала кетейік, әр азамат осы жылдың сәуір айына дейін МӘМС жүйесінің қатысушысы атануы керек. Сонда ғана ол тегін әрі сапалы медициналық қызмет алуға толықтай құқылы болады. Ол үшін азаматтың әлеуметтік мәртебесі анықталып, кейін емханаға тіркелуі керек. Осы тұста сіз емхананы және тіркелген жеріңіздегі учаскелік дәрігерді таңдай аласыз. Себебі, МӘМС аясында 2000-ға жуық медициналық мекеме халыққа қызмет көрсететін болады. Мысалы, талдықорғандықтарға қормен келісім шарт жасасқан қаладағы барлық мемлекеттік медициналық ұйым және «ХАК» МО, «Зире» ЖШС, «Көксу Мед» ЖШС, «Аккорд KZ» ЖШС, «Нур-Авиценум» МО, «Нефрос-Азия» ЖШС сияқты жекеменшік емханалар медсақтандыру бойынша тегін медициналық қызмет көрсетеді. Ал облыс бойынша барлығы 71 медициналық мекеме талаптарға сай болып таңдалып алынып, МӘМС қорымен келісім шартқа қол қойған. Яғни, осы емханалар медициналық сақтандыру жүйесіне қатысушыларға төлеген жарнасының көлеміне қарамастан, мемлекет кепілдік берген барлық медициналық қызмет түрлерін көрсетеді. Атап айтқанда, әр азамат профилактикалық, мамандандырылған тексеруден, қымбат диагностикалық қызметтер, оның ішінде зертханалық (КТ, МРТ, ПЦР және ИФА, т.б.) тегін өтуге мүмкіндік алады. МӘМС бойынша (ТМККК кіретін қызметтен бөлек) қосымша мынадай қызмет түрлерін де алуға болады: амбулатория деңгейінде дәрі-дәрмекпен қамту, стационарлық және жоспарлы стационарлық көмек, балалар мен ересектерді медициналық оңалту: кардиология, кардиохирургия, неврология, нейрохирургия, травматология және ортопедия.

Бүгінгі күні белгіленген жарна көлемі төленіп, жүйе толықтай іске қосылса да, сақтандыру арқылы ем-дом алудың шикіліктері әлі де бар. Оған қаладағы медициналық мекемелерді аралай жүріп, халықпен тілдесуде көз жеткіздік. Тұрғындар әлі де ақылы түрде анализдерін жасатып, дәрігерлерге ақшасын төлеп қаралуда. «Сақтандыруың бар болса да, жоқ болса да жылына бірақ рет тегін қараласың», – деген бір науқастың сөзін естіп, тұрғындар бүгінге дейін МӘМС жүйесінің қалай жұмыс жасайтынынан бейхабар екенін аңғардық. «Сақтандыруым бар, тіркелгенмін» – деп өзің айтпасаң, аурухана да өз тарапынан науқастарды жаңа жүйе арқылы қарауға құлшыныс білдірмейді. Сондай бір жағдай көз алдымызда қалалық емханалардың бірінде орын алды. Кезекті тексеруден өтуге келген азаматқа анализдерді ақылы түрде

САҚТАНДЫРУ ЖАРНАСЫ САПАЛЫ ЕМ АЛУҒА КЕПІЛ БОЛА МА?

жасатасыз деп анықтама жазып берген. *«Мен жұмыс жасаймын, табысымнан бір пайызын сақтандыруға аударады. Неге ақылы анализ жасатуым керек?!»* – деп шамданған емделушіге ауруханадағылар *«Бізде сақтандыру қорымен келсім шарт әлі дайын емес»*, – деп жауап қайтарған. Медициналық сақтандырудан хабары бар азамат, бірден МӘМС қорына қоңырау шалыпты. Емделушінің айтуынша, телефонның аржағынан қай қала, қандай емхана, бас дәрігердің аты-жөнін сұрап шағымының қабылданғанын айтқан. Көп ұзамай, дәрігердің өзі келіп емделушімен сөйлесіпті. Соңында олқылықтың орны толығып, бәрі сақтандыру жүйесінің талаптары

әбден үйреніп қалған. Сондықтан, халық ақысын алып, жылы сөйлеп, сапалы қызмет көрсететін мемлекеттік емес ауруханаларға қаралуға дағдыланып кеткен. Ал енді МӘМС жүйесі бойынша жекеменшік ауруханалар да тегін қызмет көрсететін болады дегенге халық күмәнмен қарайды. Қаладағы емханалардың бірінде ақылы ем алған науқастың: *«Егер халықты тегін қарайтын болса, жекеменшік ауруханалар мемлекеттік сияқты болып кетпей ме...»*, – деген сөзін естіп, сенімсіздіктің қайдан туындағанын түсінуге болатындай. Мемлекеттік аурухана сияқты дегені, яғни мәселе көрсетілетін қызметтің сапасында болып тұр ғой. Халықтың осындай

мақсатында жұмыс атқарады. Ондағы қызметкерлердің сөзінше, бүгінгі таңда облыс бойынша орталыққа 65 арыз-шағым келіп түскен. Ақпараттандыру және өтініштерді қарастыру бөлімі қоңырау шалған әр адамның мәселесін жеке қарап, медициналық мекемелермен тікелей жұмыс жасайды. Тіркеу, медициналық қызмет алу және басқа да сақтандыру жүйесіне байланысты мәселелер туындаған жағдайда сақтандыру қорының Алматы облыстық филиалын құлағдар етуді ұмытпаған жөн.

Денсаулық сақтау жүйесіндегі осындай күределі өзгерістерге еліміз бірден келе қоймады. Бес жылға жуық уақыт бойы қалыптасып, кемшін тұстары түзетіліп, оңтайландырылып халыққа жол тартқан бұл реформа халықты әлеуметтік қорғаудың бір түрі. Салыстырмалы түрде алып қарасақ, әр адам табысының бір пайызын ғана сақтандыру қорына аударады да, есесіне құйған қаражатынан он есе артық көлемде медициналық қызметке қор есебінен қол жеткізе алады. Ал зейнеткерлер, балалар, жүкті әйелдер, көп балалы аналар, студенттер, жұмыссыздар, мүгедектер мен басқа да әлеуметтік жеңілдіктерге ие адамдар үшін мемлекет өзі жарна төлейді. Ойлап қарасаңыз тиімді жағы көп. Дей тұрғанмен, адамдардың көпшілігі әлі де болса сақтандыруға сенімсіздік танытуда. Оның себебі де жоқ емес. Ел тарихына көз жүгіртсек 90-жылдары осындай міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру қоры құрылған. Бірақ, қор басшысы жиналған қаражатты жымқырып, шетелге қашып кетті. Осылайша, медициналық сақтандырусыз қалған халық бұл жүйеге сенуден қалған. Ал МӘМС жүйесіне күмәнмен қарайтын экономистердің: *«Бұл сақтандыру емес тағы бір салық түрі»* – деген пікірлері де ұзақ жыл бойы айтылып келеді. Олардың сөзінше, адамның медициналық көмекке жүгіну не жүгінбеуіне қарамастан әр ай сайын міндетті түрде қорға жарна аудару кәдімгі салық сияқты. Айтпақшы, бұл жарнаның пайызы жыл сайын өсіп отыратыны тағы бар... Қалай десек те, жұмысын бастаған жаңа жүйе отандық медицинаның кемшіліктерін жоя ала ма, жоқ па, оны уақыт көрсетер. Өзірге біз табысымыздың белгілі мөлшерін Әлеуметтік медициналық сақтандыру қорына аударып отыруға міндеттіміз...

Айсұлу ӘБІШЕВА

бойынша жасалған. Бұл өз құқығын біліп, талап ете алған бір адамның басынан өткен оқиға. Ал жәрдем сұрап келгендердің арасында өзін-өзі қорғай алмайтындары да бар емес пе?! Сонда оларға жөн сілтер медицина қызметкерлерінің өзі жұмған аузын ашпаса, жарна төлеп отырған қарапайым халыққа сақтандырудан не пайда?! Ал медициналық мекемелер қор есебінен де қаржыланады, әрі сақтандыру жүйесінен бейхабар азаматтардан да қызмет үшін ақы алады ма, қалай?! Ендеше, халықтың сақтандыруға сенімсіздік танытуы бекер емес. Ақысыз емдейтін облыстық және қалалық ауруханалар туралы: *«Дұрыс қарамайды, емделушімен дәрежі сөйлеседі, ұзақ күттіріп қояды»* – деген шағымдарды естуге құлағымыз

пікірі мен сақтандыруға байланысты орын алған түрлі келеңсіз оқиғаларға қарап жаңадан іске қосылған жүйенің әлі де шикіліктері барын аңғаруға болады.

Еліміз бойынша сақтандыру қорының бірыңғай байланыс орталығы жұмыс жасайды. Алайда, бұл қызмет – емханалардың үстінен төніп, үнемі тексерістер ұйымдастыра алмайды. Сондықтан олар халықтың арыз-шағымдарымен тікелей жұмыс жасайды. Кез келген азамат 1406 нөміріне хабарласып, арыз қалдыра алады. Сақтандыру қорының Алматы облыстық филиалының халықты ақпараттандыру және өтініштерді қарастыру бөлімі де Жетісу өңірі бойынша келіп түскен арыз-шағымдарды қарап, шешімін табу

БІР КҮН

ЧЕМПИОН БОЛҒАН ЖАҚСЫ

Іздеген адамымызды жаттығу залынан таптық. Біз кіргенде елу шақты бала бірдей тәртіппен дене қыздыру жаттығуын жасап жатыр екен. Тығыршықтай денелі, қақпақ жауырынды жігіт ағасы қол қимылымен балаларға грек-римнің бірдей тәсілін жасауға бұйырып жатты. Мұнда бапкердің әр сөзі заң екені көрініп тұр. Жас балуандар да шапшаң жиналып келесі нұсқауды орындамаққа жанталасуда. Шалт қимылдап, шығыршықтай айналған бұл балалар ертең жарысқа үкілеп апарар үміттер екені даусыз. Содықтан, ұстаздың бүгінгі қатқыл дауысы болашақ аламанды ескатары анық. Әр баланың тағдырын жауапкершілігіне алып, оны өз саласының саңлағы ету үшін қажымас қайрат болу керек қой. Ес тоқтатқан ересек адам емес, бұғанасы қатпаған бозбалаларды

жеңіске жеткенде оған кеткен жігер, қайрат, тердің бәрі ұмытылады. Тіпті де зор мақсаттарға жетелейді дейді Мұхамет Құрбаулы. Бапкер аталмыш спорт интернатындағы грек-рим күресінен 7 мен 11 сынып аралығындағы балаларды жаттықтырады.

– Қазіргі боз кілемнің шаңын шығарып жұлқыласып жүрген жеткіншектер 7 мен 8 сыныптың оқушылары. Яғни, дерлігі 14-15 деңгейлер. Бұл жаста балалар грек-римге нағыз махаббатпен келеді. Сондықтан оларға аса ыждағаттылық керек. Әр баланың мінезін түсініп, оған лайықты бағыт-бағдар беру бапкердің басты міндеті. Болашақ жүйріктің бабын тауып соған сай әрекет етпесе, алғашқы жеңілістен-ақ беті

ан тәрбиелеп келетін жаттықтырушы бірнеше Азия және әлем чемпионатының жүлдегерлерін баптаған. Атап айтсақ, Ақниет Тойшыбеков, Айдын Нұғыманов, Азамат Дүмбіров, Шахарбек Рахман, Нұрым Төре сынды шәкірттері талай байрақты бәсекеде топ жарып, ел намысын бір емес, бірнеше мәрте қорғаған. Бұл, «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» – деп ұлы Абай айтпақшы, бар білгенін, өмірлік тәжірибесін шәкіртіне сіңіріп, бапты балуан тәрбиелеген Мұхамет Нұғымановтың еңбегі. Жақында ғана болашағынан зор үміт күтіп отырған ұланы Айбар Тұрған Бұрабайда өткен Қазақстан чемпионатында 60 келі салмақта жүлделі 2-орынды қанжығалады. Спорттық өмірде әкенің балаға бапкер болатын жағдайлары көп кездеспейді. Дегенмен, ондай жәйттер бар.

АДАМ БОЛУ ОДАН ДА МАҢЫЗДЫ

бір тәртіппен ұстау мына заманда қиынның қиыны. Осы тұста белгілі журналист Қайрат Әбілдиновтың мына сөзі ойыма оралды: «Кезінде Жировтың найзағай жарқылындай шапшаңдығына ілесе алатын боксшы некен-саяқ болатын. Кейін ол үлкен жетістіктерге жеткенде бапкері Апачинский «Жиров мұнысы үшін алғысты Джекке айтуы керек», – деп күледі екен. Сүйтсе бапкер жаттығу кезінде өзінің «Джек» атты қабаған оғарқасын Жировқа қосатын көрінеді. Сонда байғұс Вася екі өкпесін қолына алып, ұзын дөліздің бойымен зымырағанда, ішке жеткізбей барып түпкі есікке кіріп үлгереді екен... Осы күні Жировтай шыдамды жас қайдааа?». Бірақ, «Тәртіпке бағынған құл болмайды», – деген батыр нақылын қазіргі көз алдымызда жаттығып жүрген балалар жадына түйіп өскен сияқты. Қимылдары шапшаң, ұстазының қас-қабағын бағып, неге нұсқаса соған әзір тұр.

Балалардың сәл тынығуға мүмкіндік алған сәтін пайдаланып, келген бұйымтайымызды айтып, жөнімізді білдірдік. Бірден келісімін беріп, өз жайынан хабардар ете бастады. «Грек-рим күресінде жүргеніме 30 жылдан асты. Соның 18 жылын жаттықтырушы болып шәкірт тәрбиеледім. Еңбегім еш кеткен жоқ, баптаған балаларым күткен үмітімді ақтады. Алды әлемдік додаларда топ жарса, соңы ел біріншіліктерінде бағын сынауда. ұстаз үшін осыдан артық

БІЗ БҮГІН ӨЗ САЛАСЫНЫҢ БІЛІКТІ МАМАНЫ, ЕЛ НАМЫСЫ ҮШІН ТЕР ТӨГІП, ШӘКІРТ ТӘРБИЕЛЕП ЖҮРГЕН АЗАМАТ, ТАЛДЫҚОРҒАНДАҒЫ СПОРТТА ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН СПОРТ ИНТЕРНАТЫНЫҢ ҚЫЗМЕТКЕРІ, ГРЕК-РИМ КҮРЕСІНЕН ҚАЗАҚСТАН ЧЕМПИОНАТЫНЫҢ БІРНЕШЕ ДҮРКІН ЧЕМПИОНЫ, СПОРТ ШЕБЕРІ МҰХАМЕТ НҰҒЫМАНОВТЫҢ БІР КҮНІН ОҚЫРМАН ҚАУЫМҒА ҰСЫНУДЫ ЖӨН КӨРДІК.

қандай мақтаныш керек», – деп бастады бапкер әңгімесін.

Таңнан басталатын бапкерлік жұмыс қас қарайып, түн шымылдығы

түрілгенше жалғасады. Есесіне, баптаған ұландары жерге қаратпай, айдарынан жел есіп жеңіс тұғырынан көрініп те жүр. Әр бала өзіне сай

қайтқан бала екінші майданға шықпастай меселі қайтып, мысы басылып қалады», – деген кейіпкеріміз грек-рим күресіне 4-сынып оқып жүргенде келгенін айтты.

– Алғаш күрес үйірмесіне әкем әкеліп өді – деп еске алады ол. «Жұмыс кестем қарапайым, бірақ сонысына қарамай, қарбаласпын. Түске дейін 7 ден 11 сыныпқа дейінгі балуандарға күрестің қыр-сырын үйретемін. Кейбір балалар үйреткен әдісінді бір көрсеткеннен қағып алса, кейбірі бірнеше сабақта үйренуі мүмкін. Адамның қабылдауы әртүрлі ғой, сондықтан жалықпай үйретуге тырысамын. Ал түстен кейін де кешенді жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Әсіресе, сағат төрттен бастап сегіз жарымға дейін балалар алмасып келіп жатады. Мұнда балалардың үйреткен әдіс-тәсілдерді ұмытпай, қайталап тұруын қадағалау маңызды», – дейді бапкер.

Аталмыш оқу орнында 2005 жылдан бері табан аудармай балу-

Бүгінгі кейіпкеріміздің ұлы да әке жолын қуған. Баласы Исхар 2019 жылы Азия чемпионатында 2 - орын иеленсе, әлем чемпионатында қола жүлдеге қол жеткізген.

– Әр күнім осылардың тыңғылықты дайындығын қадағалаумен, грек-рим күресінің қыр-сырын осы балаларға үйретсем деген мақсатпен атып, батады. Әрине, белгіленген режимдер, спорттың өзіндік тәртібі бар. Мен соған сай жұмыс жасаймын. Кешке үйге бүгінгі үйреткенімнен осылар болашақта жақсы нәтиже жаратса екен деген үмітпен қайтамын. Әр баланың жүрегіндегі шоқты байқау керек. Сол шоқты тұтандырып әдіс айласы толық, күш жігері мығым спортшы етіп маздатып жаға білсең ғана сенің кәсібиілігің мойындалады. Чемпион болған жақсы. Бірақ, өмірдегі басты нәрсе жеңімпаз болудан бұрын адал адам болу. Мен соны шәкірттеріме үнемі айтып отырамын», – дейді ол.

Өз өмірін батыр жүректі, атан білекті азаматтарды тәрбиелеуге арнаған бапкердің бір күндік жұмыс кестесі осындай. Бізді оның жұмыс барысынан бұрын ұстанымдары мен шәкірттеріне деген көзқарасы қызықтырды. Еліне адал еңбек етер осындай бапкерлер қолынан болашақта ұлт намысын ту еткен нар ұлдардың өсіп шығары сөзсіз.

Ақтанберді НАЗЫМҰЛЫ

КӨНЕРМЕС АСЫЛ МҰРА

РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

Текелі қаласы әкімдігінің ұйымдастыруымен орталық кітапханада қазақтың заңғар ақыны Бақтыбай Жолбарысұлының 185 жылдығына орай белгілі қаламгерлер Тұрсын Әбдуалиев пен Сәбит Биболовтың екі томдық «Бақтыбай ақын» кітабын жастарға насихаттау мақсатында «Көнермес асыл мұра» атты кітап мониторингі өтті.

Іс шараға Текелі қаласының Құрметті азаматтары - Қазақстан Жазушылар және Журналистер Одағының мүшесі, Қазақстан Республикасының Мәдениет қайраткері, көптеген кітаптың авторы Сәбит Жұмабайұлы Биболов, жергілікті ақын, жазушы Қыдыр Байдүйсенұлы Байдүйсенов, кітапхананың тұрақты ардагер оқырманы Қуат Құдайбергеновтың Құдайбергенов құрметті меймандар ретінде шақырылды. Басқосуға Текелі

қаласының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің басшысы Марат Дәуренбаев және қаланың №5 орта мектебінің оқушылары қатысты.

Кітапханашы Еркежан Баймолданава шараны ақынның өміріне арналып жасалған бейнеақпаратпен ашып, жиналғандардың назарына ұсынды. Содан соң кіріспе сөз сөйлеп, бүгінгі кездесуге шақырылып отырған Сәбит Жұмабайұлының «Мәдени мұра» бағдарламасы Алматы облысының әкімі Амандық Баталовтың қолдауымен басылған белгілі қаламгер Тұрсын Әбдуалиевпен бірге жазған «Бақтыбай ақын» атты екі томдық романына шолу жасап, айтты ақындарының алмас қылышы, наркескені атанған Бақтыбай ақынның балалық шағы, өскен ортасы, ақындық жолы, шығармалары жайында жанжақты баяндалған кітап ақынды танып білуге жетелейтін тамаша туынды екенін, ақынның туған жерге, өскен елге деген перзенттік сүйіспеншілігі, ата баба дәстүрлеріне адалдығы, шыншылдығы, ақындық дарыны оқырманын жігерлендіріп, бойына ұлттық сезім ұялататынын атап өтті.

«Өткен күн, Кеше – тарих, Келер күн, Ертең – сыр, ал бүгінгі күн үлкен сый» – деп Қорқыт атамыз жазып кеткендей, өткен күннің тарихының бір бөлшегі, бүгінгі күннің қазынасы, келер күннің

бағдаршысы болып табылатын Бақтыбай ақынның шығармашылығы асыл мұра. Бүгін біз осы асыл мұраларды зерделеп қағаз бетіне түсірген, бүгінгі күннің дариясы, бұған дейін де көптеген кітаптарымен оқырман қауымға жақсы танылған жазушылар Тұрсын Әбдуалиев пен Сәбит Биболовтың бірлескен шығармашылық ізденісі нәтижесінде дүниеге келген екі томдық Бақтыбай ақын атты кітапты негізге алып отырмыз. Сол үшін де, Сәбит Жұмабайұлы өзіңіздің аузыңыздан Бақтыбай ақын туралы есту үшін сізді шақырдық, – деп ойын түйіндеген кітапханашы сөз тізгінін Сәбит Биболовқа берді.

Сәбит Жұмабайұлы алдымен «Рухани жаңғыру» бағдарламасы аясында ұйымдастырылып отырған шараның маңызы зор екеніне және оны ұйымдастырып отырған кітапхана жұмысына алғысын білдіріп, содан соң Бақтыбай Жолбарысұлының өмірі жайлы, сонымен қатар «Бақтыбай ақын» кітабының шығу тарихы туралы тартымды да әсерлі әңгімелеп берді. Текеліде дүниеге келген Бақтыбай ақынның тіл құдіретімен жалпақ жұртты аузына қаратқандығын, әсіресе, Бақтыбайдың суырып салма ақындық дарынын, шындықты шынғыртып, ақиқатты айқайлатып айтатын қайтпас қайсар, ықпайтын ер мінезі оны асқақтата түскенін

айрықша атап өтті. Атап айтқанда, Төре екен деп тайсалмай, әлсіздерді тізеге салған менмендігін бетіне шығғырып басып, тыңдаушысының айызын қандыра айтқан атақты Тезек төремен айттысы оның ақындық даңқын бүкіл Жетісу өңіріне әйгілі еткенін мысал ретінде келтірді. Бақтыбайдың шығармалары 1987 жылы «Желқобыз» деген атпен жеке кітап болып шыққанын, 2005 жылы «Басылып жатқан қазынам...» атты көлемді еңбегі жарық көргенін тыңдаушыларға жеткізіп, әңгімесінің барысында ақынның шығармаларын ұлықтау жайлы ұсыныстарын да білдірді

және текеліліктер жерлестері Бақтыбай ақынды білмеуі азаматтық арға сын екенін, әсіресе, жас ұрпақ ақынның өмірін, шығармаларын оқып, бойларына ұлттық болмысты сіңіре білуі керектігін алға тартты.

Жазушыға қойған сауалдарына тұщымды жауаптар алған қатысушылар оған жылы лебіздерін білдірді. Іс-шараны қорытындылаған Текелі қаласының мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің басшысы М.Дәуренбаев Сәбит Жұмабайұлы тарапынан түскен ұсынысқа байланысты тиісінше жауабын берді.

Шора БАТЫРБАЕВ

Дүйсенбі - Понедельник, 10 ақпан	
 ҚАЗАҚСТАН	15.30 Т/х «Сағыныш» 17.00 «Жан құрбым» 18.00,02.20 Т/с «Қара теңіз» 19.30 Кешкі жаңалықтар 20.00, 03.25-04.10 «Астарлы ақиқат» 21.00 Вечерные новости 21.40 Х/ф «Мельник» 23.30Х/ф «Отражение раду- ги»
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Апта /қаз/ 10.00 Апта (рус) 10.50 «Күлкі-түрпі» 11.00 «Спорт-тайм» 11.20 «Полицейская служба» 11.40 «Бала-базар» 12.00 «Киноман» 13.00 «Зерделі отбасы» 14.00 «Елес қыз» телехикая- сы, 6-серия 14.30 «Бағбан» 15.00 К/ф «I love Taldykorgan» 16.00 «Әсем әуен» 16.30 Д/ф «Кең ауқымда» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 Д/ф «Әлемнің мәдени қазынасы» 18.00 «Шашу» 19.00 «Әдебиет пен адамзат» 19.30 «Ел қамы» /тікелей эфир/ 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Туржорық» 21.30 Новости 22.00 «Бірінші ханым» теле- хикаясы 87-бөлім 22.45 «Нет-лайк» 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран
 ХАБАР	

06.00, 02.00 ҚР Әнұран
06.00 Аналитическая про- грамма «7 күн»
07.00 «Бәсеке»
07.30,16.30 «Қызық таймс»
08.40,14.50 Т/х «Келінжан»
09.30, 20.00 Т/х «Тайталас»
10.20, 21.40 Т/х «Листопад»
12.00 «Жаңалықтар». Но- вости.
12.30 «Баспанаға бағыт»
13.00 Т/с «Любовь по при- казу»
17.45, 23.15 Т/с «Абдулха- мит хан»
19.30 «Қортынды жаңалықтар»
20.50 «Народный контроль»
21.00 Итоги дня
00.50 «Төрлетіңіз»

АСТАНА

06.00, 05.00 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00,19.10 «Үздік әзілдер»
08.00 М/ф «Маша и мед- ведь»
09.50, 22.00 Т/х «Кулфи»
10.50,18.00 Т/с «Сыла»
13.00,21.00 Т/с «Қара ниет»
14.00, 00.00 Т/с «Глухарь»
16.30 «Vine taime»
17.00 «біреудің есебінен»
20.00, 03.00 «Astana Times»
20.55 Лотерея 777
23.00 Т/х «Жаза»
02.10 «Казнет»
03.50 Т/с «Келін бақыты»

ЕВРАЗИЯ

06.00,02.20 Т/х «Когда зовет сердце»
07.00, 03.05 «Той заказ»
07.30 «Басты бағдарлама»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «Ералаш»
11.10 «Мужское/Женское»
12.00 «QALAYYMLIVE»
15.35 «На самом деле»
16.45 «Пусть говорят»
18.00 «Басты жаңалықтар»
18.45,03.20 «Басты прайм»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВО- СТИ»
20.45, 22.50Т/с «Улицы раз- битых Фонарей-15»»
22.00, 01.25«П@УТИНА»
00.35 «Ученица Мессинга»

КТК

07.00 ҚР ӘНҰРАНЫ
07.05 «Дау-дамайсыз»
07.30,01.20 Т/с «Мұңайма Нефисе»
08.30 Т/р «Шаншар»
09.30 «Смеяться разреша- ется»
11.50 Х/ф «Бизнесмен»
13.40 «Тетя Маша» комедия

Сейсенбі - Вторник, 11 ақпан	
 ҚАЗАҚСТАН	радуги» 15.40 Т/х «Сағыныш» 18.00,02.20 Т/с «Қарат теңіз» 19.30 Кешкі жаңалықтар 20.00, 03.25-04.10 «Астарлы ақиқат» 21.00 Вечерные новости
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Туржорық» 10.30 «Әдебиет пен адам- зат» 11.00 «Бірінші ханым» теле- хикаясы 87-бөлім 12.00 «Ел қамы» 13.00 «Шашу» 14.00 «Елес қыз» телехи- каясы, 7-серия 14.30 «Жетісу зертханасы» 15.00 «Әсем әуен» 16.00 «Болмыс» ток-шоуы 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 Д/ф «Әлемнің мәдени қазынасы» 18.00 «Шашу» 19.00 «Диалог» /прямой эфир/ 19.30 Д/ф «Батысқа қарай аққан өзен» 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Экорейд» 21.30 Новости 22.00 «Бірінші ханым» теле- хикаясы 88-бөлім 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран
 ХАБАР	

06.00, 03.00 ҚР Әнұран
06.00 Қортынды жаңалықтар
07.15 «Бәсеке»
07.40,16.30 «Қызық таймс»
08.40,14.50 Т/х «Келінжан»
09.30, 20.00 Т/х «Тайталас»
10.20, 21.40 Т/х «Листопад»
12.00 «Жаңалықтар». Но- вости.
12.30 «Баспанаға бағыт»
13.00 Т/с «Любовь по при- казу»
17.45,23.15 Т/с «Абдулха- мит хан»
19.30 «Қортынды жаңалықтар»
20.50 Новый курс
21.00 Итоги дня
00.50 «Төрлетіңіз»

АСТАНА

06.00, 05.00 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00,19.10 «Үздік әзілдер»
08.00 М/ф «Маша и мед- ведь»
09.50, 22.00 Т/х «Кулфи»
10.50,18.00 Т/с «Сыла»
13.00,21.00 Т/с «Қара ниет»
14.00, 00.00 Т/с «Глухарь»
16.30 «Vine taime»
17.00 «Біреудің есебінен»
20.00, 03.00 «Astana Times»
20.55 Лотерея 777
23.00 Т/х «Жаза»
02.10 «Казнет»
03.50 Т/с «Келін бақыты»

ЕВРАЗИЯ

06.00,02.20 Т/х «Когда зовет сердце»
07.00, 03.05 «Той заказ»
07.15 «Басты жаңалықтар»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «Ералаш»
11.10 «Мужское/Женское»
12.00 «QALAYYMLIVE»
15.35 «На самом деле»
16.45 «Пусть говорят»
18.00 «Басты жаңалықтар»
18.45,03.30 «Басты прайм»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВО- СТИ»
20.45, 22.50Т/с «Улицы раз- битых Фонарей-15»»
22.00, 01.35«П@УТИНА»
00.35 «Ученица Мессинга»

КТК

07.00 ҚР ӘНҰРАНЫ
07.05 «КТК қоржынынан»
07.30 «Кешкі жаңалықтар»
08.00,01.20 Т/с «Мұңайма Нефисе»
09.10,17.00 Т/х «Інжу»
10.00 Новости
10.40 «Розыск»
11.40,21.40 «Мельник»
13.30, 23.30 «Отражение

Сәрсенбі - Среда, 12 ақпан	
 ҚАЗАҚСТАН	11.40 «Мельник» 13.40, 23.30 «Отражение радуги» 15.50 Т/х «Өгей ана» 18.10,02.20 Т/с «Қара теңіз» 19.30 Кешкі жаңалықтар 20.00, 03.25-04.10 «Астарлы ақиқат» 21.00 Вечерные новости
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Экорейд» 10.30 «Диалог» 11.00 «Бірінші ханым» теле- хикаясы 88-бөлім 12.00 Д/ф «Батысқа қарай аққан өзен» 13.00 «Шашу» 14.00 «Елес қыз» телехикая- сы, 8-серия 14.30 «Экорейд» 15.00 «Әсем әуен» 16.00 «Жүрек сөзі» 16.30 «Ауылдағы ағайын» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 Д/ф «Әлемнің мәдени қазынасы» 18.00 «Шашу» 19.00 «Ұлт пен рух» 19.30 «Жетісу жұмбақтары» 20.00 «Қателік» 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Арнайы репортаж» 21.30 Новости 22.00 «Бірінші ханым» теле- хикаясы 89-бөлім 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран
 ХАБАР	

06.00, 02.00 ҚР Әнұран
06.00 Қортынды жаңалықтар
07.15 «Бәсеке»
07.40,16.30 «Қызық таймс»
08.40,14.50 Т/х «Келінжан»
09.30, 20.00 Т/х «Тайталас»
10.20, 21.40 Т/х «Листопад»
12.00 «Жаңалықтар». Но- вости.
12.30 «Баспанаға бағыт»
13.00 Т/с «Любовь по при- казу»
15.40 Д/ф « Жизнь»
17.45,23.15 Т/с «Абдулха- мит хан»
19.30 «Қортынды жаңалықтар»
20.50 « Біздің назарда»
21.00 Итоги дня
00.50 «Төрлетіңіз»

АСТАНА

06.00, 05.10 «Ән мен әзіл»
06.30 «Күлдірген»
07.00,17.00 «Үздік әзілдер»
08.00 М/ф «Маша и мед- ведь»
09.50, 22.00 Т/х «Кулфи»
10.50,18.00 Т/с «Сыла»
13.00,21.00 Т/с «Қара ниет»
14.00, 00.00 Т/с «Глухарь»
16.30 «Vine taime»
17. 00 «Біреудің есебінен»
20.00, 03.00 «Astana Times»
20.55 Лотерея 777
23.00 Т/х «Жаза»
02.10 «Казнет»
03.50 Т/с «Келін бақыты»

ЕВРАЗИЯ

06.00,02.20 Т/х «Когда зовет сердце»
06.45, 03.05 «Той заказ»
07.15 «Басты жаңалықтар»
08.00 «Доброе утро»
11.00 «Ералаш»
11.10 «Мужское/Женское»
12.00 «QALAYYMLIVE»
15.35 «На самом деле»
16.45 «Пусть говорят»
18.00 «Басты жаңалықтар»
18.45,03.30 «Басты прайм»
20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВО- СТИ»
20.45, 22.50 Т/с «Улицы разбитых Фонарей-15»»
22.00, 01.35«П@УТИНА»
00.35 «Ученица Мессинга»

КТК

07.00 ҚР ӘНҰРАНЫ
07.05 Кешкі жаңалықтар қайталау
07.30,01.20 Т/с «Мұңайма Нефисе»
08.00,17.00 Т/х «Інжу»
09.10,17.00 «Жан құрбым»
10.00 Новости
10.40 «Розыск»

05.58 ҚР Әнұран
06.00,04.00 «Ризамын»
07.00 Информбюро
08.00 «Жанкешті ханымдар»
10.00 «Әзілдер жинағы»
11.00 М/ф
13.00,21.00 Т/с «Қара мар- жан»
14.00 «Ералаш»
15.00 «Экстрасенсы детек- тивы»
16.00,17.30 Сериал «Саня- Федя»
18.00 Сериал «Улетный экипаж»
20.00 Информбюро
22.00 « What's Up»
23.30 «Әзілдер жинағы»
00.00 Сериал «Плицейский с рублевки»
01.50 Алдараспан, Нысана, Шаншар әзілдері
04.00 «Ризамын»
05.00 Әзіл студио

31 КАНАЛ

05.58 ҚР Әнұран
06.00,04.00 «Ризамын»
07.00 Информбюро
08.00 «Жанкешті ханымдар»
10.00 «Әзілдер жинағы»
11.00 М/ф
13.00,21.00 Т/с «Қара мар- жан»
14.00 «Ералаш»
15.00 «Экстрасенсы детек- тивы»
16.00,17.30 Сериал «Саня- Федя»
18.00 Сериал «Улетный экипаж»
20.00 Информбюро
22.00 « What's Up»
23.30 «Әзілдер жинағы»
00.00 Сериал «Плицейский с рублевки»
01.50 Алдараспан, Нысана, Шаншар әзілдері
04.00 «Ризамын»
05.00 Әзіл студио

7 КАНАЛ

06.00 «Қыздар арасында»
07.00, 23.00 Т/х «Азулылар әулеті»
08.00, 22.00 ,03.45 Сериал «Элиф»
09.00,18.10 Сериал «Мажор -3»
10.10 «Смеяться разреша- ется»
11.50,17.10 Сериал «Мата хари»
13.00, 21.00 Т/х «Зың-зың Күлпаш»
13.50 «Кәрі келсе іске»
14.30 «Q- елі»
15.00 «Тамаша»
16.00,02.00 Сериал «Фарца»
18.10 Сериал «Мажор-3»
19.15 Сериал «Гранд»
00.00 Х/ф «Разборки в стиле Кунг- Фу»
03.00 «Айнаонлайн»
04.30 «Жеңіп көр»
05.15 «Гу-гулет»

СҰХБАТ

ӘР ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС НАҚТЫ ДӘЛЕЛДЕМЕЛЕРМЕН ҚАРАЛАДЫ

АЛАКӨЛ, ЕСКЕЛДІ, КӨКСУ АУДАНДАРЫНДА СОТ ТӨРАҒАСЫ ҚЫЗМЕТІН МІНСІЗ АТҚАРҒАН, 2019 ЖЫЛДЫҢ ШІЛДЕ АЙЫНАН БАСТАП АЛМАТЫ ОБЛЫСТЫҚ СОТЫНЫҢ СУДЬЯСЫ ҚЫЗМЕТІНЕ КІРІСКЕН ҚАЙРАТ МӘМЕТАЙҰЛЫ ИМАНХАНОВ ПЕН ЖҮЗДЕСУДІҢ СӘТІ ТҮСТІ. САБЫРЛЫ ДА, САЛМАҚТЫ, ЖЕТІ ӨЛШЕП БІР КЕСЕТІН БІРЕГЕЙ БИЛЕРДІҢ ҚАТАРЫНА ОСЫ СУДЬЯНЫ ҚОСУҒА БОЛАДЫ. ЖАҢА ЖҰМЫСЫНА ТАБЫС ТІЛЕЙ ОТЫРЫП, БІРНЕШЕ АУДАНДЫҚ СОТЫНЫҢ ТӨРАҒАСЫ БОЛДЫҢЫЗ, АУДАНДАҒЫ СОТ ЖҮЙЕСІ МЕН ОБЛЫСТАҒЫ

— Иә, бауырым, қанша тәжірибе жинадым, кәсіби маманмын десем де облыстық сотқа келгенде көзқарас мүлде өзгереді. Мен қазір Алматы облысының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының судьясымын. Ауданда жүргенде аудан көлеміндегі азаматтық және қылмыстық істерді қарадық. Қылмыстық істер бойынша көбіне қылмыстық теріс қылықтар мен қылмыстардың сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесіне қарай онша ауыр емес, ауырлығы орташа, бірлі жарым ауыр санаттағы істер болатын. Ал, аса ауыр қылмыстарды Алматы облысының қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соты қарайтын. Менің бір байқағаным, облыстық сотта, ауданда қаралған істердің кемшіліктері көзге бадырайып көрініп тұрады екен. Аудандық соттарда көбінесе ұрлық, бірлі жарым қарақшылық, жол-көлік оқиғалары бойынша істер қаралады. Ал бұл жерде адам өлтіру, зорлау, сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттерімен, тағы сол сияқты аса ауыр қылмыстық баптарымен көптеген істер қаралуда. Міне, жаңадан қолыма бір іс түсті. Кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған зорлау. Осындай істер қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотымен қаралады. Апелляциялық сатыдағы сот апелляциялық шағымдар, прокурордың өтінішхаттары бойынша істе бар және қосымша ұсынылған, апелляциялық сатының отырысында зерттелген материалдар бойынша істің нақты мән-жайын анықтаудың және қылмыстық заңды қолданудың дұрыстығын, іс жүргізуді жүзеге асыру кезінде қылмыстық-процестік заң нормаларының сақталуын, бірінші сатыдағы сот үкімінің немесе қаулысының әділдігін, заңдылығын және негізділігін тексереді. Біздің міндетіміз

заң бұзушылықтар болса түзеп, оған жол бермеу. Бұл жерде қылмыскер болсын, жапа шегуші жақ болсын, барлығының құқы тапталмауы керек. Апелляциялық сот алқасының артықшылығы қасындағы әріптестерімен ақылдаса отырып елеуіштен өткіземіз. Дұрыс болса күшінде қалдырамыз. Өзгертетін жағдайлар болып жатса, оны өзгертеміз, ал мүлдем қате кеткен істерді бұзып қайтадан қарап, шешім қабылдаймыз. Тараптардың құқықтарын қайтадан қалпына келтіреміз. Қылмыстық істерді апелляциялық тәртіппен қарау құрамында алқаның кемінде үш судьясы болатын алқалы түрде жүзеге асырылады, ал қысқартылған тәртіппен немесе бұйрықтық іс жүргізу тәртібімен қаралған, қылмыстық теріс қылықтар және онша ауыр емес қылмыстар туралы істер бойынша, үкімді орындау мәселелері бойынша соттың үкімдеріне, қаулыларына, тергеу судьясының қаулыларына берілген шағымдарды, прокурорлардың өтінішхаттарын қарау кезінде судья жеке-дара жүзеге асырады. Соттың қылмыстық істер мен материалдарды қарауда өзіндік ерекшеліктері бар. Ал істердің 80-90 пайызы апелляциялық сот алқасымен қаралады.

АЛАТАУ: — Төменгі сатыдағы соттардың ісі апелляциялық алқа-ға келгенде қателіктерін түзеп, өзгертетінін өзгертіп, дұрыс болса күшінде қалдырамыз дедіңіз. Ал, мүлде бұзылған үкімдер болды ма? Жазаны ауырлату, жеңілдетуге қатысты ой-ыңызды қоса кетсеңіз?

Қайрат ИМАНХАНОВ: — Ондай іс болды. Сотталған адамға бірнеше эпизод бойынша айып таққан. Біз ондағы дәлелдердің шикі екендігін анықтадық. Оның бар кінәсі бұрын сотты болғандығы. Бір рет қылмыс жасаған адам міндетті түрде қайта қылмыс жасайды деген сөз емес қой. Үш эпизодты бір адамның мойнына ілген. Қарасақ дәлелдемелер әлсіз, ана адам азарда-безер болып отыр. Тергеу барысында да түрлі жағдай болған ғой. Осы сияқты істер кездесіп қалады. Істерді қарау барысында судьялар Қылмыстық кодекстің 55-бабын басшылыққа алып, жаза мерзімін немесе

мөлшерін анықтау кезінде осы заң талаптарына сәйкес тағайындайды.

АЛАТАУ: — Жаңа заң қолданысқа еңбек. Бұрын қарсы тарап кешірім берсе оған жаза тағайындалмайтын, немесе жеңілдетілген жаза алатын. Ал, жаңа заң бойынша жәбірленуші тарап кешірім берсе де айыпкер тиісті жазасын алатын болады. Бұған көзқарасыңыз қалай?

Қайрат ИМАНХАНОВ: — Заңның аты заң, мөрленіп, құжатталып, қол қойылып айналымға енгеннен кейін, біз оны орындауға міндеттіміз. Әйтсе де ол туралы айтуға әлі ерте. Өзгерістер бар, қолданысқа енді-енді еніп жатыр. Жоғары Соттың төрағасы Жақып Асанов кеңейтілген мәжіліс өткізді. Оның алдында бір күн бұрын Жоғары Соттың қылмыстық істер жөніндегі сот алқасының төрағасы Жүкенов Әбдірашит Төлегенұлының қатысуымен өткен онлайн Мәжілісте Республика бойынша қылмыстық істерде жіберілген кемшіліктерді қалай түзеу керектігі, өзіңіз айтып отырған өзгертулер мен толықтыруларды қолдану барысы бойынша бағыт-бағдар беріп, семинар өткізді. Ал содан кейін Жоғары Сот төрағасы Жақып Асановтың онлайн режим арқылы 2019 жылдың қорытындысы негізінде өткен кеңейтілген жиында Республикадағы сот саласы халықтың сотқа деген сенімін арттыру, судьялардың іс қараудағы жүктемелерін азайту, сот актілерінің сапасын арттыру, сот саласының жеті түйініне қатысты құрылған топтардың, қандай жұмыстар істеп, әрі қандай нәтижеге қол жеткізгендігі туралы айтылды. Қарап отырсаңыз осының бәрі соңғы бірекі жылда сот саласындағы біршама оңтайлы өзгерістердің жүзеге асып жатқанын байқайқатады, шет жағасын өзіңіз де білесіз...

АЛАТАУ: — Сот саласындағы жүргізіліп жатқан реформалардың барлығы халық игілігі үшін жасалуда. Бұқараның сотқа деген сенімін арттыру басты талап, оның үстіне судьялардың жүктемелерін азайту ұдайы айтылып келеді. Дегенмен, қылмыстық істерде екі тарап бірдей разы болмайды. Әсіресе, айыпкерлер сот алдына

келгенде, тергеуде берген жауаптарынан жалтарып жатады. Бұл, әсіресе, аса ауыр қылмыстарда айтылады. Соның бірі сексуалдық сипаттағы қылмыстар?

Қайрат ИМАНХАНОВ: — Иә, өзіңіз ойлаңызшы торға түскен торғай да босансам деп тыпырлайды. Мал екеш мал да алқымына пышақ тақалғанда, тұяқ серпиді. Ал аса ауыр қылмыс жасағандар қылмыстан жалтару үшін түрлі айла-тәсілге барады. Соның бірі айтуға ауыз бармайтын сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттегі қылмыстар. Бұл санаттағы қылмыстар үшін жауапкершілік Қылмыстық кодекстің 121-бабының тиісті бөліктері мен тармақтарына байланысты көзделген. Жасаған қылмысы үшін 12 жылдан астам мерзімге бас

бостандығынан айыру жазасы көзделген қасақана жасалған іс-әрекеттер аса ауыр қылмыстар деп танылады. Шынайы көзқараспен қарайтын болсақ, қылмыстың үлкен-кішісі жоқ.

Аса ауыр қылмыс жасағандар сотқа дейін түрлі сот-медициналық, криминалистикалық, басқа да сот сараптама түрлерінен өтеді. Кейбір жағдайда ауыр, аса ауыр қылмыстар онша ауыр емес қылмыс түріне ауыстырылып жатады. Сотталған адамның сөзінен басқа, іс арқылы басқа да дәлелдемелердің жиынтығы бойынша шешім шығарылады. Заң талабы сондай. Жалғыз өзі мойындады екен деп шешім қабылдай салу заңға қайшы. Өртүрлі іске түрлі дәлелдемелер келеді. Әр істің ішіне кіру керек. Әрі ауыр, жеңіл деп қарауға болмайды. Әр істің өзінің астары, тігісі болады. Бүгінгі қоғамдағы зорлық-зомбылық, жас балаларға зәбір көрсету белең алды. Ал, ондай қылмыс жасағандарды адам санатына қосуға дәтім жетпейді. Мұнда біздің басты ұстанымымыз заңды негізге ала отырып әділетсіздікке жол бермеу.

АЛАТАУ: — Қылмыстық жазасын өтеп келіп, болмаса бақылауда жүріп, қайта қылмыс жасағандар аз ба, көп пе?

Қайрат ИМАНХАНОВ: — Жазаның бірнеше түрі бар, соның ішіндегі шартты түрде, бас бостандығын шектеу түріндегі жазамен сотталғандар барлығы пробацялық бақылауда тұратындар. Қайталай қылмыс жасайтындар кездеседі, оны жоққа шығармаймыз. Көбіне жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босап, ертерек бостандыққа шығады да, көп жүрмей қайтадан істі болып жатады. Көбіне, бұған себеп ішімдік. Қылмыстың көбі осы ішімдіктен басталады. Алдымен ерегес, сосын төбелес, аяғы адам өліміне әкеледі.

АЛАТАУ: — Сұхбаттасуға уақыт бөлгеніңізге көп рахмет.

Айтақын МҰХАМАДИ

ТАНЫМ

ЖАҒАПЫРАҒЫН
АЙҒАН

Жалғасы. Басы өткен санда

Мына Талдықорған облысының Сарқант, Ақсу өңірінде Қаракемер деген жер бар, сол Қаракемерді Найманның атақты шынжыр балақ, шұбар төс байлары Маман, Тұрысбектер мекендейді екен.

Осы Тұрысбек болыс үш жүзді шақырып, үлкен той жасайды. Бұл тойға біздің Суандардың жақсы жайсандары да шақырылады. Тойға 350 аттан бөйге шаптырылатыны алдын-ала хабарланады. Ол кезде тойға, асқа шақырғанда әрбір адамды жеке-жеке шақырмайды, тек ауылдың, рудың басшыларына ғана айтылады, сол рәсім бойынша суаннан Стамшал, Мұқа, Жанғазы болыстары мен Қожбанбет биге айтылады. Салпық жаңадан болыс болғандықтан оған айтылмай қалады. Болыстар мен билер өз құзырындағы ауыл азаматтарын жиып алып бөйгеге кем дегенде 10 ат жаратуды тапсырады. Бұл қазан айының бас кезі болу керек. Осы тұста Апахан Нарынқолдағы нағашы жұртына жолаушылап кетсе керек. Тойдың қашан, қай күні болатынынан бейхабар. Ол кезде суанға белгілі жүйрік аттар Мұқа болыстың бөртесі, Стамшал болыстың торысы, Қожбанбет бидің күреңі, Салпықтың Аққояны, Сарбауыры, Көбебайдың Қарасы, Жанғазы болыстың Құрбақаны болса керек. Осы жүйріктер Албан, Суан бөйгесінде тіпті Қытайдағы дүнген, сібе бөйгелерінде алдына ат салмаған сәйгүліктер болған. Салпықтың атақты Аққояны, Салпық құбас атаған кезде нағашылары берген жылқының ішінде Ақбоз биенің көкшіл құлыны екен. Апахан жылқы танып, тақымға басып, өзіне ат қып мінеді. Міне сол көк тай Суанда аты шыққан әйгілі жүйрік «Аққоян» ат боп шығады. Апахан нағашыларында 15-20 күн нағашылап ауылына қайтып оралғанда, суанның болыс билері жаратылған бөйге аттарды іріктеп, Қаракемердегі Тұрысбек болыстың тойына баруға әзірлік жасап жолға шығып кетіпті. Тойдың боларын ертерек айтпағанға, болыстардың тоспай кетіп қалғанына қатты ашуланған Апахан «Аққоян» болса жаратпай-ақ қосып, бөйге аламын, - деп көктемде қар суымен жайлауға кеткен «Аққоянды» алдырып, Аққоянға тігетін ағаш үйді түйеге арттырып оны күзететін ауыл азаматтарынан бес-алтауын ертіп, өзі Сарбауыр атқа мініп, Аққоянды жетектетіп Қаракемер қайдасың деп тартып отырады. Ауылдан шыққан күні Аралтөбеге қонып, ертесінде Сатылы жайлауын асып түсіп Қаракемердегі Тұрысбек болыстың ауылына жетеді. Бөйге шаптыруға бір-ақ күн қалған екен. Суаннан барған болыстар Апаханның ашулы екенін сезіп Аққоянды қос, қоспа деп тіс жарып ештеңе айтпайды. Өз ауылының болыстары мен билеріне өкпесі қара қазандай болған Апахан Аққоянның қас-қабағына қарап, құдай, әруаққа сиынып алысқа кетпейді. Айтақшы Аққоянды бөйгеге қосқанда өзінің Кенжебек деген баласынан басқа бала мінш шаба алмайды екен. Атшылар аттарды сөреге айдап барып қайт деген кезде Аққоян жалт етіп бұрылып шапқанда, атқа мінген бала екпініне шыдамай ауып түсіп қалатын көрінеді. Соны ескеріп Кенжебекті де ала келеді. Бөйгеге үш жүздің әрбір руынан алуан түрлі жүйріктер келіпті, кейбіреулерінің түр-түсіні көрсетпей-ақ бөтеспен орап, арнаулы ағаш үйдің ішінде ұстайды екен. Аққоянды да тіл көзден аулақ болсын деп арнаулы ағаш үйге ұстап күзет қойдырады, ат айдайтын уақыт жетіп ат айдаушы атқа мінгенде, Аққоянның кекілін түйіп жал құйрығын сүзіп, үстіне Кенжебекті қондырып бар ақыл-кеңесін айтып, ақ тілеу тілеп, шығарып салады. Бөйгіге жіберілген аттардың саны 150-ден асқан көрінеді. Бөйге шабатын сөрелік басталар жеріне келгенде айдаушы аяқ астынан қайт дегенде, әбден үйренген Аққоян жалт етіп шұғыл бұрылып қоянша ытқығанда үстіндегі Кенжебек те ауып түсіп қалып Аққоянның өзі кетеді. Ат айдаушылар Кенжебекті мінгестіріп, бөйге аттардың артын ала келеді. Қалың нөпір әруақ шақырып, өз ұрандарын айтып, қақ жарылып кімнің аты кеп, бағы жанар екен деп толқып тұрғанда сөреге бөйге аттар да таяп қалады. Бөйге аттардың алдындағы легінде оқ бойы озып келе жатқан, үстінде баласы жоқ жалғыз қараны көргенде Апахан өзінің Аққояны екенін біліп Бай Суан! Бай Суан! Аруақ деп, ұран шақырып, жылап жіберген екен.

Жиылған топты қақ жарып, ақ көбік басқан Аққоян өте шыққанда қалған суандарда Байсуандап атқа қарай ұмтылады. Барлық аттан үстінде баласы жоқ аттың өз бетімен озып келгеніне жиылған халық таң-тамаша болып, жүйріктің текті жүйрік екендігіне сүйсінеді. Апаханды байқап

қалған Аққоян иесін көріп сөреден өтіп барып кілт тоқтайды. Аққоянның түс-тұрқын сыншылардың сұқ көздерінен сақтау үшін дереу ағаш үйге кіргізсе, Аққоян күп боп ісіп кеткен екен. Сауырынан ақ қан, ақ көбік майлы сорпа болып кетіпті. Аққоянның жарылып кететінін сезген Апахан аттың сауырын, арқасын, қара қабырғаның сыртын пышақтап-пышақтап жіберді, сонда сауырдан аққан қанды сарысу шумектеп тұрып аққан екен. Қарсуымен жаз бойы жайлауда жүрген жаратылмаған жүйріктің қазысы еріп, қанды сорпа сарысуға айналып кетсе керек. Бөйге тоғыз атқа дейін тігілген екен. Тоғыз-тоғыз басталған, жамбы, күміс, тай-туяқ қосылған бас бөйге Аққоян мен Апаханның еншісіне тиіп, Апаханның Аққоян аты үш жүзге әйгілі болады. Бөйгені беріп жатқанда жалайырдан шыққан Баян би ортаға шығып дүйім халыққа былай деп жар салыпты.

Бөйгеден Салпықтың Аққояны келді,
Ұлы тойға жалайырдан Баян келді.
Бөйгені Аққоян ала ма,
Әлде Баян ала ма, - деген екен.
Сонда Салпық би: Аққоянның үш жүздің

содан соң Тезек төрені тұтқындағанын айтады. Шойнақ батыр бастаған топ төре шауып кетсе көршілес отырған бізге неге айтпайсың, бүгін төреге істегеніңді ертең бізге де, мына суан еліне істейсің, мен сенімен шекісбей бекіспеймін. Қорғаныңа басын кіріп тас талқанын шығарамын деп қаһарланады. Суандардың ашынған айбатынан қаймыққан қытай басшысы, Тезек төрені босатып береді. Шойнақ батыр бастаған суандардан қатты сескенген қытай басшысы түбінде өзіне қауіп төніп, өз жері қытайға ауып кеткен. Содан бері Түрген қаласы суандардың өз меншігіне өтіп, ол жерді Әпсүгір ауылы мекендеген. Әңгіменің басында айттым ғой, Салпық - құбас Салпық атанып жүргенде Сатайдан тарайтын Қойекенің Қазақбайының қызы Үнияны алған, - деп. Сол Қазақбайдың өз баласы ма немесе немересі ме, ол жағын анық айта алмаймын. Сол ауылдан Әтекей батыр деген, батыр шығады. Үния шешеміз сол Әтекей батырға немере жиен, ал сен шөбере жиен боп келесің. Сол тұста Әтекеймен қатар құдайберді руынан Нұржеке батыр шығады. Бұл батырлар қытай империясына, ақ патшаға, орыс

Оқырмандармен кездесу. 2015 ж.

басын қосқан тойда бөйгеден кеп, мәртебемді өсіргені де маған жетеді. Бөйгені Баян алсын депті, іріклместен жомарттық жасап. Қайтар жолда Қожбанбет би Апаханмен бірге қайтады. Жол үсті келе жатып Қожбанбет би Салпыққа: Мен сенің басыңа зобалық туып, мал-жаның қырылып қалғанда көңіл айта барып, қатын, бала-шағаңның қырылып қалғаны жақсы болты деп, өзіңнің тірі қалғаныңа шүкіршілік жасап едім. Сол сөзді аузыма құдай салған шығар. Егер сен болмасаң Аққоян да бітпес еді. Мұндай алқалы жиын, арқалы тойдан абырой алып қайтпаған болар едік. Саған біткен ат та, қатын да тек саған емес, ел жұртқа үлкен бақ-дәулет әкелді, құдай артын оңғарсын деген екен. Қаракемерден шыққан күні Қожбанбет би Апаханға өзіне етене таныс Алтын-немелде отыратын Тезек төренің ауылына қонақ болып қайтайық деп, сол ауылға бастап келеді. Ондағы мақсаты төре ауылы мен суандар арасында ұры-қарашылар бірнеше рет суанның жылқысын барымталап, айдап кеткен, онымен қоймай Көктал мен Жаркенттің арасындағы Түрген қаласындағы қытайлар мен сібелерді де шапқан. Соған ашуланған қытай басшылары 500 әскер жіберіп, Тезек төрені байлатып, айдап келіп, түрмеге жапқан. Тезек төре қытай түрмесінде жатып өзіне жанысыдан келіп хабар алып тұратын тыңшысы арқылы мені босатса Шойнақ батыр, Қожбанбет би, Салпық би босатады, соларға елші салып хабар беріңдер депті. Төренің сөлемі бойынша төре ауылының би-болыстары суан батыры мен билеріне келіп болған жәйттен мағлұмат береді. Шойнақ батыр бастаған топ Түргендегі қытай басшысына келіп Тезек төрені босатуын сұрайды, егер Тезекті босатпасаң төре тұқымы мен жалайыр, суандардың ығайлары мен сығайларын жиып келіп малың тұрмақ жаныңды түгел шабам, - дейді. Түрген менің жерім, қаланы босат, есің бар да еліңді тап, әйтпесе тұратын жеріңді айт деп, айбат танытады. Қытай басшысы Тезек төренің жалгерлері бір түнде барлық малын айдап кеткенін, Тезек төреге елші сап, барымтаны қайтарсын дегенде, Тезектің мойындамағанын,

империясына қарсы, қалмақтарға қарсы, қысқасы қазақ ауылын отарлау саясатына қарсы күреспен елін-жерін қорғаған батырлар. Міне осы Әтекей батыр мен Салпықтың ара жіктері ажырамаған бірі кезде, бірі балдыз боп силасып жүрген. Ел арасына ірікті салушы келімсектер, батырлар туралы әр-түрлі өсек-аян таратады. Әтекей мен Нұржекені ұры қарақшы, барымташы етіп көрсетеді. Осыны сылтау етіп патша өкіметі Әтекей мен Нұржекенің артынан қуғын түсіріп, оларды ұстап, көзін жоймақ болады. Осындай бір қиын кезеңде Әтекей батыр Салпыққа келіп, өзінің артынан қуғын түскенін, одан құтылу үшін шығыс Түркістанға өтіп кететінін ескертеді. Сол мезгіл жайлау үсті болса керек. Салпықтың ауылы өзінің ата қоныс Бастықарағай беткейінің басат жұртында отырған кезі екен. Балдыз інісі Әтекей батырға марка сойып, сірне жасап, қымыз құйып шын ықыласпен күтеді. Екі-үш күн тамаша-сауық құрып бой жазғаннан кейін, жездесі Әтекейден бұйымтай сұрайды. Әтекей Салпықтан астына мініп жүрген бүкіл суанға белгілі бөйге Сарбауыр атын беруді, Сарбауырдан басқа ат алыс сапарға төзе алмайтынын айтады. Салпық Әтекейге, мен саған Сарбауыр ат тұрмақ, атақты Аққоянды да берер едім, мына анталап тұрған жау Әтекейге атын беріп қашырып жіберді деп, менің тірідей етімді жемей ме, егер Сарбауыр атты бермедің деп өкпелейтін болсаң, мен саған ризамын, мені де Сарбауырды да атып кет, сонда мен қорлық көрмей өз жерімнің топырағында қаламын дейді. Әтекей тіс жарып ештеңе айтпайды. Апахан Әтекейді Құсмұрынның мойнағына дейін шығарып салып, Ақтасты өзенін бойлай Кербастау Келіншек сайға қарай кетіп бара жатқанында астындағы Сарбауыр аты жалпасынан кетеді. Апахан аттың мойнынан асып құлап түседі, қарғып тұрып қараса Сарбауыр аттың қолтығынан үзеңгіліктің астынан оқ тиген екен. Батырдың мергендігіне сүйсінген Апахан Сарбауыр атты сойып, Әтекей батырдың садақасы, батырдың жортқанда жолы болсын деп елге жіліктеп таратып жібереді.

Міне, нағашы батыр атаң сондай бір беткей, құралайды көздеп ататын мерген болған.

Әтекей батыр бір жауынгерлік сапардан қайтып келе жатып Шегірек ауылындағы көңілдез келіншектің ауылына аялдаған кезде, әлгі келіншек Әтекейдің мылтығын тығып қойып, анды жүрген қуғыншыларға хабар береді. Әтекей батыр келіншектен көрпе ішінде есеп айырысып жатқан кезде қуғыншы андушылар үстінен түседі. Қайсар батыр қарғып тұрып мылтығына ұмтылса мылтық жоқ, сыртқа шығып атына қарай ұмтылып, атқа қарғып мінсе атты тұсап қойған екен, осындай қастандықтың салдарынан батыр жау қолынан оққа ұшады. Батырдың сүйегі Қызылеспенің батыс жағында Китіңге, жайлауға барар жолдағы Құреспе деген жерге жерленеді. Әлі сол жерде жатыр.

Салпық атам үлкен баласы Тәшіманға қоңыр бөрік Сабаншы қажының қарындасы Саумалды, ортаншы баласы Жақыбайға Жалайыр Бөрібай батырдың немересі Әжібектің қызы Шаруанды, кенжесі Кенжебекке Сатай батырдың тұқымы Жүністің қызы Зейнепті алып беріп, жалғыз қызы Бәтиманы өзінің нағашы жұрты жағы, албан Қайранбайға тоғыз-тоғыздан жасап, басына отау тігіп, алдына малын салып, енші беріп ұзатқан екен. «Атаңа не істесең алдыңа сол келеді» деген осы. Қайранбай Бәтимаға үйленгеннен кейін болыс боп, одан қажыға барып, Қайранбай қажы атанған. Қайранбай қанша болыс, қажы болғанымен бала жағынан тапшылау боп жүргенде Бәтимадан Әзікен туады. Әзікен туралы кейін айтайын.

1900 жылдың аяқ кезінде, күзде Салпық атам өзінің ата қоныс қыстауы Қу өзенінің бойындағы Әулиеағаштың жоғарғы жағындағы, өзі қаздырған Салпық арықтың батыс жағындағы тепсенде дүние салады. Сол жердегі тұмсық төбеге қойылады. Қыс өтіп, жаз жайлауға шығып, сары жұрт боп қалған кезде Жақыбай албан, суан, жалайыр, төре ауылдарын шақырып, әкесі Салпыққа ат шаптырып ас береді. Ас Ақтасты өзенінің шығыс оңтүстігі Құсмұрынның шығыс жағындағы бетегелі жазық беткейде беріледі. 50-60 ақшаңқан үйлер тігіліп, әр үйге күтуші жігіттер, келіншектер мен бірге саба-саба қымыз, үй сайын үш қой, бір жылқыдан сойғыс береді. Сойылатын жылқы мен қойларды қарағай тақтайдан қора жасап, қамап қойып қонаққа қарай сойғызады. Сондағы ас етін қайнатқан тай қазандарға қазылған ошақтардың орны әлі жоғалмаған. Бөйгеге түйе бастаған бес ат беріліпті.

Бөйге Белбұлақтан, Аяқсазға түсе берістегі жазықтағы Сымтастан жіберіп Майлытөбенің (Итшоқы) етегінен тосқан. Бөйгеден бірінші боп Жақыбайдың жиені, екінші боп Стамшалдың торысы, үшінші Тәшіманның бөртесі, төртінші Шәнті бидің аты, бесінші боп Әпсүгір Бесқаралардың аттары келеді. Келесі жылы жазда Жақыбай жайлауға шықпай, Салпық сазына он шақты бие байлатып, әкесі Салпыққа күмбез тұрғыздырады. Күмбезді салу үшін оның кірпішін құйдырып, оны күйдіру үшін Жаркент қаласынан және қытайдағы Құлжа қаласынан арнайы шеберлер жалдайды. Сол жылы ел жайлаудан қайтар кезге дейін Салпықтың күмбезін бітіріп, өлген күніне тұралап кішігірім нәзірге татитын шек береді. Міне сол Салпық атамның күмбезі өзі туып, өзі өлген жерде ұрпақтарына атадан қалған ескерткіш, мұра ретінде қалып, ата-бабамыздың өмір жолын табиғи тарих ретінде көзіне көрсетіп тұр. Әзір ол күмбезге бір ғасыр уақыт болды. Салпықтан қалған Тәшман, Жақыбай, Кенжебек осы үш баласының ортаншысы Жақыбай, яғни менің әкем туралы біршама тарихи әңгіме айтуға болады.

Жақыбай әкесі Салпықтың дәулетін дамытып, үдетпесе бәсеңдетпейді. Әкесі Салпықтан кейін би болады. Жақыбайдан Тұтқабек, Нұрғали, Ерғали, Төрехан, Мырзахан, Зәуре, Күлжәмила деген ұл-қыздар туады. Үлкен қызы Зәурени дуан Кенжебек болысқа береді, ол кезде Кенжебектер Қытайдағы Жалаңаш деген жерге көшіп кеткен. Екінші қызы Күлжәмила болыстан туған Әзікенге ұзаатады. Әзікен бізге әрі жиен, әрі күйеу боп келеді. Олар албан жеріндегі тектесті тұрған. Сол Әзікенмен Күлжәмила төтемнен жалғыз ұл Тоқтархан туған, ол қазір Талғарда. Жақыбай өзінің балалары Нұрғалиға қоңыр бөрік Қастекбай қажының баласы Қожаметтің қызы Бибіаждарды, Ерғалиға Ақша Болатай қажының қызы Мариямқұлді алып берген. Өзің байқап отырсың ба, біздің ата-бабаларымыз өздері де, балаларына да батыр, болыс, қажылардың қызын өперіп, қыздарын болыс, би, қажыларға берген. Осының өзі, тұқым қуалаушылықтан шыққан тектің, тегінің негізіне үйілгендіктен болса керек. Жақыбай би боп тұрған кезде, Тұрлыбайдың Стамшалы болыс, Тоғарыстанға дүрілдеп дәулеті жүріп тұрған кез, малы да жетерлік. Стамшал болыс жалайырға барған бір сапарында жалайыр ішінде Андас Қараке болыстың інісі Бұқашбайдың қызы Биқайшаға кезі түсіп, соның қалыңмалын төлеп тоқалдыққа алуға Қараке болыспен келісіп кетіпті. Ауылға келісімен Жақыбай биді шақырып алып, бөлген жәйді баяндап, көп көшкілей өзінің інісі Үмбетәлі екеуін жолға аттандырады. Жақыбай би: - Сіз бармасаңыз бізге қызды қалай береді, басындындар деп өзімізді жазаға тартар деп базалық жасайды. Стамшал

ТАНЫМ

БӘЙІТЕРЕК

Қаракемен уәдені әбден пісіріп келіскенін, ауылға келгенше Биқайшаның күйеуі Жақыбай болатынын тәптіштеп айтып, Жақыбай мен Үмбетәліге бірнеше жігіт қосып, Қараке болыстың ауылына жібереді. Жақыбай күйеу, Үмбетәлі күйеу қосшы боп барып, бір аптадай Қараке болыстың үйінде қалыңдық ойнап, той жасатып Биқайшаны (Қайша) Стамшал алатынын естіген Қараке болыстың ауыл азаматтары ашу шақырып, Биқайшаны қайта алып кетпек болады. Стамшал болыстың атақ даңқы оған жол бермейді. «Жау кеткен соң қылышынды боққа шап», «Қойын алдырып, қорасын бекітіпті» деген осы емес пе!

Стамшал болыс өзінің болыстығын інісі Үмбетәліге өткізеді, бірақ Үмбетәлі болыстықты жүзеге асыра алмаған соң, Стамшал өз баласы Жүсіпжанды болыс қояды. Ел қанша күңкілдегенімен патша өкіметі тұсында болыс болған Стамшал болыстың баласына тістері батпайды. 1916 жыл желтоқсан айында болыс сайлауы болып Жүсіпжанды болыстықтан түсіріп, орнына болыс болып менің ағам Нұрғали (Ағатай) сайланады. Ол кезде менің 12 жас, Ағатайымның 16 жас кезі. Болыс сайлауына Жаркент уездік ұлт бөлімінің меңгерушісі Уәли Ықсанбаев. Оның қасында бір орыс жігіті қатысыпты. Нұрғалидың түсінен Жақыбай баласы Нұрғалиды ұлықтарға пәре беріп сайлады, әйтпесе Нұрғалидың жасы болыс болуға толған жоқ, деп бірнеше арыздар түсті, бірақ болыстықтан ала алмады. 1917 жылдан бастап бай мен кедейді теңестіру, колхоз, совхозға біріктіру, бар малды ортаға салу, салмасқан күштеп тартып алу, бай, кулақ деген атақ беру, салық түрін көбейтіп халықты жалпай тонау басталады. Жаркентте совет өкіметі орнады.

1926 жыл Нұрғали аудандық Охотсоюздың бастығы боп, Қоңырөлеңге көшіп кетті. Ерғали Жаркент аудандық жастар ұйымын (аудандық комсомол комитетінің хатшысы) басқарды. Жақыбайға біткен барлық мал менің атыма жазылды. Сол 1926 жылдың жазы Ерғали Болатай қажының кызы Мәриямкүлге үйленбек болып Қоңырөлеңнен Нұрғалиді шақыртып алды. Қастарына Күлжәмила тәтемнің күйеуі Өзікенді, маман Шаруанның інісі Сағыбайды, Қошқар Әжітайды ертіп Желтиместе отыратын Болатай қажының ауылына келеді. Ауылға келсе ауылдың үлкендерінің барлығы Аралтөбедегі жәрменкеге кеткен екен. Ауылда шаруаға қарайтын қажының туыс інісі Хасен, оның әйелі Қанапия ғана бар екен. Нұрғали мен Сағыбай аттан түсіп Хасен мен Қанапияны, алдай бастайды. Біздің Болатай қажының балаларымен де, Метербай болыспен де келісіміміз бар. Егер той жасап, елге жар сап, құда түсіп қыз алатын болсақ Совет өкіметі тұсында қызын малға сатып жатыр деп, ал қызды қалың мал беріп сатып алды деп, екі жақты кінәлайды. Сондықтан біз жәрменкеге кеткенде қызды алып қашып кетіндер деген, біз сол келісіммен келдік, бізге Мәриямкүлді киіндіріп шығарып беріңіздер деп, жата жармасады. Бұрыннан аралас, күн ара келіп қымыз ішіп кетіп тұратын Бидің балаларын көргеннен кейін Хасен де, Қанапия да иланыңқырап қалады.

Сол кезде сіздер де құр қол қалмаңыздар деп, Нұрғали Хасен мен Қанапияның қалтасына бір-бір уыс күміс ақша салып жібереді. Көңілденген Хасен Қанапияға бер қызды, қайтесің қызды құдай жат жұрттыққа жаратқан, құдайым бет алдынан жарылқасын деп батасын береді. Қанапия Мәриямкүлді киіндіріп, Ерғали күмісті ермен ерттеп жетектеп келген жирен жорғаға мінізіп, бетін сүйіп шығарып сапты. Осы тұста мен шыдай алмай! Өке! Мәриямкүл шешеміз ешқашанда қарсылық көрсетпей, атқа міне салған ба? дедім. Өкем маған қарап тоқтай тұр балам, әзір мен Болатай қажы мен Метербай болыс туралы айтам, сонда оның қандай қыз екенін түсінесің дейді де өңгімесін жалғастырып кетті. Мен әу баста айттым ғой. Орыстан Мырзакелді, Ханкелді деп, Ханкелден Ақша, Солтанқұл, Ақшаның баласы Құрымбай, Құрымбайдан Кемпір, Қарпық, Башық, Тоғанбай, Мүсірәлі, Жақабай, Жалаңтас жетеуі. Құрымбайдың баласының ішіндегі ең мықтысы Башық болған. Башық Ескелді бидің замандасы. Балпық әулиенің екі қызына үйленген. Бірінші алған Күнтей деген қызынан үш бала Әуелбек, Баубек, Еркебұлан туған. Көп жасамай Күнтей қайтыс боп кетіп, екінші қызы Қантейді алады. Осы Қантейден Болатай, Жүндібай, Кәрім дүниеге келеді.

Ерғали алып қашқан Мәриямкүлдің әкесі Болатай 1846 жыл туып 1919 жылы Қоңырөлеңнің «Аша» деген күзегінде 73 жасында қайтыс болады. Қойынның батыс жағындағы Малдыбайдың бөлінің бет жағындағы Шормақтың бейітіне жерленген. Болатайдың өзі Мейіз, Бибіш, Баян деген үш әйел алған. Болатай дәулетті, жасынан саудаман айналысқан адам екен. Болатай қажыға бармай тұрған кезінде, Мейізден туған жалғыз Зәуре

деген қызы болған. 1905 жылы Болатай жаназаға жылын беріп, кебінен таратып, ел жұртымен қоштасып Қажыға кетеді. 1907 жылы Қажыдан Болатай қажы деген атақ алып оралады. Қажыдан келген соң Бибіш әйелінен Қажыяхмет, Баян деген әйелінен Қалияхмет, Мәриямкүл, Мұсахмет туады.

Болатай қажы өзінің бәйбішесінен туған Қажыяхметке 16 жасында жалайырдың Бибісәлім деген қызын әпереді. Қажыяхметтен Нұрахмет деген ұл туып жатқанда, Қажыяхмет өліп жатады, сонда ел Хажыяхметтің артында неде болса бір тұяқ қалды деп, сондықтан Нұрахмет Тұяқ атанып кетеді.

Дәл осы тұста Болатай қажының екі әйелі Мейіз де, Баян да қайтыс болып, бала-шағалары Бибіш пен Бибісәлімнің қолында болады. Бола-

тай қажының келіні Бибісәлім Қажыяхметтен өте жас 18-19-да қалса керек. Хажыяхметпен бірге туған ағалары жоқ, інілері жас болғандықтан Бибісәлімді Башықтың бірінші әйелі Күнтейден туған Әуелбектің баласы Метербай болысқа қосады. Метербайдан Орынбай туады. Мен бағана айттым ғой, Құрымбайдың ішіндегі ең мықтысы Башық деп. Башықтың мықтылығы Балпық әулиенің екі бірдей қызын әйелдікке алуы және Бәйбішесі Күнтейден туған Әуелбектің баласы Метербайды 26 жыл қатарынан болыстықтан түсірмеген, онда болыстар 5 жылда, кейде 3 жылда бір сайланады екен. Сондықтан Метербай болыс патша өкіметі тарапынан медаль алған адам. Метербай болысты 1927 жылы көмеспекелеп Астраханға жер аударады. Одан 1931 жылы қайып келіп, 1932 жылы қытайға өтіп, 1934 жылы 64 жасында қытайда, Құлысты Қарабұлақ деген жерде қайтыс болып, сонда жерленеді. Метербай болыс Астраханға жер аударылып кеткенде Бибісәлім 27 жаста Қоңырөлеңде қалады. Сол Қоңырөлеңде бала оқытып жүрген Қарабек Сұраншының баласы Бибісәлімге ғашық боп жүреді де, бір күні түнде өзінің ниетін білдіру үшін, Бибісәлім жатқан ағаш төсектің аяқ жағына келіп көрпеге қол сала бергенде, ояу жатқан Бибісәлім: - Кім ей бұл? - деп айғай салады, сонда сасып қалған жігіт, - Биеке мен Сұраншының молда баласымын ғой, - депті.

Бибісәлім мырс етіп күліп жібереді де - Сұраншының молда баласы болсаң, менің етегіме құран оқығалы отырсың ба, - деген екен. Содан бастап әлгі жігіт Сұраншының молда баласы атанып кетіпті.

Бибісәлім де өте ақылды, адуынды, әрлі, жеушенді еркекке бергісіз келіншек болған. 1984 жылы қайтыс болып, атасы Болатай қажы жатқан Шормақтың бейітіне қойылады.

Ерғалидың Мәриямкүлді алып қашатын жылдары Мәриямкүлдің әкесі де шешесі де қайтыс болып, Болатай қажының дәулеті тая бастаған шақ. Оның үстіне Мәриямкүлдер Желтиместен Көкбастауға келіп, кейде Суыққа келіп су алады. Ерғалиды күніне бір немесе екі көретін уақытысы да болған. Көкбастау мен Суықтың жағасында талай сырласқан. Тек Ерғали алып қашуға қашан келер екен деп, сол мезгілді күтуден жүрген қыз, қандай қарсылық жасайды, енді түсіндің бе, - дейді әкем. Ерғали Мәриямкүлді алып қашып кеткенін естігенде Метербай болыс, қызды алдап кеткеніне ашуланып Ақшаның 20 шақты жігітін Басатқарағайда отырған Жақыбай бидің ауылына жібереді. Ондағы ойы мына Метербай болыс Совет өкіметінен де, бізден де қатты қорқады екен демесін, ең болмаса айбат көрсетіп қайтсын дегені еді.

Жақыбай әкем де, Ағатайым (Нұрғали) да

келген құдалардың алдынан шығып, атын ұстап өздерінің Болатай қажы мен Метербай болыстың ауылына кешірім сұрай барғалы отырғанын ескертеді. Келген қуғыншыларды мал сойып, қымыз құйып, құрметті қонақ етіп шығарып салады. Ертесінде Жақыбай би Мырзамкелдінің болыс, билерін жинап Болатай қажының қызына жасырын түрде құда түсіп алдарынан өту керектігін, бұдан бұрын Мырзамкелді, Ханкелді жеті атадан асса да қыз алып, қыз беріспегендігін ескере келіп, ата салт-дәстүрден аттамай әйгілеп, атақтап айтпаса да Мырзамкелді мен Ханкелдінің үлкендерін, молда, қажыларын, болыс, билерін, ауыл азаматтарының басын қосып, ақ бата, қызыл қан, құда болып, ақбоз би сойып, құдайы таратуға пәтуаласқан және ол пәтуаны кешіктірмей орындаған. Осылайша Мырзамкелді

мен Ханкелдінің қыз алып, қыз берісуіне алғашқы мұрындық болған Ерғали мен Мәриямкүл еді.

1927 жылдың күзінде Жақыбай биді бай болған, би, болыс, елді қанаған, колхоздастыруға қарсы деген сылтаумен мал-мүлкін көмеспекелеп, балаларын Нұрғали мен Ерғалиды кулақтың балалары деп ұстап, қамап немесе ит жеккенге жер аудармақ болады. Мұны алдын-ала сезген Нұрғали сол жылы күзде қасына Ерғалиды ертіп Қазан көлі арқылы қытайда болғандықтан мені (Төрехан) бар малдың иесі осы, кулақтың дәл өзі деп Жаркенттегі түрмеге, кіші әкем Кенжебек екеуімізді қамап қояды. Сол жылдары тек біз емес барлық байларды, болыстарды, билерді қысқасын айтқанда сорпа бетіне шығар ер азаматтардың бәрін кулақ, кеңес үкіметіне қарсы, халық жауы деген айдар тағып шетінен ит жеккенге жер аударып, қалғанын қамап, мал-мүліктерін өкіметке алып, тоз-тозын шығарады. Халық қолындағы мал-мүліктен айырылғаннан кейін ашаршылыққа шалдықты, өздерінің от жаққан ошақтарын, бала-шаға, әке-шешелерін тастап телім-телім болды. Ес тапқандары қытай шекарасына қарай жаяу-жалпы шуады, шекарадан өткені өтіп, өтпегені сол шекарада кеңес жүзінен шырырап тұрып қан тапсырды. Шекара 1930 жылы мүлдем жабылады. Сонау арқадан шекараға қарай жаяу-жалпы шуаған халық ашаршылықтан кез-келген сай-салада, үйме-үйме болып қырылып қалды. 1930 жылы осы Жаркент өңіріндегі қалған барлық суан бірігіп, бір күнде Қытайға өтіп кетпек боп уәде байласып, Жаркенттің шығыс жағындағы Көкағаш деген жерге жиналғанда, кеңес өкіметіне сатылған бадырақ (атын да білем, бірақ айтпаймын кейінгі ұрпақтар арасына кикілжің туады) шекарадағы әскерлерге хабарлап қойып, сол күнгі шекарадан өтпек болған суандардың барлығы кеңес әскерінің оңынан шейт болады. Өз жандарын қорғау жолында өлгендерді шейт дейді.

Мен әкемнің айтқанына кейінгі тарихи деректерге қарап мынағын қосқым келеді. Демограф, ғалым М.Тәтімов пен Қазақстан ғылым Академиясының Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнография институтының ғылым-хатшысы Жапсарбай Қуанышевтың зерттеу еңбектеріне зер салсам төмендегідей рахымсыздықты аңғару қиын емес. Қазақ халқының тарихындағы көптен кездесетін «ақтандақтардың» үлкенінің бірі ауыл шаруашылығын коллективтендіру болып саналады. Ол кезде саяси науқан ретінде қалай іске асырылса, енді бүгінгі таңда да, тек таза тарихи мәселе шеңберіне сыймай, күрделі саяси проблемаға айналып отыр. Өйткені бұл, 20-шы жылдардың, яғни 30-шы жылдардың бас

кезінде шаруаларды меншіктің бір формасынан екіншісіне құр өткізе салған шарушылық науқаны емес еді. Ол қазақ халқының тағдыры, ұлт ретінде жер бетінде қалу, қалмауы шешілген кезең болды.

И.Сталин БК (б) Орталық Комитетінің 1923 жылы қарашада өткен Пленумында сөйлеген сөзінде ауылшаруашылығы елді индустрияландырудың негізі болып табылатындығын ашық айтты. Яғни, бұл коллективтендіруді индустрияландырудың жедел қарқынына сәйкестендіру немесе ауылшаруашылығын коллективтендіру мәселесін астық проблемасына бағындырып қана қою дегенмен бірдей еді. И.Сталин мен оның төңірегіндегілер астық проблемасын жедел түрде шешу қажеттілігін сылтау етіп, ендігі жерде коллективтендірудің қарқынын тездетпе бастайды. Оларға коллективтендірудің процесін біршама итермелеп жіберсе болғаны, барлық мәселелер өздігінен шешіле қалатындай көрінді. Қысқасы колхоздастырудың өзі село мен ауылда социалистік жолмен қайта құру міндетімен емес, керісінше астық дайындау науқанымен алмастырылады. Сонымен елді индустрияландыру барысында бой көрсете бастаған әкімшілік-әміршілдік жүйе, бюрократизм коллективтендіру жылдарында одан әрі дамып, шыңдала түсті. Бұл жүйе кең байтақ еліміздің түкпір-түкпіріне жетіп, әрбір отбасын қамтып, барлық халықтардың қайғы-қасіреті мен қоғамдық өмірдің бар саласын жайлаған әділетсіздіктің беташарына айналды. Ол жергілікті жерлердің әлеуметтік-экономикалық, табиғи т.б. ерекшеліктерін мүлде ескермей, жоғарыдан күштеп таңылған жүйе болды. Басқаша айтқанда бұл мемлекеттік саясат пен идеологияның экономикалық алдын орағытқан өмірдің бастамасы еді. Ал Жаркент ауданында 1930 жылдың желтоқсанында астық өткізбеді, бай, кулақ деп 143 адам сотталған. Реті келгенде айта кету керек, 1931 жылдың III және IV тоқсанында ғана республикалық халық соттары «астық дайындау» мәселесі бойынша 12539 адамды соттапты. Сот барысында көптеген жөнсіздіктер мен қателіктер жіберіліп отырған.

Міне осындай рахымсыз жүйенің нөкерлері де өз кезінде рахымсыз болды. Коллективтендіру саясатына қарсы шыққандарды (астық өткізбеген, малын сойған т.б.) аяусыз жазалады. Құт етсе оларды тап жаулары қатарына қосып, онды-солды соттап, көмеспекелеу науқанын жүргізіп отырды.

Көмеспекеге түскеннің үстіндегі киімі мен бір пұт ұннан басқасының барлығы тұқ қоймай тартып алынды. Ол жұмыс әдетте кешқұрым немесе түн ортасында басталатын. Дүние-мүлкін алдында есепке алмай, барлық зат түгел алынды. Мысалы: Ф.И.Голощекин Қазақстан өлкелік партия комитетінің 1931 жылғы ақпан пленумында ендігі жерде Қазақстанның еліміздің орталық аудандарының ешбір ерекшелігі жоқ, ендеше бұдан былай Қазақстанның өзіндік әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерін ескерудің қажеттігі жоқ деген «теориялық» қорытынды жасады. Осыдан кейін республикадағы көшпенділер мен жартылай көшпенділерді отырықшылыққа айналдыруды 1933 жылы аяқтау мақсаты қойылды.

Жедел түрде тоздар артельдерге айналдырыла бастады. 1932 жылы басына қарай Қазақстанның 6 мал шаруашылығы дамыған аудандарындағы 2711 тоздың 2459-ы артельге айналды. Осының салдарынан Қазақстанның малшаруашылығы қатты жұтады. Бұған көрнекті мемлекет қайраткері Т.Рысқұловтың 1933 жылы наурыз айында Сталин жолдаған хатында көрсетілген мына деректер дәлел болады. Т.Рысқұлов бұған дейін де Қазақстанда мал басының кеміп бара жатқандығы туралы мәселе қойған болатын (1932 жылғы ақпан алдында жүргізген мал басының Бүкіл одақтық санағы бойынша 1928-1929 жылы республикада болған 40 млн. малдан 5397 мыңы қалған екен, яғни мал басы осы жылдары 85,5 пайызға, соның ішінде бір жылдың ішінде (1931-1932 жж) 55 пайызға күрт қысқарып кетіпті. Бұл малшаруашылығы басым дамыған Қазақстандағы болған жағдай. Сол кезде КСРО бойынша жалпы мал басының кемуді 16,7 пайыз ғана болған. 1932 жылы Қазақстанда бар малдың 80 пайызы қауымдастырылыпты, (КСРО бойынша тек 33 пайыз ғана). Қалған 5397 мың малдың 37,6 пайызы совхоздардың қарамағына (КСРО бойынша 9 пайыз) 1559,9 мың (яғни 28 пайыз) қазақтарға қарапты. Салыстыру үшін айта кету керек 1928 жылы қазақтардың қолында барлық малдың 80 пайызы болған. Ат пен түйе санының азаюы елдің ат-көлік пен жүк тасу мүмкіндіктеріне нұқсан келтірді. Демограф М.Тәтімовтың есебі бойынша сол қырылған малдың үш жылдағы беретін өсімін есептесек, бұрынғы малды өлкенің 70 миллион малы біржолата құрып кетіпті. Мал басының азаюы қазақ сахарасында ежелден келе жатқан шаруашылық жүйесінің негізін шайқалтты.

Жалғасы келесі санда.

ПОЧЕМУ У КАЗАХОВ НЕ БЫЛО ТЮРЕМ?

Царский Устав о сибирских инородцах от 1822 года обязал чиновников «...собрать полныя и подробныя о сих законах сведения, рассмотреть оныя по губерниям, смягчить все дикое и жестокое...». Сегодня можно по-разному расценивать данный устав, но именно благодаря ему сохранилось множество письменных сведений (в том числе противоречащих духу устава) о правовой системе казахов XIX века. И дело не в том, что в степи слабо была развита письменность, казахская знать не плохо умела и читать, и писать. Просто правовая система наших прадедов основывалась не на письменных законах, а на такой вечной социально-философской категории, как справедливость, для которой, как известно, не обязательны юридическое образование и талмуды предписаний. Вообще, чувство справедливости было сильно обострено в те суровые времена. Об этом говорит множество пословиц: «Әділдікке жығылмайтын адам жоқ» (нет человека, не обращающегося к справедливости), «Атаңның құлы айтса да, әділдікке басыңды» (даже если сказал раб твоего отца, подчинись справедливости), «Таста тамыр жоқ, биде бауыр жоқ» (у камня нет корня, у судьи нет родни) и т. п.

Младший чиновник особых поручений Акмолинского областного статистического комитета Козлов И. А. на основе анализа судебной практики биев в 1882 году написал: «Если судья решит дело неправо, отвечает Богу. ... потому что бий, как и всякий судья, основывающий решение дела не на писаном законе, должен решать по совести...». Это то же самое, что и современная англосаксонская правовая система. Кто общался с их юристами, знает, что на многие вопросы они отвечают примерно так: «В подобной ситуации я поступил бы следующим образом...». На уточняющий вопрос: «А как это написано в ваших законах?» они отвечают, что об этом у них ничего не написано, но он все-равно поступил бы так, потому что это справедливо. Как здесь не вспомнить слова Джона Голсуорси, что «справедливость - это машина, которая после первоначального старта действует сама по себе». Как-то разговаривал с шерифом одного из американских городов, который с гордостью рассказывал об успехах в своей работе и высокому доверии к нему горожан. В конце разговора выяснилось, что он не имеет юридического образования. Разве это не прямая аналогия с правовой системой казахов досоветского периода? Военный губернатор Тургайской области Лев Баллюзек в 1871 году написал о казахских биях: «Обязанность судьи лежит на так называемых биях. Это звание в сознании народном принадлежит тем немногим, которые с природным умом и даром красноречия придают решениям биев весомость, убедительность и справедливость. Короткая, но изысканная речь вводила истца и ответчика, потерпевшего и преступника в состояние торжества справедливости.

Что же касается наказаний за «жаман қылық», то, как известно, в те времена у наших предков не было тюрем. Это вполне естественно в условиях кочевого образа жизни, само понятие «тюрьма» было чуждо казахам, инородным понятием. Известный этнограф XIX века, генерал-лейтенант Русской императорской армии Александр Гейнс писал по этому поводу: «Для кочевого, подвижного населения энергия и быстрота действий составляют главное достоинство власти; такому населению нужна скорая и строгая расправа; томление в острогах и судах составляет для него тяжелую, едва выносимую пытку». Поэтому основным и самым распространенным видом наказания раньше был «айып», то есть кратный штраф. Айып имел несколько разновидностей. Наиболее часто применяемый был кратный цифре 9, оттого и назывался «тоғыз». Единицей измерения штрафа был скот, допускалась замена драгоценностями и дорогой одеждой. В зависимости от совершенного преступления, а также положения потерпевшего и виновного различались:

- а) бас-тоғыз, то есть большой тоғыз, начинающийся с верблюда, и далее еще восемью разных видов скота;
- б) орта-тоғыз, то есть средний тоғыз, начинающийся с лошади;
- в) аяқ-тоғыз, то есть малый тоғыз, начинающийся с коровы или быка;

С интересом читая на страницах сайта о традициях и обычаях наших предков от популярного современника Ермека Турсунова, решил присоединиться и затронуть такую тему, как наказания за «жаман қылық» (дурной поступок), именно так в те времена назывались преступления.

г) тоқал-тоғыз, состоящий только из баранов.

За серьезные преступления назначался айып, состоящий из нескольких тоғыз. При краже скота в основном применялся тройной айып, бии в таких случаях говорили: «Мойнына қосақ, кәтіне тіркеу» (к гриве и хвосту привязать по лошади).

Как же выплачивали большие штрафы? А если виновный не обладал необходимым количеством скота? Все решалось довольно просто, у предков существовала коллективная ответственность за родственника до 7-го колена включительно. Поэтому проблем особых не было, если преступник не обладал достаточным количеством скота, то айып за него платили его родственники, особенно близкие. Кто читал «Абай жолы», в котором, как известно немало исторических фактов, помнит, что за кражу у Такежана (брат Абая) 800 лошадей суд биев обязал Базаралы и его родственников возместить ущерб в тройном размере. Приговор звучал так: «Базаралы айыпты болғанымен ағайыны қоса күймеі құтыла алмайды. Отқа жакынның қолы күйеді. Олай болса, Базаралының бар ағайыны барлық мал-мүлкімен жауап береді. Тәкежанның сегіз жүз жылқысы үшін Жігітек жағы сол жылқының тұяғына екі бестіден, мың алты жүз бесті береді!»

Сегодня у нас в местах лишения свободы содержится около 7 тысяч осужденных за имущественные и коррупционные преступления. Несложно догадаться, как с ними поступили бы наши прадеды. Их перевоспитанием раньше занималась не тюремная система, а родня. Причем с особым пристрастием это делали те родственники, которые подверглись конфискации имущества, заработанного непосильным трудом. Кстати, в Гонконге, где очень низкий уровень коррупции, в случае смерти коррупционера ущерб восстанавливается за счет имущества его живых родственников (наверно, изучали нашу историю). Существовал еще такой айып, как «ат-тон» (ат – лошадь; тон – тулуп, дубленка, полушубок, то есть дорогая верхняя одежда). Ат-тон применялся за незначительные деяния. Хотя как сказать. Например, все мы гордимся такой национальной чертой, как гостеприимство. «Қонақ келсе есікке, жүгіріп шық, кешікпе. Қарсы алмасаң қонақты, кесір болар нәсіпке», - гласит поговорка (если плохо встретил гостя, ничего хорошего не жди от судьбы). Либо «Қонақ атаңнан да үлкен» (гость важнее старшего из рода) и др. Но не все знают, что в старину плохое гостеприимство наказывалось. Раньше наши предки, собираясь в путь, не брали много еды. В каждом ауле им накрывали дастархан. Так люди

знакомились, узнавали новое о жизни в других регионах, дружили, женили детей и т. д. Но если кто-то пожадничал либо из-за плохого настроения не оказал должного внимания гостю, то местный старейшина, выполнявший функции бия, немедленно взыскивал со скряги в пользу гостя ат-тон. Почему? Потому что дурная слава об этом ауле, который был частью определенного рода и жуза, могла быстро распространиться в степи, со всеми вытекающими последствиями.

Кто из нас готов сегодня запустить в квартиру незнакомца и накрыть ему от души дастархан? В прежние времена в правовой системе казахов были и публичные наказания, в том числе «дүре соғу» (битье розгами). Поручик по особым поручениям Оренбургской пограничной комиссии д'Андре в своем отчете 1846 года писал: «Ордынец не допустит к себе телесного наказания, всегда выкупится скотиной...». Понятно, что родственники помогали откупиться. Но бывало такое, что им надоедало постоянно платить айып за своего «в семье не без урода». Тогда вора-рецидивиста публично подвергали позору. Были и другие способы выражения открытого презрения. По сведениям ученого царской России, члена Русского географического общества Алексея Левшина: «Сына, осмелившегося злословить или бить отца или мать свою, сажали на черную корову, лицом к хвосту, с навязанным на шею старым войлоком. Корову сию водят вокруг аулов и сидящего на ней бьют плетью; а дочь связывается и передается матери, для наказания по ей произволу». Предки прекрасно понимали, что публичные наказания нарушителей имеют огромное профилактическое воздействие на остальных. Ведь недаром они говорили: «Ар жазасы – бар жазадан ауыр жаза» (подвержение позору – самое тяжелое наказание), «Жазаның үлкені – қасқа» (самое строгое наказание – пятно позора) и т. п. А не проследивается ли здесь связь с современной практикой исполнения наказания в США и ряде других стран, где заключенных под конвоем выводят на городские уличные работы? А в европейских странах на осужденных к общественным работам надевают яркие жилетки с надписью «Community Payback» (Вернуть долг обществу).

Была ли смертная казнь у наших предков? Да, была. Но, согласно документальным источникам, в XIX веке она применялась редко. Даже за наиболее опасные преступления (убийство, увечье и т. п.) тоже допускалось материальное возмещение, которое называлось «құн». «Қанның құны» (цена крови, плата за кровь), говорили в те времена. Құн применялся при согласии потерпевшей стороны и при условии отказа от мести. Его размер зависел от многих обстоя-

тельств, обязательно выяснялось, было ли преступление совершено умышленно. В 1884 году на Урджарском съезде биев за убийство с сокрытием трупа под льдом бии наложили құн - 100 верблюдов. Еще один пример, записанный русским дворянином и востоковедом Михаилом Готовицким: «Сын одного купца, молодой человек, убил нечаянно на охоте казаха, после которого оставалась вдова с ребенком. Родственники убитого, не доводя случившегося до сведения полиции, тотчас явились к генерал-губернатору и попросили не применять к убийце строгих русских законов, так как в материальном отношении применение их не могло ничем вознаградить вдову покойного. Просьба была удовлетворена, и отцу невольного убийцы было предложено уплатить құн соразмерно цене 25 лошадей». Историки утверждают, что подобные случаи, когда казахи старались уклониться от царских судов, были распространены в те времена, так как в них не решался главный вопрос – кратное возмещение ущерба. Даже когда преступники приговаривались к смертной казни или каторжным работам в Сибири, недовольные истцы обращались к суду биев, которые удовлетворяли их просьбы. Хотя прежде бии говорили: «Бір қойдан екі тері алмайды» (с одной овцы не сдирают двух шкур). Согласно преданиям, самым страшным наказанием у наших предков было изгнание из аула. Оно проводилось публично, с конфискацией имущества, в отношении своих же родственников, опозоривших род. К ним причислялись: преступники-рецидивисты, за которых отказывались платить айып; лица, совершившие тяжкие преступления внутри общины; вероотступники и богохульники. Таких изгнанных в народе называли «кірме», их ждала голодная смерть в степи, в лучшем случае они устраивались на рабский труд в другие общины. В повести Бауыржана Момышұлы «Ұшқан ұя», написанной на основе личных детских воспоминаний, приводится случай, когда молодой парень из-за кражи одной лошади был изгнан родным старшим братом из аула. Обряд изгнания был проведен после непрекращающихся насмешек из соседних аулов, хотя ущерб был возмещен девятью лошадьми. «Енді қайда барсан, онда бар. Сендей арам ағайыннан адал арым артық», - деп, теріс батасын беріп, ата қоныстан аластап шығарған екен. Ол заманда қарғыс ауыры «теріс бата», жазаның үлкені «қасқа» етіп, әйгілеп, елден қуып қаңғытып жіберу болыпты ғой», - пишет автор. Эти события произошли задолго до его рождения, еще в молодости его деда. Сам же Бауыржан Момышұлы, будучи мальчиком, стал очевидцем возвращения издалека и воссоединения

с родней потомков изгнанного «кірме», который перед смертью поведал своему сыну, где находится земля их предков. Той длился несколько дней, взрослые обнимались, радовались и плакали.

Чем не сюжет для известного телешоу "Жди меня"? В отличие от некоторых европейских народов, наши предки в средневековье никогда не устраивали судебные процессы над домашними и дикими животными (суды над быками, собаками и даже крысами и т. п.). Если от удара привязанной лошади кто-то получал увечье или умирал, то ответственность нес ее хозяин. Но для этого нужно было установить его вину, например, привязал необъезженную лошадь возле юрты. Даже в более ранние времена за преступления рабов отвечал их хозяин, так как рабы не обладали имуществом, чтобы платить айып или құн. Советский ученый-юрист Савелий Фукс, в одной из своих работ ссылаясь на исторические сведения, приводит следующий пример: у хана Абылая сбежали четыре раба-джунгара и в бегах убили одного казаха. Родственники убитого немедленно потребовали возмещения ущерба, хан не хотел платить, так как считал себя невиновным. Однако в итоге был вынужден уплатить құн - 50 лошадей и двух рабов. Этот пример говорит еще об одном – о высокой власти суда биев. За каждое преступление должно было следовать возмещение ущерба. На современном языке это называется «восстановительное правосудие». Неспособность заставить достоверно установленного обидчика возместить ущерб оценивалось в казахской степи как глубокий позор, за которым следовали вражда, барымта и кровная месть. Почетный член Семипалатинского областного статистического комитета Петр Маковецкий в 1886 году записал такой случай: «Тумарбай Бийтыков был жестоко оскорблен Кебежаном, но так как последний был очень influential и находился в хороших отношениях с султанами, то Тумарбай не мог получить возмещения. Он созвал своих родичей, рассказал им о поступке Кебежана и объявил, что не может пережить оскорбления, а потому, завещая месть, лишает себя жизни и тут же ножом распорол себе живот». Но в подавляющем большинстве случаев ущерб возмещался, мало кто хотел враждовать и подвергать опасности своих близких и свое имущество. Да и бии делали все, чтобы в народе не было вражды. «Батыр елін жауга бермейді, Би елін дауға бермейді» (батыр не отдаст народ врагу, би не допустит судебные тяжбы) гласит старая поговорка. Поэтому раньше у казахов существовал обряд «ала жіп кесу», которым заканчивался каждый умышленный спор. Вот что об этом старинном обряде написал в 1846 году поручик по особым поручениям Оренбургской пограничной комиссии д'Андре: «По уплате тогуза, следующего с виновного, и вообще по окончании всякого дела, касающегося иска, бий должен произвести аладжип, или обряд примирения. По совершении аладжипа ни под каким видом спор или претензии возобновляться не могут... Истец и ответчик держат веревку по концам, избирается по усмотрению обоих почетный ордынец с тем, чтобы разрезать ножом ту веревку пополам. Разрезающий веревку упоминает, чтобы разрезан был на части, как эта веревка, тот, кто возобновит спор, оконченный аладжипом. После чего ответчик должен подарить что-нибудь разрезающему веревку ордынцу». Юристы знают, что на современном языке это называется медиацией, целью которой является снижение уровня конфликтности сторон. Закон «О медиации» в Казахстане был принят в 2011 году. Еще один пример. Существует мнение, что материальное вознаграждение лиц, сообщивших о преступлении, является заимствованной практикой у западных стран. Однако напомним, согласно обычаям наших предков потерпевший от кражи обязан был дать сүйінші (вознаграждение) лицу, указавшему на вора. Его размер составлял не более 1/4 от стоимости похищенного. Подводя итог вышеизложенному, можно сказать, что правовые обычаи наших предков были гармонизированы со сложившимися веками менталитетом, в основе которого лежат родственные отношения. Стержень правовой культуры было восстановительное правосудие. Философия суда биев заключалась не в возмездии, а в возмещении ущерба. По мере присоединения Казахстана к России менялась и жизнь. Но кардинальных изменений в правовой системе казахов не было. Более того, царское правительство смирилось и одобрило применение құна и айыпа. Об этом свидетельствует и то, что в 1904 году, спустя 39 лет после смерти Шоқана Валиханова, в Санкт-Петербурге Русское географическое общество опубликовало его труды, в которых есть такие слова: «Суд биев, несмотря на 50-летие русского влияния, остался таким, каким он был за сотни, может быть, за тысячу лет до нас». Все поменялось после Октябрьской революции 1917 года. Многие бии, как представители старой власти, были расстреляны. Имущество и дешевый труд осужденных стали использоваться в интересах государства. В сознание народа была внедрена мысль, что вор должен сидеть в тюрьме. А потерпевший из главной фигуры судебного разбирательства превратился всего лишь в инструмент для раскрытия преступления. Но это уже другая история...

Ескали САЛАМАТОВ, кандидат юридических наук, доцент.

Бейсенбі - Четверг, 13 ақпан

 ҚАЗАҚСТАН	11.40,21.40 «Мельник» 13.40, 23.30 «Отражение радуги» 15.50 Т/х «Өгей ана» 17.00 «Жан құрбым» 18.00,02.20 Т/с «Қара теңіз» 19.30 Кешкі жаңалықтар 20.00, 03.25-04.10 «Астарлы ақиқат» 21.00 Вечерние новости
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Арнайы репортаж» 10.30 «Ұлт пен рух» 11.00 «Бірінші ханым» телехи-каясы 89-бөлім 12.00 «Жетісу жұмбақтары» 12.30 «Қателік» 13.00 «Шашу» 14.00 «Елес қыз» телехикаясы, 9-серия 14.30 «Спорт-тайм» 15.00 «Әсем әуен» 16.00 «Киноман» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 «Күлкі қоржын» 18.00 «Шашу» 19.00 «Тұжырым» /тікелей эфир/ 19.30 «Әсем әуен» 20.30 Жаңалықтар 21.00 Д/ф «Кең ауқымда» 21.30 Новости 22.00 «Бірінші ханым» телехи-каясы 90-бөлім 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран
 ХАБАР	06.00, 02.00 ҚР Әнұран 06.00 Қортынды жаңалықтар 07.15, «Бәсеке» 07.40 16.30 «Қызық таймс» 08.40,14.50 Т/х «Келінжан» 09.30, 20.00 Т/х «Тайталас» 10.20, 21.40 Т/х «Листопад» 12.00 «Жаңалықтар». Новости. 12.30 «Баспанаға бағыт» 13.00 Т/с «Любовь по приказу» 17.45,23.15 Т/с «Абдулхамит хан» 19.30 «Қортынды жаңалықтар» 20.50 « Біздің назарда» 21.00 Итоги дня 00.50 «Төрлетіңіз»
 АСТАНА	06.00, 05.10 «Өн мен әзіл» 06.30 «Күлдірген» 07.00 «Үздік әзілдер» 08.00 М/ф «Маша и медведь» 09.50, 22.00 Т/х «Күлфи» 10.50,18.00 Т/с «Сыла» 13.00,21.00 Т/с «Қара ниет» 14.00, 00.00 Т/с «Глухарь» 16.30 «Vine taime» 17.00 Біреудің есебінен 20.00, 03.00 «Astana Times» 20.55 Лотерея 777 23.00 Т/х «Жаза» 02.10 «Казнет» 03.50 Т/с «Келін бақыты»

 ХАБАР
06.00, 02.00 ҚР Әнұран 06.00 Қортынды жаңалықтар 07.15, «Бәсеке» 07.40 16.30 «Қызық таймс» 08.40,14.50 Т/х «Келінжан» 09.30, 20.00 Т/х «Тайталас» 10.20, 21.40 Т/х «Листопад» 12.00 «Жаңалықтар». Новости. 12.30 «Баспанаға бағыт» 13.00 Т/с «Любовь по приказу» 17.45,23.15 Т/с «Абдулхамит хан» 19.30 «Қортынды жаңалықтар» 20.50 « Біздің назарда» 21.00 Итоги дня 00.50 «Төрлетіңіз»

 АСТАНА
06.00, 05.10 «Өн мен әзіл» 06.30 «Күлдірген» 07.00 «Үздік әзілдер» 08.00 М/ф «Маша и медведь» 09.50, 22.00 Т/х «Күлфи» 10.50,18.00 Т/с «Сыла» 13.00,21.00 Т/с «Қара ниет» 14.00, 00.00 Т/с «Глухарь» 16.30 «Vine taime» 17.00 Біреудің есебінен 20.00, 03.00 «Astana Times» 20.55 Лотерея 777 23.00 Т/х «Жаза» 02.10 «Казнет» 03.50 Т/с «Келін бақыты»

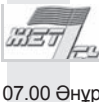
 ЕВРАЗИЯ
06.00,02.20 Т/х «Когда зовет сердце» 06.45, 03.05 «Той заказ» 07.15 «Басты жаңалықтар» 08.00 «Доброе утро» 11.00 «Ералаш» 11.10 «Мужское/Женское» 12.00 «QALAYYMLIVE» 15.35 «На самом деле» 16.45 «Пусть говорят» 18.00 «Басты жаңалықтар» 18.45,03.30 «Басты прайм» 20.00 «ГЛАВНЫЕ НОВОСТИ» 20.45, 22.50Т/с «Улицы разбитых фонарей-15»» 22.00, 01.35«П@УТИНА» 00.35 «Ученица Мессинга»

 КТК
07.00 ҚР ӨНҰРАНЫ 07.05 Кешкі жаңалықтар қайталау 07.30,01.20 Т/с «Мұңайма Не-фисе» 08.30 Т/х «Інжу» 09.50 Новости 10.40 «Розыск»

Жексенбі - Воскресенье, 16 ақпан

 ҚАЗАҚСТАН	06.05 «Қызық екен» 07.00 «Сәлем, Қазақстан!» 07.20, 00.10 «Ақсауыт» 08.45 «Дара жол» 09.30 М/с 10.00, 18.00 т\х «Шатынаған тағдыр» 12.00, 01.35 Ауылдастар 12.30 Концерт 14.10, 21.30 «Көсем» 15.10 «Гарри Поттер және араласқанды ханзада» фильм 20.00, 00.25 «Арта» 20.45 «Сен де бір кірпіш дүниеге» 21.10 «Көңілашар» 22.30 Әзіл әлемі
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Арнайы репортаж» 10.30 «Ұлт пен рух» 11.00 «Бірінші ханым» телехи-каясы 89-бөлім 12.00 «Жетісу жұмбақтары» 12.30 «Қателік» 13.00 «Шашу» 14.00 «Елес қыз» телехикаясы, 9-серия 14.30 «Спорт-тайм» 15.00 «Әсем әуен» 16.00 «Киноман» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 «Күлкі қоржын» 18.00 «Шашу» 19.00 «Тұжырым» /тікелей эфир/ 19.30 «Әсем әуен» 20.30 Жаңалықтар 21.00 Д/ф «Кең ауқымда» 21.30 Новости 22.00 «Бірінші ханым» телехи-каясы 90-бөлім 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран
 ХАБАР	06.00 Тамаша 07.45 Концерт 09.20 Көрімдік 10.00 Тұсаукесер «Жауынгер»

Жұма - Пятница, 14 ақпан

 ҚАЗАҚСТАН	06.05, 14.00,17.00, 20.00, 00.20 Ақпарат 06.35 Құрбылар 07.00 «Таңшолпан» 10.00, 18.00 Т/х. «Шытынаған тағдыр» 12.00. 00.50 Ниет 14.10, 21.30 Т/Х «Көсем» 15.10, 22.30 «Әулет ары» 16.00 Иман өзегі 16.25 Д/ф «Азамат» 17.15 Жараланған жүректер 20.35 Ашық алаң 23.25 Әзілман 23.50 Парасат майданы 02.25 Көңіл толқыны
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» /тікелей эфир/ 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 Д/ф «Кең ауқымда» 10.30 «Тұжырым» 11.00 «Бірінші ханым» телехикая-сы 90-бөлім 12.00 «Әсем әуен» 13.00 «Шашу» 14.00 «Елес қыз» телехикаясы, 10-серия 14.30 «Әдебиет пен адамзат» 15.00 «Әсем әуен» 16.00 Д/ф «Таңғажайып табиғат» 16.30 Д/ф «Кең ауқымда» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 «Күлкі-түрпі» 18.00 «Шашу» 19.00 «Ұлттық қауіпсіздік» 19.30 «Әсем әуен» 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Желі-KZ» 21.30 Новости 22.00 «Болмыс» ток-шоуы 23.00 Жаңалықтар 23.30 Новости 23.55 Әнұран

 ХАБАР
06.00 Қорытынды жаңалықтар. Итоги дня 07.15 Бәсеке 07.40 «Қызық times» 08.40 Т/Х «Мезгілсіз махаббат » 09.30 «Тайталас» 10.20, 21.40 Сериал «Листопад» 12.00 Жаңалықтар. Новости 12.30 Патриот 13.00 Сериал «Двенадцать месяцев» 16.00 «Религия. Сегодня» 16.20 Тікелей эфирде «Қоғамдық талқылау» 17.20 Журналистік зерттеу 17.45, 23.15 Т/х «Абдулхамид хан» 19.30 Қорытынды жаңалықтар 20.00 Пәленшеевтер 20.50 Премьера Новый курс 21.00 Итоги дня 00.50 «Төрлетіңіз»

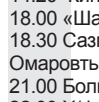
 АСТАНА
06.00, 05.10 «Өн мен әзіл» концерт 06.30 Күлдірген 07.00 «Үздік әзілдер» 08.00 М/ф «Маша и медведь» 09.50, 22.00 «Күлфи» 11.20, 18.00 «Сыла» 13.30, 02.05 «KazNet» 14.00, 23.55 «Глухарь» 16.30, 23.25 Vine Time 17.00 Біреудің есебінен 20.00, 03.00 «Astana times» 20.55 Лотерея 777 21.00 «Қара ниет» 03.50 «Келін бақыты»

 ЕВРАЗИЯ
06.00, 02.20 «Той базар» 07.00, 18.00 Басты жаңалықтар 07.45 Жұма уағызы 08.00 Доброе утро 11.00 «Ералаш» 11.10 «Мужское/Женское» 12.00 «Қалаулым» 15.30 «Давай поженимся» 16.20 Открытие Китая 16.55 «Жди меня Казахстан» 18.45 , 03.05 «Заң сөйлесін» 20.00 Главные новости 20.45 Поле чудес 22.00, 00.00 «Отпечаток любви » 23.00, 01.35 Паутина

 7 КАНАЛ
06.00 «Қыздар арасында» 07.00 «Азулылар әулеті» 08.00, 03.45 Т/х. «Элиф» 09.00 «Мажор -3» 10.10 «Смеяться разрешается» 11.50 «Мата Хари» 13.00 Зың –зың Күлпәш 13.50 Көрі келсе іске 14.30, 21.00 «Q-елі» 15.00 Тамаша 16.00 Машина времени 19.00 Дизель-шоу 21.30, 05.15 «Гу-гулет» 22.00 Концерт «Вальс» 00.00 «Нереальная любовь» 01.50 К3ландия 03.00 Айнаонлайн 04. 30 Жеңіп көр

 КТК
07.05, 02.30 «КТК-да Қабатов» 08.10 Концерт 09.00 Детектив «Одиночка» 12.40 Мелодрама «Все к лучше-му - 2» 16.40 Х\ф «Ты мой свет» 18.40 «Алдараспан» 19.30 «Улы тамшылар» 20.30 «Дәу-дамайсыз» 21.00 «Портрет недели» 22.00 «Слуги народа» 22.30 Мелодрама «Семьянин» 00.10 «Свадьба всплелую» 01.15 «Жолы болғыш жігіттер» 03.30 «Көріпкел
 ЖЕТІСУ
07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Жетісу зертханасы» 10.25 «Сильные духом» 10.50 «Өмір әні» 11.35 Мультфильм «Ақсақ құлан»

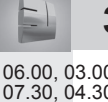
Сенбі - Суббота, 15 ақпан

 ҚАЗАҚСТАН	06.05 AQPAPAT 06.35 Qyzyq eken 07.25 «Жалынды жастар» концерт 08.40,02.25 «24 Sagat tabigat qyshagynda» 09.30 М/х. «Сиқырлы сақшылар» 10.00,18.00 Т/х. «Шытынаған тағдыр» 12.00, 01.50 Nur Tiley 12.35 М/ф. «Перизаттар» 14.10,21.30 Т/х. «Көсем» 15.10 «Мен ғашықтың» Қ.Нұртастың концерті 16.10 К/ф «Тең - теңімен» 20.00,00.50 MASELE 20.35 «Журналистік зерттеу» 21.00 «Әзіл әлемі» 22.30 «Назар аудар» театрының концерты 01.25 Ауылдастар
 ЖЕТІСУ	07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Желі-KZ» 10.30 «Ұлттық қауіпсіздік» 11.00 «Болмыс» ток-шоуы 11.45 «Күлкі-түрпі» 12.00 «Әсем әуен» 13.00 «Шашу» 14.00 «Арнайы репортаж» 14.30 Себастьян Бахтың шығармалары 15.00 «ҰЛЫТАУ ҰЛЫ» концерті 1-бөлім 16.30 Д/ф «Кең ауқымда» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 «Сильные духом» 18.00 «Зерде» 18.50 «Полиция қызметі» 19.10 «Нет-лайк» 19.30 «Жүрек сөзі» 20.00 «Ауылдағы ағайын» 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Жетісу зертханасы» 21.30 Новости 22.00 «Өмір әні» 23.00 «Күлкі қоржын» 23.35 «Қателік» 23.55 Әнұран

 ХАБАР
06.00 Тамаша 07.15 Юбилейный концерт Сосо Павлиашвили 09.30 Көрімдік 10.30 Премьера! «Дорогая Кымбат» 11.00 Премьера! «Не туристы» 11.30 Олжалы отбасы 12.00 М/с. «Нильс Хольгерсон» 13.00 «Мәңгілік Ел – мұратымыз» ҚР Ұлттық Ұланының гала-концерті 14.40 «От всего сердца» 15.50 «Қызық таймс» 17.00 Т/х. «Пәленшеевтер» 18.00 Т/х. «Келінжан» 21.00 «7 күн» 22.00 Сериал «Шерлок» 23.40 Сериал «Черный список» 00.30 Т/х. «Бәсеке»

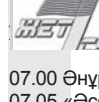
 АСТАНА
06.00,05.10 «Өн мен әзіл» концерттік 06.30,03.30 «KazNet» ғаламторға шолу 07.00,20.40 Үздік әзілдер 08.00 М/ф. «Ну, погоди!» 08.50 М/ф. «Маша и медведь» 09.50, 22.00 Т/х. «Күлфи» 11.20,18.00 Т/х. «Сыла» 13.30 «Vine Time» 14.00 М/ф. «Буба» 14.30 Ел аузында 15.20 «Алдараспан» әзіл-сықақ театры 20.00 Итоги 20.55 Лотерея «777», «Кепо» 21.00 Т/х. «Қара ниет» 23.25 Х/ф. «Возвращение супер-мена» 02.45 Той жыры 03.50 Т/х. «Келін бақыты»

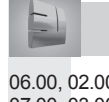
 ЕВРАЗИЯ
06.00 Т/х «Чужие дети» 06.45,03.20 Тамаша сити 07.35,04.05 Той заказ 08.05 Басты жаңалықтар 08.50 Ұшқалақ 09.00 Сериал «Украденное счастье» 12.45 «Фабрика грез» 13.10,18.35 «Super Qala.kz» 14.25 «Лучше всех» 16.10 Х/ф. «Люби целительная сила» 18.00 Сенбілік жаңалықтар 20.00 «Главная тема» 20.30 «Сенат онлайн» 20.55,23.00 Х/ф. «Когда зацветет багульник»

 КТК
12.00 «Жүрек сөзі» 12.30 «Ауылдағы ағайын» 13.00 «Зерде» 13.45 «Полиция қызметі» 14.05 «Туржорық» 14.30 «Ұлт пен рух» 15.00 «ҰЛЫТАУ ҰЛЫ» концерті 2-бөлім 16.30 Д/ф «Кең ауқымда» 17.00 «Үшінші көз» 17.30 «Әдебиет пен адамзат» 18.00 «Зерделі отбасы» 18.40 «Полицейская служба» 19.00 «Спорт-тайм» 19.30 «Киноман» 20.30 Апта /қаз/ 21.30 Апта /рус/ 22.20 К/ф «Қайрақ тас» /Хамза Көксебек/ 00.35 Әнұран
 ЖЕТІСУ
07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Жетісу зертханасы» 10.25 «Сильные духом» 10.50 «Өмір әні» 11.35 Мультфильм «Ақсақ құлан»

 ХАБАР
06.00, 03.00 «Әзіл студио» 07.30, 04.30 «Ризамын» 08.30 «Бауыржан шоу» 10.00 «Готовим с Адель» 10.30 «Тамаша лайв» 11.00 «Әзілдер жинағы»

 КТК
07.05,03.50 Т/х. «Үлкен үй» 07.30 Көңілді отбасы 08.30 «Әйел қырық шырақты-2» 09.30 «Верните мне красоту» реалисти-шоу 10.40 Х/ф. «Одиночка» 14.20 Кино «Каинова печать» 18.00 «Шаншар» әзіл-сықақ 18.30 Сазгер Кенжебай Омаровтың шығармашылық кеші 21.00 Большие новости 22.00 Х/ф. «Одиночка» 01.30 Реалисти-шоу «Свадьба в слепую» 02.30 Кино «Қадамдар»

 ЖЕТІСУ
07.00 Әнұран 07.05 «Әсем әуен» 07.30 «Таңжарық» 09.00 Жаңалықтар 09.30 Новости 10.00 «Желі-KZ» 10.30 «Ұлттық қауіпсіздік» 11.00 «Болмыс» ток-шоуы 11.45 «Күлкі-түрпі» 12.00 «Әсем әуен» 13.00 «Шашу» 14.00 «Арнайы репортаж» 14.30 Себастьян Бахтың шығармалары 15.00 «ҰЛЫТАУ ҰЛЫ» концерті 1-бөлім 16.30 Д/ф «Кең ауқымда» 17.00 Жаңалықтар 17.20 Новости 17.35 «Сильные духом» 18.00 «Зерде» 18.50 «Полиция қызметі» 19.10 «Нет-лайк» 19.30 «Жүрек сөзі» 20.00 «Ауылдағы ағайын» 20.30 Жаңалықтар 21.00 «Жетісу зертханасы» 21.30 Новости 22.00 «Өмір әні» 23.00 «Күлкі қоржын» 23.35 «Қателік» 23.55 Әнұран

 31 КАНАЛ
06.00, 02.00 Әзіл студио 07.00, 03.00 Ризамын 08.00 «Бауыржан шоу» 09.00 Готовим с Адель 09.30 «Битва экстрасенсов» 12.10 Х/ф. «Брат или брак-2» 14.30 Х/ф. «Зип и Зап. Клуб стеклянных шариков» 16.30 Х/ф. «Движение вверх» 19.30 М/ф. «Хороший динозавр» 21.20 Х/ф. «Валериан и город тысячи планет» 00.00 Х/ф. «16 қыз» 04.30 «Алдараспан, Нысана, Шаншар» әзілдері

 7 КАНАЛ
06.00 «Қыздар арасында» 06.50 Қуырдақ 07.30,05.10 Гу-гулет 08.00,03.40 «Айнаонлайн» 09.00 Сериал «Гранд» 15.00 «Тамаша» 17.20 Т/х. «Зың-зың Күлпаш» 21.00 Х/ф. «Герой» 23.20 Х/ф. «Разборки в стиле кунг-фу» 01.30 Х/ф. «Сердце из стали» 04.00 Т/х. «Элиф» 04.30 «Жеңіп көр»

 7 КАНАЛ
06.00 « Қыздар арасында» 06.50 «Қуырдақ» 07.30, 05.10 «Гу-гу-лет» 08.00, 03.10 «Айнаонлайн» 09.00 Х\ф «Нереальная лю-бовь» 10.50 Х\ф «Любовь в большом городе-3» 13.50 «Дизель шоу» 15.00 «Тамаша» 16.20 Концерт «Вальс» 18.50 К\ф «А» жобасы» 21.00 Х/ф «Конан варвар» 23.15 Х/ф «Последний легион» 01.20 «К3ландия» 04.00 «Элиф» 04.30 «Жеңіп көр»

«2020 - САПАЛЫ КОММУНИКАЦИЯ ЖЫЛЫ»

«Халық үніне құлақ асатын мемлекет» концепциясы нәтижесінде Жоғарғы Соттың Төрағасы Жақып Асанов биылғы жылды «Сапалы коммуникация жылы» деп атады. Ал, былтырғы жылды «Сот төрелігінің сапасы жылы» деп атаған, Жақып Қажыманұлы «Қоғамда сотқа деген сенім деңгейін арттыру біздің ең басты міндетіміз, кадрлардың сапасы артпайынша, сот актісінің сапасы артпайды, ал сот актісінің, үкімінің сапасы артпайынша, азаматтардың құқығы сотта дұрыс қорғалмайды» деген қағидаттарды ескере отырып, осы жылды «сапалы коммуникация жылы» деп атады.

Мұндағы мақсат – қоғамдағы заманауи коммуникациялық арналардың барлығын қолдану. Дүйім жұрт назарына іліккен маңызды мәселе судьяларға жүктеліп отырған міндеттердің көбеюі. Яғни, оның ішінде, «әсіресе адам өліміне алып келген жағдайларда, міндетті түрде қатаң жаза қолдануы тиіс», - деген Ж.Асановтың мәлімдемесі бар.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің алғашқы жолдауында «Адамның жеке басына қатысты қылмыстар бойынша жазаны күшейту керек, оның ішінде кісі өліміне әкеп соққан жағдайлар, сонымен қатар сексуалды сипаттағы, әсіресе жасөспірімдерге қатысты педофильді қылмыстарға, көлікті мас күйінде жүргізген азаматтарға қатысты жазаны күшейту керек», - деген тапсырма берген болатын.

Құқық қорғау органдарымен бірлескен жұмыс нәтижесінде заң күшейтілді. Судьялар бұны практикада қалай қолданып жатыр деген сұрақ туындауы мүмкін.

Бұрын, зорлау қылмысы ауырлығы орташа қылмыс болып саналса, қазір, ауырлығы өте жоғары санатқа ауыстырылды. Соған байланысты адам өлтірсе, балаға қатысты өлім болған жағдайда, 17-20 жылға дейін, тіпті өмір бойына бас бостандығын шектеу жазасы тағайындалады.

Ескере кеткен жөн:

1. Ондай жағдайда жәбірленуші мен қылмыскердің арасында татуласу болмайды, өзара келісу болған жағдайда заң негізінде судья тарапынан назарға алынбайды.

2. Коррупция бойынша, сыбайлас жемқорлық, экстремизм баптары бойын-

ша татуласу болмайды. Келісімге келген жағдайда ескерілмейді.

3. Қосымша жаза сыбайлас жемқорлық жасаған азамат өмірбақи мемлекеттік лазауымынан айырылады.

Тағы бір өзгеріс, көлікті мас күйінде жүргізген азаматтарға да жаза көлемі үлкейіп, айыппұл саны көбейді. Көлікті мас күйінде жүргізіп, ауырлығы орташа деңгейде кісі жарақатын алып келсе - 7 жылдан 8 жылға дейін, егер 1 немесе 2 адамға дейін адам өлімі болса, жаза мөлшері көбейіп, көлікті жүргізу құқығынан өмір бойы айырылады. Абайсызда кісі өліміне әкеп соққан жағдайда, қатаң жаза қолданылады және тараптардың өзара татуласуы ескерілмейді.

Арнайы көлік жүргізу құжатынсыз жүргізген жағдайда да жаза қатандатылды. Бұрын айыппұлмен шектелсе, қазір 5 жылға дейін, 7 жылға дейін, тіпті өмір бойына көлік жүргізу құқығынан айырылады. Осы және басқа да жаңалықтармен сіздерді толықтай таныстыру мақсатында, біз әлеуметтік желілерде және ресми сайтымызда ақпараттық сүйемелдемелерімізді үздіксіз жариялаудамыз. Бізбен бірге болыңыздар!

Біздің ресми парақшаларымыз: Facebook «almaty oblystyq soty», Instagram «alm.obl.sud.», Telegram «Almaty oblystyq soty», Youtube «Almaty Oblystyq Soty» желілерінде.

Самат АВГАНОВ,
Алматы облыстық сотының
баспасөз қызметі басшысы.

БАСТАУЫШ – БІЛІМНІҢ ІРГЕТАСЫ

«Білім негізі – бастауышта» демекші, білім берудің алғашқы атасы – бастауыш білім. Баланы бастауыш сыныптан бастап шығармашылық оялауға, өз бетінше шешім қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға, оларды шығармашылық бағытта жан-жақты дамыту – бүгінгі күннің басты талабы.

Бастауыш сыныптағы әртүрлі пәндер оқушы білімін дамытып, танымдық қабілеттерін қалыптастыруға үлкен үлес қосады. Мектепте, ғылым саласының қай-қайсысынан болмасын, берілетін білімнің негізі бастауышта қаланады. Ағартушы-педагог А.Байтұрсыннов: «... бастауыш мектепте үйренетін білім жұрттың бәріне тегіс керек білім ғой. Адамға тіл, құлақ, қол қандай керек болса, бастауыш мектептерде үйренетін білімдер де сондай керек», – деп айтты емес пе? Олай болса, бастауышта берілетін білімге ерекше көңіл бөлінуі қажет. Яғни, ғылыми білімдердің негізі осы бастауыштан басталады. Бастауыш – білімнің іргетасы. Ал баланы білімге үйрететін ұстаздың орны қашанда биік.

Меруерт ДЖЕКЕМБАЕВА,
Шатырбай орта метебінің
бастауыш сынып мұғалімі.
САРҚАН АУДАНЫ

ЖАҢА БАП

2019 жылдың соңында Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев қылмыстық заңнаманы жетілдіруге арналған заңға қол қойған болатын.

Осыған орай, Қазақстанда түрлі қылмыстарға қатысты құқықтық жауапкершілік қатаңданып, заң күшейді және бұған дейінгі бірнеше қылмыс түрі ауыр қылмыс санатына жатқызылып, ендігі жерде қылмыскерлер бірнеше жылға бас бостандығынан айрыла-

МАЛ ҰРЛЫҒЫ ТУРАЛЫ

тын болды. Соның бірі мал ұрлығына қатысты болып отыр.

Жасыратыны жоқ елімізде халықты зар қақсатып келген қылмыстың бірі – мал ұрлығы. Азаматтардың жеке мүлкі мен маңдайақы адал тапқан малын ұрлау, тартып алу, қорасынан не үйінен алып кету – қазақстандықтардың тұрмысына орасан зардап шектіріп жүргені құпия емес. Дереккөздерге сүйенсек, өткен жылы ғана Қазақстанда мал ұрлығына қатысты 4700-ден астам қылмыс тіркелген екен. Мұндай қылмыс, әсіресе, Алматы облысы мен Шығыс Қазақстан облысында кеңінен белең алған көрінеді. Сондықтан осы қылмысқа тосқауыл қою мақсатында жыл басынан бастап Қазақстанда мал ұрлағандарға жаза күшейді. Атап айтқанда, мал ұрлығы және тонау, қарақшылық қылмыстары бойынша «тұрғын үйге, қызметтік немесе өндірістік мекемеге, қоймаға, көлікке заңсыз кіру» жағдайы қылмыстың ауыр санатына ауыстырылды. Бұдан бөлек енді мал ұрлағандар мен малынан айырылғандар ымыраға келе алмайды. Өйткені, мұндай келісімге енді тый-

ым салынады. Соған байланысты Қылмыстық кодекстің 68-ші бабына түзету енгізілген. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне мал ұрлығы бойынша арнайы бап енгізілді. Енді Қылмыстық кодексінің 188-1 бабының талаптарына сәйкес, қазір мал ұрлығы үшін: 3 мың АЕК мөлшерінде айыппұл немесе 5 жылға дейін бас бостандығынан айыру, мүлкін тәркілеу қарастырылған. Қайталанған мал ұрлығы, мүлкін тәркілеумен 5 жылдан 10 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға әкеп соғады және жәбірленушімен татуласу арқылы жауапкершіліктен жалтару мүмкіндігін жоққа шығаратын ауыр қылмыс деп танылады. Қылмыстық топ жасаған мал ұрлығы үшін, аса ірі мөлшерде, мүлкі тәркіленіп, 7 жылдан 12 жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған.

Нұржан ҚАДІРБЕК,
Алматы облысының қылмыстық істер
жөніндегі мамандандырылған ауданаралық
сотының судьясы.

ҚОҒАМ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Қазіргі кезде соттардың жұмысын жеңілдету мақсатында дауларды соттардан тыс реттеу институттарын дамыту қолға алынып, болмашы мәселелер бойынша дауларды шешу соттан тыс тәртіппен жүргізілетіндей тетіктер қарастырылып жатқаны белгілі. Осындай тетіктердің бас-тамасы Қазақстан Республикасының «Медиация туралы» Заңы.

Медиацияның тиімді тұстары жайлы айта кетсек. Мәселен, медиацияның мақсаттары дауды (дау-шарды) шешудің медиацияның екі тарапын да қанағаттандыратын нұсқасына қол жеткізу; тараптардың дауласушылық деңгейін төмендету болып табылады. Ал, оны жүргізудің басты қағидаттары: еріктілік; медиация тараптарының тең құқылығы; медиатордың тәуелсіздігі мен бейтараптылығы; медиация рәсіміне араласуға жол бермеушілік; құпиялық. Күнделікті тірлікте азаматтардың арасында сан түрлі келіспеушіліктер, даулы мәселелер туындап тұратыны ақиқат. Міне, сондай мәселелерді шешуде медиаторлардың қызметіне жүгіну өте тиімді. Өйткені медиация даулы мәселелерді шешуде әлемде өзін-өзі толық ақтаған процесс. Сондықтан да тұрғындардың қандай да бір азаматтық келіспеушіліктер туындай қалған жағдайда кәсіби медиаторлардың қызметіне жүгінгені абзал. Зандық анықтамаға жүгінсек, медиация кезінде үшінші, бейтарап жақ, яғни медиатор дауласушы тараптар арасында ерікті келісімнің түзілуіне түрткі бола отырып, дау-

жанжалды шешуге жәрдемдеседі. Яғни азаматтар өзара туындаған дау-дамайларды іс сотқа жолданғанға дейін шеше алады. Медиатор араздасушы екі жақпен де жеке-жеке әңгімелесіп, ушыққан жағдайды реттеудің, сауықтырудың барынша әділетті, ұтымды амалдарын қолданады. Қандай да бір тарап ымыраға келуден бас тартса, медиатор бұл күрделі жағдайды өзінің парасат-пайымы мен біліктілігі арқасында шебер шешуге тырысады. Атап айтқанда, келіспеуші тұлға үшін істі бұлайша насырға шаптырудан гөрі өзара тиімді, татуласу келіссөзіне бару оңтайлы болатындай жағдай қалыптасуы тиіс. Қалай десек те, кәсіби медиаторлардың алдына ойған басты мақсаты - кез келген проблемалық мәселелерді сотқа жүгінусіз-ақ, дауласушы тараптардың барлығына бірдей көзқарас таныта отырып, екі тарапқа да тиімді жағдайда шешу. Мұны даулы мәселені бейбіт жолмен шешу деп атауға да болады.

Анар НҰРҒАЛИЕВА,
Алматы облысының №1 көмелетке
толмағандар
істері жөніндегі мамандандырылған
ауданаралық сотының кеңсе
менгерушісі.

ӘКІМШІЛІК ЖАЗА

Сотты құрметтемегені үшін...

Сот азаматтық істі талқылауды іске қатысатын тараптарды және іс бойынша басқа тұлғаларды міндетті түрде хабарландыра отырып, сот отырысын жүргізеді.

Сот талқылауын бастамас бұрын төрағалық етуші судья процесске шақырылған қатысушылардың келуін тексереді. Ең алдымен сот талқылауында сот отырысының хатшысы осы іс бойынша шақырылған тұлғалардан кімнің келгенін, келмегенін тұлғаларға хабар берілгенін, не берілмегенін және олардың келмеу себептері туралы мәліметтерді судьяға баяндайды. Іске қатысатын тұлғалар сот отырысына келмеу себептері туралы сотқа алдын ала хабарлауға және осы себептердің дәлелді екендігіне дәлелдемелерді ұсынуға міндетті. Мысалы, сотқа келмеуінің дәлелді себептеріне іске шақырылған адамның науқастанып, ауырып қалуы жатады. Бірақ ол қандайда бір нақты құжатпен расталуы және дәлелденуі тиіс. Сонымен қатар, егер іске қатысатын тұлғалар сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарландырылса, олардың келмеу себептері тек дәлелді деп танылған

жағдайда ғана сот істі талқылауды кейінге қалдырады. Сот отырысының уақыты мен орны туралы тиісті түрде хабарландырылған іске қатысатын тұлғалардың қайсыбірі келмеген жағдайда, егер олардың келмеу себептері дәлелсіз деп танылса, сот істі қарауға құқылы. Процесс қатысушылардың және өзге де адамдардың қатысуынсыз соттың істі одан әрі қарауы мүмкін болмайтын жағдайларда, олардың шақыру қағазы, хабарлау, хабардар ету немесе шақыру бойынша сотқа дәлелді себептерсіз келмеуінен, сот отырысында төрағалық етушінің өкімдеріне бағынбаудан, сотта белгіленген қағидаларды бұзудан көрінген сотты құрметтемеушілік, сондай-ақ сотты және (немесе) судьяның құрметтеушілік туралы анық көрінетін өзге де әрекеттер (әрекетсіздік) Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 653-бабына сәйкес сотты құрметтемеушілік деп танылып, ол әкімшілік жазаға тартылады.

Айнұр СЕЙІЛХАНОВА,
Талдықорған қалалық сотының
бас маманы.

9 АҚПАН – М. МАҚАТЕВТЫҢ ТУҒАН КҮНІ

ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНЫҢ символы

Мұқағали Мақатаев бүгінде бар қазаққа мәтхұр болған есімі. Мұқағали есімі қазақ поэзиясын символы іспеттес. Оның аты жүрегіңде шексіз даланың, адам аспайтын ұлы Хан Тәңірі мен Алатау тауын, ұшар басында жазғы күннің салқын леді жасынып жатайтын жуан ағаштар мен табиғаттың шексіздігін, қазақ жерінің сұмдығын суреттейді.

Мұқағали Мақатаев қазақ халқының сүйіспеншілігіне бөленген ұлы перзенті. Қазақ халқын жарқын талантымен баурап алған Мұқағали Мақатаев 1931 жылы 9 ақпанда Алматы облысының қазіргі Райымбек ауданындағы Қарасаз ауылында дүниеге келді. Қарасаздың сұлулығы Мұқағалидың ақындық талантының қайнар көзі болды.

Ақынның азан шақырып қойған есімі Мұхамметқали. Бірақ, отбасы оны бала кезінен еркелетіп Мұқағали деп атап кетті. Себебі, Пайғамбардың атын арқалап жүру оңай емес, мұндай жауапкершілік жас баланың өмірін қиындатуы мүмкін.

Мұқағали үш баланың тұңғышы болды. Ақынның әкесі кішіпейіл, қарапайым, әрі еңбекқор адам, ол соғыстан бір жыл бұрын колхоз басшысы болды. Бастапқыда Мақатаевтың балалық шағы уайымсыз өтті. Ол туған жері Қарасазға арналған «Туған жер» өлеңінде армансыз өткен балалық шағын еске алып, өткен күнге саяхат жасайды.

Мақатаев балалық шағының бүкіл әлемін сүйді және сол күндерді қатты сағынды. Және оның поэзиясының көптеген суреттерін тудырған дәл сол балалық шақтағы естеліктер болды. Бірақ, соғыс Мұқағалидың өміріндегі барлық нәрсені өзгертті. Әкесі соғысқа кеткенде ол 10 жаста еді. Ал өмірдің барлық ауыртпалығы балалық шағымен қоштасқысы келмеген жасөспірімнің иығына түседі. Жауынгер ұрпақтың барлық ұлдары сияқты, әйел мен балалар ғана қалған үйде ер адам ретінде қалғанын түсініп, ерте ер жетті.

Мақатаевтың әкесі майданда қайтыс болды. Сол уақыттан бері Мұқағали жай ғана сөніп, жоқ болып кетуге құқығы жоқ екенін түсінді. Өкінішке орай, қарындасы мен інісі дүниеден ерте кеткен.

Ақынның анасының естеліктеріне сүйенсек, Мұқағалидың әдебиетке деген қызығушылығы 14 жасынан басталған. Ал өлең жазуға жаны Лашынға деген махаббаты себеп болды. Ол сыртқы әлемнен

және кітаптардан шабыттанды. Мұқағали Абай, Әуезов, Сейфуллин, Мүсіреповты оқыды. Орыс тілін өз еркімен өте жақсы меңгерген ол орыс әдебиетін, әсіресе Пушкин, Есенин, Блоктың поэзиясын оқыды. Шетелдік әдебиеттерден Гейн, Гёте, Дюма, Гюго, Байрон, Драйзер, Стендаль шығармаларына қызығушылық танытты. Бірақ бәрінен де Бальзак, Лондон және Шекспирді жақсы көрді. Мұқағали жазған естеліктерінің бірінде: «Иә, мен әдебиетті жақсы көремін. Мен үшін одан биік ештеңе жоқ» деп әдебиетті сүйетінін мойындаған болатын.

1948 жылы Мақатаев Нарынқолдағы мектеп-интернатты бітірді. Ол бірнеше рет институттарға сәтті түсті. Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетіне, одан кейін шет тілдер институтына және тағы да Қазақ мемлекеттік университетіне, заң факультетіне оқуға түскен. 1973 жылы ол Мәскеудегі Максим Горький атындағы әдебиет институтының студенті болды. Бірақ отбасылық жағдайға байланысты ол бірінші курс-та оқуды тастап кетті. Мақатаевтың жоғары оқу орындарына еш қиындықсыз түсіп кетуі оның ұлы қабілеттерін және білім алуға, білімге ұмтылысын дәлелдейді. Мүмкін бұл Мұқағалидың жүрегіне мәңгі сақталып қалған әкесінің аманатынан шығар. Ақынның әкесі оған әжесі Тиін мен анасына, іні-қарындасына тіреу болып қана қоймай, сонымен бірге міндетті түрде оқы деп айтып кеткен.

Мақатаев ерте отбасын құрды. Ол 1949 жылдың көктемінде 17 жасында Лашынға үйленді. Ол кезде Лашын 21 жаста еді. Ақын болашақ әйелі Лашын Әлімжановамен Шибұт ауылында жұмыс істеп жүрген кезде танысты. Ерте отбасылы болған ерлі-зайыптылардың Ләззат, Майгүл, Жұлдыз, Айбар, Алмагүл, Шолпан есімді балалары дүниеге келді. Ауылда тұрып Мұқағали кеңес хатшысы болып жұмыс істеді, содан кейін мектепте орыс тілінен сабақ берді, аудандық газетте тілші болды.

Ақын 1962 жылы отбасымен Алматыға көшіп келеді. Оның

өлеңдерін оқыған Әбділда Тәжібаев Мұқағалидан үлкен ақын шығады деп, Алматыға өзі шақырған. Қалаға көшіп келген ақынның кәсіби қызметі әдебиетпен тығыз байланысты болады. Ол қазақ радиосында диктор, «Социалистік Қазақстан» газетінің журналисі, «Жұлдыз» журналының қызметкері, Жазушылар одағының жастар істері жөніндегі кеңесінің басшысы болды.

Сыртқы жағдайлардың өзгеруіне қарамастан, Мақатаев ең бастысы поэзияға деген махаббатына тұрақты болды. Ол әрқашан өлеңдер жазып, журналдар мен газет беттерінде жиі жариялады. 1962 жылдан бастап, алғашқы кітап шыққан кезден 1976 жылға дейін ақынның сегіз өлең жинағы жарық көрді. Олардың ішінде: «Аққулар ұйықтағанда», «Шуағым менің», «Өмір-дастан», «Жырлайды жүрек» және басқалар бар.

Әдебиет саласында жиырма бес жылдай жұмыс жасаған Мақатаев 1000-нан аса өлең жазды. Ол «Ильич», «Райымбек! Райымбек!», «Қашқын», «Мавр», сондай-ақ әңгімелер мен повестердің, «Қош бол, махаббат» пьесасы мен заманауи қазақ поэзиясының мәселелері жарық көрген мақалалардың авторы. Поэзияның символы болған Мұқағали Дантениң «Құдыретті комедия» дастанының «Тамұқ» деген бірінші бөлімін аударды. Ол Шекспир, Уитман және шығыс ақындары мен орыстың заманауи жазушыларының шығармаларын қазақ тіліне аударумен айналыс-

ты. Оның шығармашылық дарыны көптеген жолдармен көрінді.

Мұқағали Мақатаевтың шығармаларында өмірдің барлық саласы қамтылды. Бүгінде оның туындыларын сүйіп оқымайтын, жақсы көрмейтін адам кемде-кем. Алғашқы жеке өлеңдер мен поэтикалық кітаптардан Мақатаевтың қайталанбас дауысы анықталды. Таза және айқын, адамның ең терең сезімдері мен толғаныстарын қарапайым тілмен жеткізді, оның ғажайып поэзиясын қолға алған оқырмандарды таңғалдырады.

Мақатаев махаббат пен достық, поэзия және табиғат туралы жырылады. Бірақ оның шығармашылығында ерекше орынды Отан тақырыбы алады. Мақатаев туған жер тақырыбына жазылған өлеңдерінің бірінде «Қарасаздың алтын бесігі» деп аталатын кішкентай өлең арқылы үлкен әлемге есік ашқанын айтты. Мұнда туылған поэзия ер жеткізіп, қанат жаюына көмектескен оның туған жеріне деген зор

сүйіспеншілігінің дәлелі болып табылады.

Мақатаев туған жерінің сұлулығына тамсанудан жалықпады. Ол өз күнделігінде туған жер табиғаты оның жанына қалай әсер еткені туралы жиі жазатын.

Достық пен туыстық даналығы қазаққа ұлы ата-бабаларымыздан қалғаны сөзсіз. Мақатаевтың «Отан» туралы қырық жыл бұрын жазған өлеңі тарихи дамудың жаңа кезеңінде өте заманауи естіледі.

Ақын – ер адам Отан алдында борыштар және оған жүрегінің отын беруге міндетті деп санады. Сондай-ақ, ол поэзиясының отын Отанға арнады. Жоғары патриотизм оның өлеңдерінің органикалық қасиеті болды. Мақатаев өлеңдері арқылы өзінің жан-дүниесін тәрбиелеген, шабыттаныуының қайнар көзі болған Отанды қалай қорғап, қамқорлық көрсету керектігін үйретеді.

Мақатаев қазақ халқына, оның болашағына сенді және оған қажет болуға тырысты. Күнделіктерінде ол: «Менің ойымда бір ғана арман бар. Бұл өз халқыма пайдалы болу. Бірақ, оған шындықты айтқым келеді. Халқым менің, сендерге дау-сымды қалай жеткізе аламын?» деген болатын. Ақынның өз халқына бере алатын жалғыз нәрсе – ұлттық дәстүр мен ұлттық сананың тереңдігінде туылған поэзия. Міне, Мұқағали да халқына сондай поэзия сыйлаған ақиық ақын.

Мақатаевтың бақыты – өз халқымен бірге Отанында өмір сүру болды. Бірақ ол бәрінен де халқы мен туған жерінің бақытын жоғары

болмағанын түсінеді.

1973 жылы 20 наурызда жазылған күнделіктегі жазбада ақынның достары мен жолдастарының ол туралы көптеген жалған мәлімет пен бұрмаланған ақпарат таратқаны баяндалған. Мақатаевтың күнделіктерімен таныс-қан кезде ақынның жалаңаш жүрегін көргендей секілді күй кешесің. Күнделікті оқи отырып, ақынның қайғы-қасіретін бірге сезінесің. Соңғы жазба 1976 жылдың 28 ақпанында – Мақатаевтың қайтыс болуына бір ай бұрын жазылған болатын. 1976 жылдың наурыз айының ортасында Мақатаевтың «Өмір дастан» атты соңғы өлеңдер жинағы жарық көрді. Емі жоқ ауруға шалдыққанына қарамастан, өле-өлгенше поэзияны сүйіп өткен ақын соңғы кітабы жарық көре сала жақындарына қойған қолтаңбасында, Мұқағали не себептен екені белгісіз «1976 жылдың 27 наурызын» белгіледі. «Поэзиям менің, мен өлсем де сен өлме» деп кеткен ақиық ақын дәл сол күні өмірден өзді.

Жазылар естеліктер мен туралы, Біреулер жан еді дер ер тұлғалы. Біреулер тұлпар еді дер де мүмкін Бүтінделмей кеткен бір ертұрманы... деген ақын Мұқағали Мақатаев 45 жылдық ғұмырында сан ғасырға асық болардай мол қазына қалдырды. Көпеген қазақтың қасиетті қара өлеңін биіктерге өрлетті.

1976 жылдың наурызында Мақатаевтың досы М.Жомартбек Ақтөбе облысында іссапарда жүріп, автобустағы кездейсоқ оқиғаның куәсі болды. Онда қазақтың жап-жас сұлу қызы газетті құшақтап, қатты жылады. Жомартбек бойжеткеннен не болғанын сұрағанда, қыз: «Мен өлеңдерін сүйіп оқитын ақын қайтыс болды», деп жауап қатты. Бұл Мақатаевтың қайтыс болғаны туралы қайғылы хабар жазылған газет еді. Сол көктемде Мұқағалиды жақсы көрген барлық адам мен оның оқырмандары автобустағы қызбен бірге қайғырып жылады.

Мұқағали Мақатаев қысқа, бірақ жарқын шығармашылық өмір сүрді. Ол отыз жылдай ғұмырын туған ауылы Қарасазында өткізді. Мәскеудегі әдебиет институтында өткен екі жылдық оқуын қоспағанда, оның соңғы он жыл өмірі Алматыда өтті. Ақынның достары мен замандастар оның оптимизмін, өміршеңдігін, ізденімпаздығын бағалады.

Мұқағали Мақатаев – XX ғасырдың 60-70 жылдарындағы қазақ поэзиясының жарқын бейнесі. Ақын әдебиетке бәрін таңғалдырып, найзағай соққысы секілді енді. Ол ауыр қиындықтарға толы өмір сүрді, оны жиі түсіне бермейтін. Өлеңдер жинағының алғашқы жинағы ақын ретінде танылғаннан кейін он үш жыл өткен соң шықты. Бірақ, Мұқағали орыс тіліне аударылған аудармаларын көрмей кетті. Ақын ешқашан өмірге түңіліп, шағымданбады. Өйткені, ол үшін шығармашылық маңызды болды.

Мұқағали Мақатаевқа атақ-даңқ қайтыс болғаннан кейін келді. Дантениң «Құдіретті комедиясы» оның аудармаларының ерекшесі болды. Кейін поэзиялық жинақтары қазақ поэзиясының алтын қорына енгізілді.

Stan.kz сайтынан алынды.

БІЛІМ НЕГІЗІ – БАСТАУЫШТА

Алғашқы білімнің іргетасын бастауыш сынып мұғалімдері қалайды. Тәуелсіз еліміздің есін келетін ұрпағын ойлы да іскер, өзіне-өзі сенімді, қазіргі заман талабына сай интеллектуалды деңгейде білім беріп, тәрбиелеп шығаруда бастауыш сынып мұғалімдері аянбай ізденеді.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай, мектепте білім беруді жетілдірудің нақты жолдары мен тәсілдері қазіргі кезде сан алуан әдіспен іске асырылуда. Әр мұғалім: «Менің бүгінгі сабағымнан оқушы не үйренді?», «Мен өз білімімді толықтыру үшін не істедім?» деген сұрақтар төңірегінде істеген ісіне есеп беріп отыру керек. Әрбір сабақ мұғалімнен үлкен қажырлы еңбекті, ізденісті, шеберлікті, шығармашылықты

қажет етеді.

Оқушылардың рухани дүниесін байытып, өмірді, оқиғаны бағалап пайымдай білуге дағдыландырып, аяқталған ойды ауызша және жазбаша жеткізе алуға тәрбиелеу мақсатында сабақтарымды түрлендіріп отырамын. Мәселен, оқушылардың тіл байлығын дамытудың бір түрі – суреттермен мәтін құрастыру. Суретке бала назарын аудартып, сұрақ-жауап арқылы

ой қозғатып, мәтін құрастырамын. Бұл жұмысты ауызша да, жазбаша да орындауға болады. Баланы ұшқыр ойға, тапқырлыққа жетелейтін жұмбақтар, мақал - мәтелдер, өтірік өлең, жаңылтпаштарды сабақ сайын жүйелі пайдаланамын, өйткені олардың бала тілін дамытудағы рөлі ерекше. Тәрбие саласында ұмыт қалған салт-дәстүрлерімізді үйретіп отырамын. Кіші мектеп оқушылары үшін мұғалім олар еліктейтін, үлгі ететін абыройлы жан. Олар ұстазының

бүкіл іс-қимылына, жүріс-тұрысына, сөйлеу мәнеріне, адаммен қарым-қатынасына еліктейді. Сондықтан да, жауапкершілігі мол, адал да мейірімді, әділ де парасатты, рухани дүниесі бай педагогтар ғана балаға білім мен тәрбие беріп, оның жан дүниесіне әсер ете алады.

Айнұр ҚОЖАБАЕВА,
Шатырбай орта метебінің
бастауыш сынып мұғалімі.
САРҚАН АУДАНЫ

ЗНАНИЕ

«NISMATH»: учитель кызылординской НИШ Мухтар Бегайдаров создал бесплатный математический сайт на казахском языке

Математический сайт для школьников и педагогов, разработанный учителем Назарбаев Интеллектуальной школы города Кызылорда Мухтаром Бегайдаровым, взорвал Казнет. Только за один месяц система зафиксировала 23 000 активных пользователей сайта, которые отмечают доступность и высокое качество контента.

Идея создания сайта появилась два года назад. Столкнувшись с нехваткой материалов на казахском языке Мухтар решил собрать на одной веб-странице электронные версии учебников по математике. Загрузил свыше 600 книг по предмету, разместил видеуроки, научные статьи и другие теоретические материалы. После, по совету коллег, дополнил онлайн-платформу различными ресурсами и инструментами. Кроме методического пособия, на страницах сайта размещены разные виды тестовых заданий для подготовки к итоговым экзаменам. Также есть раздел олимпиады для проверки знаний по предмету.

— Разработкой сайта начал заниматься с 2018 года. Назвал «NISMATH». Логотип разработал выпускник прошлого года Арман Алишер. Еще один ученик Нурбол Бижигит помогал в создании мобильной версии сайта, — рассказал Мухтар.

География читателей и посетителей сайта с каждым разом увеличивается. Если в первый год платформой пользовались менее 1000 человек, то в этом году только за один месяц система зафиксировала 23 000 активных пользователей.

— Очень прост в использовании, контент содержательный и адаптированный к современной образовательной программе. Все ресурсы бесплатные, что очень важно для пользователей. В работе часто использую учебники, задания, также на уроках применяю вспомогательные приложения сайта: генератор деления на группы, калькулятор, таймер и другие, — отметила учитель сельской школы из Туркестанской области Жазира Балаби.

Сегодня к поддержке «NISMATH»

обращаются педагоги и ученики всей страны.

Авторский проект Мухтара высоко оценили не только пользователи, но и эксперты ежегодного республиканского образовательного конкурса среди учителей. На секции «Палитра мастерства» Фестиваля педагогических идей онлайн-платформа «nismath.org» вызвала большой интерес коллег, при защите проекта выяснилось, что практически 100 процентов слушателей являются активными пользователями платформы. По итогам конкурса математический сайт М.Бегайдарова был признан одной из лучших разработок, которая достойна распространения и внедрения в практику.

Стоит отметить, что по результатам итоговой аттестации 2019 года ученики Мухтара Бегайдарова набрали высокие баллы по математике и заняли первую позицию среди двадцати Интеллектуальных школ.

За вклад в развитие образовательной системы и творческие заслуги в педагогической деятель-

ности Мухтар удостоен благодарственного письма министра образования и науки.

Мухтар Бегайдаров — один из самых известных в Приаралье волонтеров, который в свободное

время по собственной инициативе помогает школьникам и учителям осваивать новые знания и покорять математику.

СОБ.КОРР.

НИШОВСКИЕ РУЧЕЙКИ ДОБРА

В городе Талдыкорган в Назарбаев Интеллектуальной школе прошел благотворительный концерт для всех желающих. Каждый год в школе проходят благотворительные мероприятия и этот год не стал исключением. Ученики НИШ и приглашенные гости показали свое мастерство и творчество. На этом концерте было все: от юмористических выступлений, до исполнения классической песни и музыки на домбре от группы Triolive, а также хореографического танца под руководством Аслана Исаевича. К слову, цены на билеты были символическими, но достаточными для сбора средств на благотворительность. Полезность таких мероприятий бесценна и необходима. Такое внимание и помощь вдохновляет ее получателей на уверенное будущее и совершение добрых дел.

Алихан КАЖИГУМАР,
ученик 7 класса Назарбаев Интеллектуальной школы

УВЕЛИЧИЛОСЬ КОЛИЧЕСТВА ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ

В последнее время большую популярность приобрел электронный информационный сервиса «Судебный кабинет» данный сервис в связи с этим увеличилось количества пользователей сервиса «Судебный кабинет», который способствует упрощению судопроизводства посредством электронного взаимодействия, а также обеспечение оперативности, доступности и прозрачности судебной системы. Для получения доступа к сервисам необходимо авторизоваться либо зарегистрироваться имея при этом ключ ЭЦП.

Сервис предназначен для подачи электронных заявлений, ходатайств и жалоб по гражданским и уголовным делам. Вместе с предложениями пользователей электронного информационного сервиса «Судебный кабинет» растут и виды сервиса так например на сегодня имеются сервисы по гражданским делам: 1/заявления искового, особого искового, особого производства; 2/ заявления о вынесении судебного приказа; 3/ подача заявлений по инвестиционным спорам; 4/ ходатайство об ознакомлении с копией аудиовидеозаписи.

К ним же прикреплены документы по делу это отзыв, встречный иск, подача замечаний на протокол, краткий протокол, содержание аудио-видеозаписи судебного заседания /главного судебного разбирательства, заявления о продлении и восстановлении пропущенного срока, заявления о выдаче исполнительных листов на принудительное исполнение арбитражного, третейского суда и иностранных судов, подача ходатайств, заявления об обеспечении иска, заявления об отмене обеспечения иска, заявления о выдаче кпий судебных актов, заявления о выдаче дубликата исполнительного листа, заявления о направлении исполни-

тельного листа в органы юстиции либо частному судебному исполнителю, заявления об отмене заочного решения, заявления об отмене судебного приказа, заявления об отмене решения вынесенного в упрощенном порядке, отправка заявления на возврат государственной пошлины, заявления об отложении судебного процесса.

Сервис пересмотр судебных актов имеет следующие шаблоны: Апелляционная либо частная жалоба, ходатайство о пересмотре судебных актов в кассационном порядке, пересмотр судебных актов по вновь открывшимся обстоятельствам.

Произвести онлайн оплату государственной пошлины можно через сеть интернет с любого удобного для пользователя места. При подаче заявлений нужно правильно выбрать один из сервисов для дальнейшей регистрации его в судах, указать свой ИИН и номер сотового телефона, вложить необходимые документы, выбрать судебный орган в который адресуйте заявление.

На сегодня в сервисе судебный кабинет доработан функционал предоставляющий возможность внесения сведений по доверенным лицам указанным в форме доверенности при получении электронной цифровой подписи на юридическое лицо. Данный функционал упростит механизм доступа к судебным делам структурных подразделений госорганов будет способствовать осуществлению контроля со стороны центрального государственного органа.

Активная пропаганда сервиса «Судебный кабинет» дает уже положительный результат по взаимодействию органов судебной системы и населения.

Ертис ОМАРОВ,
судья Талдыкорганского городского суда.

Медиация — это альтернативная форма разрешения споров, с участием третьей нейтральной, беспристрастной, не заинтересованной в данном конфликте стороны — медиатора. Медиация — это особая форма посредничества, не предполагающая вынесения третьей стороной решения по спору. Соответственно, главной задачей медиатора является помощь сторонам в как можно скором приведении спора к взаимовыгодному и жизнеспособному решению.

ЧТО ТАКОЕ МЕДИАЦИЯ?

Этот термин происходит от латинского «mediare» - посредничать, таким образом, можно сказать, что медиатор находит между сторонами конфликта, помогая в его разрешении.

Основными принципами, на которых строится медиация, являются: добровольность участия в процедуре, беспристрастность и нейтральность со стороны медиатора, конфиденциальность, прозрачность, принятие и уважение сторон медиатором и сторонами друг друга.

Инициатива по внедрению в национальное гражданское судопроизводство примирительных процедур была выдвинута на высшем политическом уровне и оформлена в виде одного из поручения, данных Первым Президентом Республики Казахстан — Елбасы Н.А.Назарбаевым на V съезде судей 18 ноября 2009 года.

Закон Республики Казахстан «О медиации», который регулирует общественные отношения в сфере организации медиации в Республике Казахстан, и определяет ее принципы и процедуру проведения, а также статус медиаторов, был принят 28 января 2011 года.

Как институт, медиация постепенно начинает развиваться у нас в стране. С целью совершенствования законодательства о медиации, в том числе в отношении требований, предъявляемых к медиатору, правилам проведения процедуры медиации необходимо анализировать практику применения процедуры медиации в Казахстане, систематизировать ее результаты, выявлять конкретные возникающие проблемы и искать пути их решения.

Необходимо указать, что новым гражданским процессуальным кодексом расширены возможности применения медиации, которая проводится судьей по ходатайству сторон. Соглашение об урегулировании спора в порядке медиации, утвержденное судом, исполняется по аналогии с мировым соглашением.

При медиации стороны непременно рассчитывают на равные права, а также на них возлагаются равные обязанности. Стороны согласованно решают обратиться к медиатору или нет. В случаях, когда решение проблемы таким путем не представляется возможным, за ними сохраняется право обратиться в суд.

Ержан БАЙМУЛДИНОВ,
ведущий специалист
Талдыкорганского городского суда.

БЛАГОДАРЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКЕ

Предпринимательница из Талдыкоргана Наталья Рыбченко благодаря государственной поддержке смогла открыть свой бизнес. В рамках Государственной программы «Дорожная Карта Бизнеса 2020» она выиграла грант на сумму полтора миллиона тенге. Пройдя двухдневное онлайн обучение «бизнес советник», организованный национальной Палатой предпринимателей «Атамекен», она в сентябре прошлого года успешно защитила свой бизнес план, сообщает пресс-служба областной палаты предпринимателей.

«Данная бизнес-идея пришла в голову, когда я была в положении. Мне захотелось необычно украсить свою кроватку. Нашла страничку в интернете. Захотелось приобрести такое же. Но так как то, что мне пришлось по вкусу, находилось в России, на доставку ушло бы много времени и денег. Поэтому я реши-

ла реализовать свою идею у нас. Таким образом, появилась мысль о том, чтобы начать свое собственное дело. После этого обратилась в Палату предпринимателей и прошла курс «Бизнес-Советник». После этого мой проект получил поддержку и я выиграла грант. Большая часть средств была направлена на приобретение оборудования, швейных машин. Кроме того, мы закупили необходимые ткани» - говорит владелица индивидуального предпринимательства «DIAMAN-METALL».

«Наталья открыла свою мастерскую 3 месяца назад. Предприниматель шьет детскую одежду и необходимые им предметы. Сейчас в одном из торговых центров в Талдыкоргане принимает заявки от жителей и выполняет заказы. Представители Палаты предпринимателей помогли ей написать бизнес план. Рассказали о тонкостях ведения малого и средне-

го бизнеса», - сообщила эксперт Палаты предпринимателей Алматинской области Бакытгуль Койшибаева.

На сегодняшний день палата предпринимателей «Атамекен» оказывает всестороннюю поддержку в реализации бизнес-проектов в Алматинской области. Специалисты бесплатно консультируют и совместно решают проблемы.

В настоящее время в Алматинской области численность малого и среднего бизнеса составляет более 122 тысяч человек. Из них более 64 тысячи индивидуальные предприниматели. В рамках государственной программы поддержки и развития бизнеса «Дорожная карта бизнеса-2020» в области в 2019 году реализовано 242 проекта, из которых 88 участников получили грант на сумму 141 млн тенге.

Ш.БАТЫРХАНОВ.

КҮРЕС

СОҢҒЫ ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ СПОРТЫ БИІК БЕЛЕСТЕРДІ БАҒЫНДЫРЫП, ӘЛЕМДІК АРЕНАДА СПОРТШЫЛАРЫМЫЗ КӨК ТУЫМЫЗДЫ КӨККЕ ЖЕЛЫРЕТТІ. ӘСІРЕСЕ АУЫР АТЛЕТИКА, КҮРЕС, БОКС, ЖЕКПЕ-ЖЕК ӨНЕРІНІҢ ДАМУ ҚАРҚЫНЫ ЖОҒАРЫ. БҰЛ ТҰРҒЫДА ОЛИМПИАДА ОЙЫНДАРЫНДА ЕЛ ҚОРЖЫНЫН БІРНЕШЕ КЕЗЕК АЛТЫНМЕН ТОЛТЫРҒАН ЖЕТІСУ ТУМАЛАРЫНЫҢ БӘСІ ЖОҒАРЫ. КҮРЕСТЕН ЕЛ НАМЫСЫН ҚОРҒАҒАН НҰРБАҚЫТ ТЕҢІЗБАЕВ, ДЕМЕУ ЖАДЫРАЕВ СИЯҚТЫ САҢЛАҚТАРДЫҢ ИЗБАСАРЛАРЫ БҮГІНДЕ ҮЛКЕНДІ-КІШІЛІ ТУРНИРЛЕРДЕ ТОП ЖАРЫП, БОЛАШАҒЫНАН ЗОР ҮМІТ КҮТТІРІП ЖҮР. СОНДАЙ ЖАС БАЛУАННЫҢ БІРІ АЙБАР ТҰРҒАН.

Айбар жақында Ақмола облысында өткен Қазақстан чемпионатында 2 орын иеленді. Кіл мықты жиналған бөсеке де суырылып шығып алға озу оңайға соқпаған. Әр өңір өзінің «сен тұр мен атайын» деген мықтыларын боз кілемге шығарған. Дегенмен, Жетісудан барған жалынды жас аз ілгері ауырып қалғанына қарамастан қарсыластарына

екі рет қана деп отырмайды. Көрдіңіз ғой, мүмкіндігінше көп жаттығу жасауға, грек-рим күресінің қыр сырын көбірек білуге тырысады.

— Ақмолада өткен чемпионат туралы айтайықшы, жеңісті жұлып алуға не кедергі болды?

— Жарысқа Қазақстанның түкпір-түкпірінен үкілеген үміттер барды. Өте

ыждағаттылықпен айтып отырсың. Бұл мамандыққа деген құрмет болар?

— Иә, кімде кім өзі қалаған, өзі кіріскен жұмысына зор ынта білдірсе, оған құрметпен қараса ғана нәтиже бермек. Боз кілем үстінде жүргеніме міне бес жыл. Бұл біреулер үшін аз, әлде көп.

АЙБАРДЫҢ АРМАНЫ: ОЛИМПИАДА ЖҮЛДЕНГЕРІ АТАЛУ

дес бермей финалға дейін жеткен. Тек актық мәреде Ақмола тумасына жол беріпті. Бапкерлері мен бірқатар спорт сыншылары жас балуанның болашағына мол сеніммен қарайды. Әзірге, бота тірсек бозбала білікті бапкерден күрестің қыр-сырын үйренуде. Айбарды Қазақстан чемпионатында алған жүлдесімен құттықтап, жаттығу барысын көзбен көріп, алдағы жоспарларын біліп қайттық.

— Айбар жеңісіңмен құттықтаймыз. Алар асуың мол болсын. Әңгімені күреске қалай келгеніңнен бастасақ?

— Рахмет. Мен өзім Панфилов ауданы, Көктал ауылында туып өстім. Сол жерде білім алдым. Күрес үйрмесіне әкем алып келді. Ол кісі бокс, күрес секілді спорт түрлерін қатты жақсы көреді. Алғашында боксқа бармақ ойым болған, бірақ, бастан көп соққы алатындығын ескерген әкем жібермеді. Сосын Ленұр Барманбеков есімді алғашқы бапкеріме әкеп тапсырды. Сол кісінің қолында үш жылға жуық жаттықтым. Бұл менің жетінші сыныпқа енді көшкен уақытым болатын. Ленұр ағай да бірден бауырына тартып, бар білгенін үйретті. Соның арқасында грек-римнің ережесін, әдіс тәсілдерін үйреніп, осы спорттың табалдырығын аттадым.

— Сол тұста аудан көлеміндегі жарыстарға қатысып үлгерген шығарсың?

— Иә, 4 рет аудандық чемпионатта бас жүлдені алдым. Тағы 3-4 мәрте әртүрлі деңгейде жүлделі орынға ие болдым.

— Қазір Талдықорғандағы спорт интернатта оқып жатырсың. Бұл жақта қалай жаттығасың?

— Қазір мені бапкерім Мұхамет ағай жаттықтырады. Жаттығу барысы әртүрлі, дегенмен бір күннің ішінде екі рет жаттығу өткіземіз. Таңғы жаттығу 9 дан 10 ға дейін болады. Мұнда көбіне дене қыздыру сияқты жеңіл түрлері жасалады. Ал түстен кейін кешенді жаттығу басталады. Оның ұзақтығы әрқалай. Бапкерлер шешеді ғой бәрін. Осы орайда Мұхамет ағайдың жаттықтыру барысының айрық-ша екенін айта кетуім керек. «Бұлақ көрсең көзін аш» демекші, ағай бар білгенін өз шәкірттеріне ыждағаттылықпен үй-ретуден жалыққан емес. Қандай жетістікке жетіп жатсам, ол әуелі Алланың сосын, Мұхамет ағай мен Ленұр ағайдың арқасы деп айтар едім. Қаншалық ащы тер шыққан сайын жеңіс те жақындай береді. Бұл жердегі балалар да қалыптасқан жаттығу формасы күніне

тартысты өтті. Соның алдында ғана ауырып бабыма келе алмай қалдым. Жаттығуым аз болғандықтан шығар бас жүлдені уысымнан шығарып алдым. Дегенмен, ол өкініш емес, алда талай жарыс бар. Жеңіс тұғырынан көрінер сәт те туар. Алдағы мамыр айында Дәулет Тұрлыханов атындағы турнир өтеді. Соған барымды салып дайындалудамын.

— Әңгіме барысында байқап қалдым, грек-рим күресін аса

Түрлі деңгейде нәтижелерге де қол жеткіздік. Грек-рим мен үшін мақтаныш. Оны алып жүру, жаныңа серік ету — жауапкершілік. Спорттың көптеген түрінде салмақ маңызды рөл ойнайды. Мысалы сенен бір қауым ел үміт күтіп отырады, қарсыласыңнан салмағың сәл асса болды, жарыстан шеттетілесің. Бір реткі жаттығуды қалдырудың өзі салмаққа айтарлықтай әсер етеді. Жауапкершілік деп отырғаным осы. Сондықтан грек-рим

күресін аса қадір тұтамын.

— Салмақ тастау үшін спортшылар түрлі жаттығулар жасап жатады. Мұндайда неге қатты көңіл бөлесің?

— Мен қазір 60 килограмм салмақ дәрежесінде күресемін. Негізгі салмағым 62. Жоғарыда да айттым. Спортшы үшін салмақ тастау, оны ұстап тұру аса жауапкершілікті талап етеді. Әсіресе дұрыс тамақтану маңызды. Бұл үшін арнайы тамақтану режимі сақталады. Ол осыған жауапты адамдар тарапынан арнайы тағайындалады. Кімге қаншалықты ас ішу керек деген сияқты тәртіптер бар. Біз соны сақтауымыз керек. Әсіресе, жарысқа таяғанда мұқият болу керек. Кейбір адамдар салмақ тастау үшін көп терлеу керек деп ойлайды. Бірақ ол адамды әлсіретеді, күшін азайтады. Бәрі де қадағалауда болуы керек.

— Жарыста жеңісті алған сәтінде кімдерге алдымен хабарласасың?

— Жеңісті сәтіме алдымен бапкерім куә болады. Сосын әке-шешеме хабарласамын. Олар үйде тақымын қысып менің тілеуімді тілеп отырады. Ең жақын жанкүйер де, сыншы да, сол ата-анам мен бапкерім. Жеңген сәтімде қуанышымды бөліседі, жеңілсем шабыттандырады. Жарыста жіберген кем тұстарымды көрсетіп, келер жолы қайталамауға кеңес береді

— Қазір грек-римнен жасөспірімдер арасында республикалық, облыстық жарыстарда топ жарып жүрген басқа да спортшылар бар ма?

— Иә, осы интернатта білім алып, тіпті әлемдік жарыстарда жүлделі болып жүрген алдыңғы буын ағаларымыз бар мұнда. Солардың жолын қуған өзіміз сияқты избасарлары да көп. Қазір менімен қатар оқып жатқан Мерей Мәулітханов, Исхар Құрбаев, Далабай Әлихан, Абай Серікжазыұлы сияқты бірқатар балаларды айта кетуге болады.

— Биыл интернатты бітіресің, алдағы жоспар қандай?

— Жас болғасын жоспарлар көп. Биыл Қазақ спорт және туризм академиясына түсуге ниеттеліп отырмын. Бұйырса біздің ауылдың түлектері Нұрбақыт, Демеу ағалар сияқты ел намысын қорғасам деймін. Басты мақсат әлем біріншіліктері мен олимпиада ғой.

— Сәттілік тілейміз. Сұхбатыңа рахмет!

175

БІРІНШІ
СӨЗ

Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық - әурешілікті көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік: қажыдық, жалықтық; қылып жүрген ісіміздің баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал, енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмын.

Ел бағу? Жоқ, елге бағым жоқ. Бағусыз дертке ұшырайын деген кісі бақпаса, не албыртқан, көңілі басылмаған жастар бағамын демесе, бізді құдай сақтасын!

Мал бағу? Жоқ, баға алмаймын. Балалар өздеріне керегінше өздері бағар. Енді қартайғанда қызығын өзің түгел көре алмайтұғын, ұры, залым, тілемсектердің азығын бағып беремін деп, қалған аз ғана өмірімді қор қылар жайым жоқ.

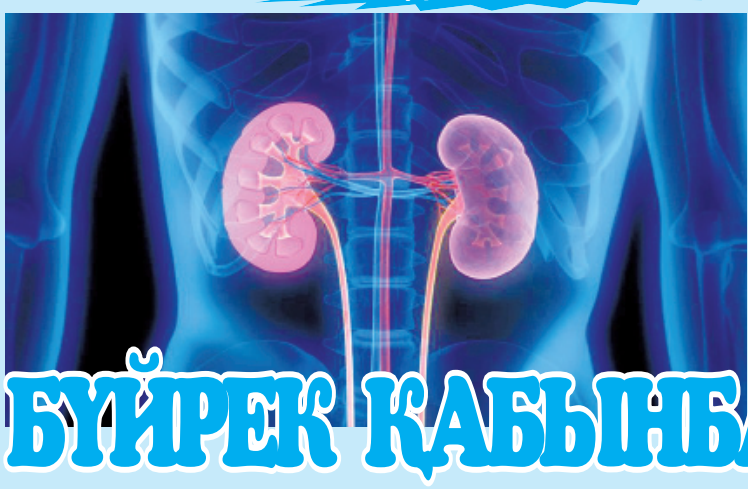
Ғылым бағу? Жоқ, ғылым бағарға да ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. Білгенінді кімге үйретерсің, білмегенінді кімнен сұрарсың? Елсіз-күнсізде кездемені жайып салып, қолына кезін алып отырғанның не пайдасы бар? Мұндасып шер тарқатысар кісі болмаған соң, ғылым өзі - бір тез қартайтатұғын күйік.

Софылық қылып, дін бағу? Жоқ, ол да болмайды, оған да тыныштық керек. Не көңілде, не көрген күнінде бір тыныштық жоқ, осы елге, осы жерде не қылған софылық?

Балаларды бағу? Жоқ, баға алмаймын. Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін, не болсын деп бағам, қай елге қосайын, қай харекетке қосайын? Балаларымның өзіне ілгері өмірінің, білімінің пайдасын тыныштықпенен керерлік орын тапқаным жоқ, қайда бар, не қыл дерімді біле алмай отырмын, не бол деп бағам? Оны да ермек қыла алмадым.

Ақыры ойладым: осы ойыма келген нәрселерді қағазға жаза берейін, ақ қағаз бен кара сияны ермек қылайын, кімде-кім ішінен керекті сөз тапса, жазып алсын, я оқысын, керегі жоқ десе, өз сөзім өзімдікі дедім де, ақыры осыған байладым, енді мұнан басқа ешбір жұмысым жоқ.

ДЕНСАУЛЫҚ

БҮЙРЕК ҚАБЫНБАС ҮШІН

БҮЙРЕК - АДАМ АҒЗАСЫНДА СОНДАЙ КӨНБІС, ҚЫҢҚ ЕТПЕЙТІН МҮШЕ. БІРАҚ АУРУҒА ШЫДАП ЖҮРІП, БІР КҮНІ ІСКЕ ЖАРАМАЙ ҚАЛАДЫ. БІРДЕН ІСТЕН ШЫҒАДЫ. ОНДА ОНЫ АУЫСТЫРУДАН БАСҚА АМАЛ ЖОҚ, ӨКІНІШКЕ ОРАЙ.

Бүйректе жүйке тамырлары жоқ, тек қан тамырларынан ғана тұрады. Бір қызығы бүйрек зәрді ішкен судан емес, қанды тазарту арқылы өндіріп шығарады, - дейді белгілі нефролог Бағдат Сұлтанова.

Сонымен бүйректі мұндай қабыну мен асқинуға жеткізбес үшін не істеу керек? Мамандардың айтуынша, бүйректі аман, аурудан ада ұстау үшін көп нәрсе қажет емес. Ең алдымен, бүйректі суықтап қалудан сақтау қажет. Ең қызығы бүйрекке қатты суықтың да, ыстықтың да зияны бар. Өсіресе, күз бен көктем айларында бүйрек пен аяқты жылы ұстауға тырысқан абзал.

Бүйрек ауруларынан қашудың екінші жолы - дұрыс тамақтану. Ашты, тұзды, қуырылған тағамдарды аз тұтынған жөн. Ішімдіктен де бас тартыңыз. Оның құрамындағы зиянды заттарды тазалаймын деп бүйрек босқа «отырады». Бүйрекке сәбіз, жаңғақ, шекілдеуік, аскөк (укроп) пен асжеленнің (петрушка) пайдасы көп. Бұларда магний элементі мол. Одан басқа, қызылша, қияр, асқабақ, орамжапырақ сынды көкөністер мен алма, өрік сынды жемістердің, сұлы мен қарақұмық сынды дөңді-дақылдардың пайдасы зор. Ал қарбыз, қауын сынды дақылдар бүйректі тазалауға, жиналып қалған тұз бен тасты шаюға көмектеседі.

Бүйректің қалыпты жұмыс жасауы үшін адам күніне, кем

дегенде, 2 литр таза су ішуі керек. Компот, көк шай, сок, итмұрынның қайнатпасын ішкен де дұрыс. Бірақ газдалған сусындардың қажеті жоқ. Дәрігерлер минералды суды да аздап ішкен жөн деп санайды. Өйткені мұндай суда тұз көп болады. Одан да қраннан құйылған суды қайнатып ішкен жақсы, ондай суда тұздың рационасы теңдей келеді.

Қуырылған, кептірілген, жиі тұздалған тағамдардан бас тартқан абзал. Фастфуд, қытырлақ, чипсыны мүлдем жемеген жақсы.

Осындай қарапайым қағидаларды орындау арқылы осынау ерекше мүшені аман алып қала аламыз.

БІЛГЕНГЕ МАРЖАН

БАҒДАРШАМ ТУРАЛЫ

Ең алғаш бағдаршам Лондонда шықты. Оны ойлап тапқан Дж. П. Найт есімді азамат. Бірінші бағдаршам қолмен басқарылатын және екі қанатты болған.

Біріншісі «тоқта» дегенді білдірсе, екінші қанаты «байқап қозғалыңыз» дегенді білдірген. Күн батқанда қол шамды қолданып, жасыл, қызыл түстерді беріп, көліктерді қадағалаған.

1912 жылы алғашқы электрикалық бағдаршамды ойлап тапқан - Лестер Вайр. Ол қызыл және жасыл түстен тұратын екі дөңгелектен құралған. Алайда оның бұл туындысы патенттелмеген.

Бағдаршамда не себепті алдымен қызыл, кейін сары, сосын жасыл түс тұрғанын білесіздер ме? Себебі "дихромазия" деген ауруға шалдыққан адамдар көшеден қорықпай өту үшін осылай жасалған. Ол ауруға душар болған жандарға түстің әсері өте қатты.

Ирландиялықтар тұратын Америкадағы кішігірім қалашықта бағдаршамда бірінші қызыл түс емес, жасыл түс орналасқан. Бұл бағдаршам 1925 жылдан бері келе жатыр. Өйткені оған дейінгі бағдаршамды жергілікті балалар тас

пен ұрып, сындырып тастайтын болған. Себебі олар Ирландияның символын білдіретін жасыл түстің қызыл түстің астында тұрғанын қаламапты. Билік өкілдері әлемдегі жалғыз керісінше бағдаршамды жасау үшін 3 жыл уақыт жұмсаған.

ЖАҢА АЙДАР: СӨЗ ЖОҚ

Н. Назарбаев даңғылы.

9 – алаңдағы Жеңіс көшесі.

Суреттерді түсірген: А. НАЗЫМ.

Құрылтайшы
"АЛМАТЫ-БОЛАШАҚ" АҚ

Редакция алқасының төрағасы - ЫРЫМ КЕНЕНБАЙ

Баспахана директоры
Бақберген ТҮКІБАЕВ

Бас редактор
Айтақын БҮЛҒАҚОВ

Редакция алқасы:

Сарби ӘЙТЕНОВА — редактордың орынбасары
Ақтанберді НАЗЫМҰЛЫ — тілші
Ақбаян АҚЫБАЕВА — тілші
Айсұлу ӘБІШЕВА — тілші

Газет Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2007 жылғы 27 тамызда тіркеліп, № 8639-Г куәлігі берілген.

Газет аптасына бір рет, жұма күні шығады. Жарияланған мақала авторларының пікірлері редакция көзқарасын білдірмейді. Жарнама мен хабарландырулардың мазмұны мен мәтініне жарнама беруші жауапты.

Газет Талдықорған қаласы, Қабанбай батыр көшесі, 32 үйде
"Алматы-Болашақ" АҚ филиалы
"Офсет" баспаханасында басылады.

Редакция мекенжайы: 040000, Талдықорған қаласы, Қабанбай батыр көшесі, 32-үй, екінші қабат.
Телефондары: 8(7282) 41-11-70, 41-11-42;
E-mail: alatau_offset@mail.ru, www.alatau.kz@mail.ru
Сайты: alatau_gazeti

Газет 07.08.2000 жылдан бастап шығады.

Таралымы 5025
Тапсырыс №140

Индекс 15534